

Se on niin erilainen ja siksi jopa hauska
Kansanlingvistinen tutkimus hämäläismaallikoiden lounaismurretta
koskevista käsityksistä

Annika Haaramo
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kielen tutkinto-ohjelma
Pro gradu -tutkielma
Toukokuu 2015

Tampereen yliopisto

Suomen kielen tutkinto-ohjelma

Kieli-, käännös-, ja kirjallisuustieteiden yksikkö

HAARAMO, ANNIKA: Se on niin erilainen ja siksi jopa hauska – Kansanlingvistinen tutkimus hämärläismaallikoiden lounaismurretta koskevista käsityksistä

Pro gradu -tutkielma, 76 sivua + liitteet 12 sivua

Toukokuu 2015

Tutkielmassa tarkastellaan, minkälaiset kielenpiirteet hahmottuvat tavallisille kielelliseltä taustaltaan hämärläismurteisille vastaajille tyypillisinä lounaismurteisuuksina, ja minkälaisia kielellisiä asenteita heillä on lounaismurretta kohtaan. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys on kansanlingvistiikassa ja tarkemmin sen murteita tutkivassa suuntauksessa kansandialektologiassa. Työn keskeisiä käsitteitä ovat maallikon kielitietoisuus ja kielelliset asenteet.

Tutkimusaineisto kerättiin kaksiosaisella kyselylomakkeella, johon liittyi lyhyt lounaismurteen puhenäyte. Lomakkeen I osan kysymyksillä selvitettiin vastaajien aikaisempiin kokemuksiin perustuvia tietoja lounaismurteen piirteistä sekä ennakoasenteita. Lomakkeen II osa perustui murrenäytteeseen. Lomakkeen jälkimmäisellä osalla tutkittiin sitä, minkälaisia piirteitä vastaajat havaitsevat murrenäytteeltä, ja miten he evaluoivat kuulemaansa puhetta. Tutkimuksen vastaajat edustavat kahta ikäryhmää: nuoria aikuisia (19–35-vuotiaat) sekä yläkoululaisia (14–16-vuotiaat).

Tutkimustuloksista ilmenee, että aikuisvastaajat tunsivat lounaismurteen piirteitä entuudestaan paremmin kuin koululaisvastaajat, ja heillä oli myös hieman myönteisempi suhtautuminen lounaismurretta kohtaan. Koululaisvastaajilla oli vaikeuksia kuvailla lounaismurretta ilman tukimateriaalia, mutta silloin, kun murretta oli osattu kuvailla, olivat havainnot oikeita ja tarkkojakin. Ennen murrenäytteen kuuntelemista hämärläisvastaajat pitivät lounaismurteelle ominaisina piirteitä loppuheittoa (”sanojen lyhentämistä”) ja jälkitavujen puolipitkää vokaalia, johon liittyy sävelkorkeuden nousu (”venyttäminen”). Murrenäytteellä vastaajien huomio kiinnittyi erityisesti geminaatioon ja kahteen inessiivityyppiin (*täsä*, *täs*), jotka nousivat loppuheiton rinnalle tyypillisiksi lounaismurteisuuksiksi. Murrenäytteen evaluointien perusteella hämärläisvastaajat suhtautuvat joko hieman kielteisesti tai varovaisen myönteisesti lounaismurteeseen. Kun vastaajat arvioivat sekä lounaismurteen että Tampereen murteen ominaisuuksia asteikolla, arvioitiin Tampereen murre kahdesta varieteetistä keskimäärin myönteisemmin.

Avainsanat: kansanlingvistiikka, lounaismurre, kielelliset asenteet, havainnointikyky, murrenäyte

SISÄLLYS

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymykset	1
1.2	Työn rakenne	2
2	Tutkimuksen teoreettinen viitekehys	3
2.1	Kansanlingvistiikka – paradigman määrittely	3
2.2	Maallikon näkemys kielestä ja kielitietoisuuden jatkumot	4
2.3	Kielelliset asenteet	6
3	Tutkimusaineisto ja -menetelmät	8
3.1	Vastaajat	9
3.1.1	Aikuiset	9
3.1.2	Koululaiset	10
3.2	Kyselylomake	11
3.2.1	Lomakkeen osat ja niiden tavoitteet	11
3.2.2	Tutkimuksessa käytetty murrenäyte	13
3.2.3	Taustoittavat kysymykset ja aineiston rajaus	14
4	Lounaismurre	15
4.1	Lounaismurteen puhuma-alue ja alaryhmät	15
4.2	Fonologisia erityispiirteitä	17
4.2.1	Vokaalit	17
4.2.2	Konsonantit	18
4.3	Morfologisia erityispiirteitä	19
4.4	Persoonapronominit	20
4.5	Lounaismurre kansandialektologiassa	20
5	Hämäläisten käsityksiä lounaismurteen piirteistä ennen murrenäytettä	22
5.1	Tyypillisimmät piirteet	23
5.2	Huomioita muista yleisesti mainituista piirteistä	25
5.2.1	Geminaatio	26

5.2.2	Sanasto ja pronominit	27
5.2.3	Prosodia	29
6	Lounaismurteen ja sen piirteiden kuvailu murrenäytteen jälkeen	30
6.1	Näytteeltä havaitut piirteet	31
6.1.1	Lyhentymisilmiöt ja geminaatio	34
6.1.2	Havaintoja morfologisista piirteistä	36
6.1.3	Havaintoja prosodiasta	37
6.2	Piirteiden tunnistaminen monivalintatehtävästä	38
6.2.1	Hyvin tunnistetut morfologiset piirteet: inessiivi ja imperfekti	39
6.2.2	Vastausten hajaantuminen: avartuneet diftongit ja sisäheitto	40
6.2.3	Jälkitavun aA-diftongi ja yleiskielen d:n variantti	41
6.2.4	Laajasti tehtävässä esiintyneiden piirteiden tunnistaminen	43
6.2.5	Lyhyt yhteenveto monivalintatehtävän piirteiden tunnistamisesta	45
7	Suhtautuminen lounaismurteeseen ennen murrenäytettä	47
7.1	Adjektiivikuvaukset	47
7.2	Voisitko kuvitella alkavasi puhua lounaismurretta?	50
7.2.1	Voisin, koska...	51
7.2.2	En voisi, koska...	52
8	Murrenäytteen evaluointi asenteiden kuvastajana	55
8.1	Semanttinen differentiaali: arviot lounaismurteen statuksesta, affektiivisuudesta, dynaamisuudesta ja solidaarisuudesta	56
8.2	Lounaismurteen miellyttävyyden arviointi ja perustelut	59
8.3	Lounaismurretta koskevien käsitysten muutos ja muuttumattomuus	63
9	Lopuksi	69
	Lähteet	74
	Liitteet	77
	Liite 1: Kyselylomake	78
	Liite 2: Eurajoen murrenäyte	88

1 JOHDANTO

Jo 1900-luvun alussa fennistit kiinnittivät huomiota kansan parissa yleisiin murrematkimuksiin, joiden tarkoituksena oli jäljitellä itselle vieraan murteen piirteitä humoristisella tavalla. Useimmiten matkittiin naapuripitäjän puhekieltä käyttäen jotain sille tyypillistä piirrettä, jolloin samalla pilkattiin itse puhujia. (Mielikäinen 2005: 100–101; Mielikäinen–Palander 2002: 96). Näitä ja muita tavallisten kieltenpuhujien (maallikoiden) kielestä tekemiä havaintoja ja käsityksiä tutkitaan kansanlingvistiikassa, johon tämä pro gradu -tutkielma taustateoriansa puolesta kiinnittyy. Tarkemmin määriteltynä tutkielma edustaa kansandialektologiaa, joka on kansanlingvistiikan murteisiin keskittynyt suuntaus.

Tutkimuksessa selvitän Tampereella asuvien yläkoululaisten ja nuorten aikuisten käsityksiä ja suhtautumista lounaismurteeseen. Tarkastelen sitä, minkälaiset piirteet hahmottuvat tavallisille, kielelliseltä taustaltaan hämäläismurteisille vastaajille tyypillisinä lounaismurteisuuksina, ja minkälaisia kielellisiä asenteita heillä on lounaismurretta kohtaan. Onko hämäläismaallikoiden suhtautuminen lounaissuomalaista kielimuotoa kohtaan yleisesti ottaen myönteistä tai kielteistä, vai voidaanko havaita esimerkiksi joidenkin tiettyjen kielenpiirteiden herättävän tietynlaisia tuntemuksia?

Sain innoituksen työssä käsiteltävään aiheeseen havainnostani, jonka mukaan Tampereen ja Turun kaupunkien välillä on historian hämäristä asti vallinnut kilpailuasetelma. Tampereella kaupunkien keskinäinen kilvoittelu ja nälviminen nousee esiin silloin tällöin niin yksityisten ihmisten keskusteluissa kuin paikallisessa mediassakin. Turku ja turkulaisuutta vähätellään samalla kun Tampereen paremmuutta korostetaan. Toisaalta turkulaiset eivät jää tässä suhteessa yhtään huonommiksi, vaan ymmärtääkseni myös he tiedostavat vallitsevan asenneilmapiirin, ja ovat omalta osaltaan sitä vahvistamassa.

1.1 Tutkimuskysymykset

Kansan kieltä koskevia havaintoja ja näkemyksiä pidettiin kielitieteen valtavirrassa pitkään toisarvoisina ja epätieteellisinä (Preston 1989: xi; Niedzielski–Preston 2000: 3–10; Vaattovaara 2009: 26). Nyttemmin tutkimusala on jo ottanut paikkansa kielitieteen kentässä niin fennistiikassa kuin kansainvälisestäkin. Muun muassa fennistiikassa ensimmäisen kansanlingvistisen väitöskirjan tehnyt Johanna Vaattovaara on puhunut vahvasti kansanlingvistisen tutkimuksen puolesta. Vaattovaaran (2009: 15, 26–27) mukaan tavallisten puhujien kielitietoisuuden ja kielellisten asenteiden tutkiminen kuuluu kielitieteen ytimeen, sillä juuri asenteet ovat kielellisiä valintoja ja kielenmuutosta ajava voima (myös Niedzielski–Preston 2000). Tämänkin työn keskiössä ovat kielelliset asenteet, minkä lisäksi

tarkastellaan, mitä maallikot tietävät lounaismurteesta, ja mitä he havaitsevat murrenäytteestä.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- (1) Minkälaisia kielenilmiöitä hämäläismurteiset koululaiset ja nuoret aikuiset pitävät lounaismurteille tyypillisenä, kun heidän täytyy kuvailla murretta ilman välitöntä taustamateriaalia?
- (2) Minkälaisia ennakko-oletuksia informanteilla on lounaismurteesta, ja minkälaisia kielellisiä asenteita sitä kohtaan?
- (3) Minkälaisia piirteitä informantit havaitsevat murrenäytteeltä? Eroavatko kuvaukset aikaisemmista, ilman näytettä annetuista luonnehdinnoista?
- (4) Voiko informanttien lounaismurretta koskevissa käsityksissä havaita muutosta murrenäytteen kuuntelemisen jälkeen?

”Tiedämme ennestään jo paljon siitä, millaiselta suomalainen dialektologinen ja sosiolingvistinen murrekartta nykyään näyttää, mutta siitä, millaisena puhekielen variaatio puhujilleen itselleen eri puolilta Suomea ja suomea näyttäytyy, meillä on vasta tiedonmurusia” (Vaattovaara 2009: 15). Käsiällä oleva pro gradu -työ on yksi murunen, joka taas omalta osaltaan lisää tietouttamme tavallisten kieltenpuhujien murteita, ja yleisimminkin kieltä koskevista näkemyksistä. Tässä työssä huomio on erään alueellisen varieteetin (hämäläismurteet) puhujien toista alueellista varieteettiä (lounaismurre) koskevissa käsityksissä ja arvioinneissa.

1.2 Työn rakenne

Tämä tutkielma rakentuu siten, että heti johdannon jälkeen luvussa 2 paneudutaan niihin teoreettisiin lähtökohtiin ja malleihin, joiden varaan koko tutkimus rakentuu. Tämän jälkeen luvussa 3 esitellään tutkimusaineisto, metodit ja tutkimuksen informantit. Koska tutkimuksen aiheena ovat maallikoiden lounaismurretta koskevat käsitykset, on työn taustaksi luotava katsaus myös siihen, millaisena lounaismurre ilmenee lingvistesissä todellisuudessa. Kielitieteilijöiden määritelmään lounaismurteesta tutustutaan luvussa 4.

Tutkimuksen analyysiosuus alkaa luvusta 5, ja tutkimustuloksia käsitellään kaikkiaan neljässä luvussa. Vastaajien lounaismurteen tuntemusta ja kielellisiä asenteita koskevia kysymyksiä oli kaksiosaisen lomakkeen molemmissa osissa. Käsittelen tuloksia kuitenkin siinä järjestyksessä, että ensin analysoidaan kaikki lounaismurteen piirteitä koskevat tulokset luvuissa 5 ja 6 ja sen jälkeen kaikki asenteita koskevat tulokset luvuissa 7 ja 8. Viimeisessä luvussa 9 tutkimuksen tulokset kootaan vielä lyhyesti yhteen ja tehdään loppupäätelmät.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Edellä johdannossa jo lyhyesti mainittiin ne teoreettiset lähtökohdat, joiden varaan käsillä oleva työ rakentuu. Tässä luvussa esittelen tarkemmin tuon viitekehysten ja määrittelen työn kannalta keskeiset käsitteet *kielitietoisuuden* ja *kielelliset asenteet*.

2.1 Kansanlingvistiikka – paradigman määrittely

Kansanlingvistiikka (*folk linguistics*) on kielitieteen kentässä suhteellisen nuori tutkimusala, ja sen tutkimuskohteena ovat maallikoiden käsitykset ja havainnot kielestä. Maallikko on fennistiikassa vanhastaan käytetty nimitys, ja kansanlingvistiikassa tällä termillä viitataan kielenkäyttäjään, joka ei ole saanut kielitieteellistä suomen kielen koulutusta. Maallikko -termin rinnalla voidaan yhtä hyvin käyttää myös nimityksiä ei-kielitieteilijä tai kansa (terminologiasta ks. Palander 2011: 13). Kansandialektologia (*folk dialectology, perceptual dialectology*) on osa kansanlingvististä tutkimusparadigmaa, ja sen kiinnostuksen kohteena ovat maallikkokäsitykset kielen alueellisesta variaatiosta eli murteista. Lyhyemmin maallikoiden kieltä koskevia havaintoja ja käsityksiä voitaisiin nimittää myös käsitteellä *mielle*. Mielle-käsite sisältää myös käsitysten taustalla vaikuttavan hiljaisen tiedon – kaikki ne erilaiset assosiaatiot, joita kielestä lähtevät havainnot laukaisevat. (Vaattovaara 2009: 32–33.)

Kansanlingvistiikka sijoittuu tutkimusalana dialektologian ja sosiolingvistiikan välimaastoon, ja sille ominaisia tutkimuskysymyksiä on ratkottu molempien tutkimusparadigmojen piirissä sekä ennen kansanlingvistisen suuntauksen vakiintumista että myöhemminkin. (Nupponen 2011: 2; Preston 1989: 1–2). Yksi kansanlingvistiikan keskeisiä aiheita on jo pitkään ollut tavallisten kielenkäyttäjien murteita koskevat asenteet. Kansanlingvistinen tutkimus hahmottuukin ennen kaikkea kieliasennetutkimuksena (Nupponen 2011: 5; Vaattovaara 2009: 26–28). Tutkimusparadigman vakiinnuttajana pidetään yhdysvaltalaista Dennis R. Prestonia, joka aloitti maallikoiden murrehavaintojen tutkimisen 1980-luvulla. Hän on toimittanut laajoja kansanlingvistisiä artikkelikokoelmia sekä kehittänyt alalla käytettyjä menetelmiä. Suomessa kansanlingvististä tutkimusta alettiin tehdä varsinaisesti vasta 2000-luvun taitteessa, vaikka kansanlingvistiikkaa lähellä olevia tutkimuksia ilmestyi jo ennen tieteenalan vakiintumista fennistiikkaan. (Nupponen 2011: 2–5). Esimerkiksi Nykysuomalaisen puhekielen muros -hankkeen puitteissa syntyneissä raporteissa ja muissa NPM-aineistoa hyödyntävissä tutkimuksissa on käsitelty maallikoiden murteita koskevia käsityksiä. (esim. Salomaa 1981; Mielikäinen 1981; NPM-hankkeesta tarkemmin ks. esim. Mielikäinen 1980; Suojanen 1985).

Kansandialektologiassa on selvitetty muun muassa minkälaisia murteita ei-kielitieteilijät hah-

mottavat kielessä olevan, minkälaisia murrepiirteitä he tietävät tai tunnistavat eri murteista, miten he murteista puhuvat ja minkälaisia asenteita heillä on murteita kohtaan. Kansanlingvistien tutkimuskohteena ovat puolestaan olleet esimerkiksi maallikkokäsitykset eri kielistä ja niiden varieteeteista, kielen käytössä esiintyvistä vaihtelusta ja sen syistä sekä käsitykset äidinkielen ja vieraan kielen oppimisesta (Palander 2011: 11).

Metodisesti kansanlingvistiikka on seurannut lähinnä sociolingvistiikkaa (Palander 2005: 10; Mielikäinen – Palander 2002: 90). Tyypillisiä aineistonkeruumenetelmiä ovat muun muassa kuuntelutestit, kyselyt ja niitä täydentävät haastattelut. Erityisesti maallikoiden murrerajojen tutkimukseen Preston on aikanaan kehittänyt suomalaisessakin tutkimuksessa paljon käytetyn mielikuvakartan (mental map). Mielikuvakartoille (jotka usein esittävät kokonaista valtiota) maallikot ovat saaneet piirtää oman käsityksensä mukaisesti eri murteiden rajat. Samassa yhteydessä vastaajia on yleensä pyydetty myös mainitsemaan alueiden puhekielen tyypillisyyksiä. (Preston 1989: 25–36; Nupponen 2011: 28, 30–31; Bolfek-Radovani 2000)

2.2 Maallikon näkemys kielestä ja kielitietoisuuden jatkumot

Kielitieteilijän ja maallikon lähtökohdat puhua kielestä ovat erilaiset. Tämä johtuu yhtäältä siitä, että tavallisen kielenkäyttäjän näkemys itse kielestä poikkeaa suuresti professionaalista kielikäsitteistä ja toisaalta siitä, että maallikolla ei lingvistin tapaan ole hallussaan kieltä koskevaa täsmällistä terminologiaa. Kielitieteellisen terminologian puute ei tarkoita, ettei maallikko osaisi puhua kielestä, tai hänen näkemyksensä olisivat jollain tavalla vähempiarvoisia. Maallikot puhuvat kielestä ja sen variaatiosta, mutta heidän tapansa puhua samoista ilmiöistä on vain toisenlainen kuin kielitieteilijän. (Preston [1998] 2004: 75; Niedzielski–Preston 2000: 3–6; Mielikäinen 2005: 110.) Toisin sanoen, maallikoiden käyttämä metakieli eroaa kielitieteilijöiden käyttämästä. Joskus maallikko tosin saattaa käyttää määrittelyissään kielitieteellisiä termejä kuten ”intonaatio” tai ”painotus”, mutta niiden merkitys voi poiketa niistä määritelmistä, joita kielitieteessä näille termeille on annettu (Vaattovaara 2009: 30; Mielikäinen 2005: 111).

Preston (2002: 50–51) on kehittänyt maallikon kielitietoisuutta kuvaavan mallin, joka koostuu neljästä toisistaan riippumattomasta jatkumosta. Maallikoiden havainnot murteista voidaan sijoittaa tälle jatkumolle seuraavasti: 1) Saatavuus/helpous (*availability*) tarkoittaa sitä, onko ilmiö ei-kielitieteilijän käsiteltävissä oma-aloitteisesti tai haastattelijan avulla vai ei. 2) Paikkansapitävyys (*accuracy*) tarkoittaa sitä, kuinka hyvin havainto vastaa lingvististä todellisuutta. 3) Yksityiskohtaisuus (*detail*) tarkoittaa sitä, miten tarkkoja vs. yleisluontoisia havainnot ovat. 4) Hallinta (*control*) sitä, miten hyvin maallikko hallitsee tunnistamansa murteen tai kielenpiirteen. (Kielitietoisuuden jat-

kumoista myös Mielikäinen 2005: 98; Vaattovaara 2009: 31–32).

Preston ([1998] 2004) on yhdysvaltalaismaallikoiden kielikäsitteitä tutkiessaan huomannut keskeisen eron kielitieteilijän ja ei-kielitieteilijän tavassa nähdä kieli. Kun lingvistille kieli koostuu useista, keskenään samanarvoisista varieteeteistä ja yksilöllisistä idiolekteista, näkee maallikko kielen ensisijaisesti vaihteluttomana ideaalina. Prestonin (mts: 91–92) havaintojen mukaan maallikon mielestä vain ideaalikielissä on sääntöjä, minkä vuoksi murteet tai muut normikielystä poikkeavat kielimuodot ajatellaan yleensä virheiksi tai huonommiksi versioiksi. Siksi maallikon on vaikea havaita eri varianttien esiintymisen takana piilevä logiikka, jonka mukaan eri murrepiirteet eivät ole vain sattumanvaraisesti esiintyviä virheitä. Tälle näkemykselle ominaista on sen arvottava luonne, jossa kieltä on taipumusta arvioida oikean ja väärän sekä hyvän ja huonon näkökulmasta.

Suomen oloissa edellä esitetty Prestonin näkemys ei kuitenkaan sellaisenaan päde. Suomessa kirjakieli tai yleiskieli kyllä on eräänlaisen ideaalikielen asemassa, ja murteita ja murrepiirteitä verrataan usein siihen (Vaattovaara 2009: 30–31). Esimerkiksi aineistossani eräs informantti oli sitä mieltä, että lounaismurteessa on *liikaa ärsyttäviä, yleiskielen vastaisia piirteitä*. Murteilla on Suomessa kuitenkin positiivinen imago, johon on vaikuttanut 1990-luvulla alkanut ja edelleen jatkuva murrebuumi. Siksi murteita ei meillä samalla tavalla ajatella vain yleiskielen poikkeamiksi tai sen huonommiksi versioiksi. Tavalliset suomen kielen puhujat ovat hyvin tietoisia siitä, että ei vain kirjoitetussa kielessä vaan myös murteissa (etenkin heidän omassaan) on sääntöjä. Kaunokirjallisuudessa tai televisioviih-teessä esiintyvät ”normipoikkeamat” pannaan usein närkästyneenä merkille. Suomalaismaallikoille kenties ominaisempaa onkin tehdä ero ”puhtaan” ja ”yleiskielistyneen” murteen välillä. Näistä jälkimmäinen on sitä huonompaa kieltä.

Kun on tutkittu maallikoiden kielikäsitteitä, on huomattu, että ei-kielitieteilijät eivät useinkaan erota kieltä ja sen puhujia toisistaan. Niedzielski ja Preston (2000: 302–314) ovat hahmotelleet maallikoiden kielikuvauksista kaksi tasoa, joita ovat *metakieli 1* ja *metakieli 2* (Prestonin varhaisemmassa mallissa tasoa on kolme, ks. Preston [1998] 2004). Metakieli 1 on neutraalia puhetta kielestä ja kielellisistä elementeistä, kun taas metakieli 2 on puhetta kielenkäyttäjistä, ja siihen liittyy asenteellista suhtautumista kieleen. Suomalaismaallikoiden murrekuvauksissa keskeisiksi kielenkäyttäjiä, ja samalla kieltä, määritteleviksi tekijöiksi ovat osoittautuneet vanhat, aina Topeliuksen Maamme-kirjasta asti periytyvät heimostereotyyppit. Kun on pyydetty kuvaamaan savolaismurteille tyypillisiä kielenai-neksia, on saatu vastaukseksi esimerkiksi, että murre on lupsakkaa tai kieroä. Tällaiset kuvaukset sijoittuvat puhtaasti metakielen 2 tasolle, sillä niissä ei mainita ollenkaan kielellisiä elementtejä vaan mielikuvat savolaisesta kansan luonteesta samaistetaan kuvaamaan myös savolaisten käyttämää kiel-

tä. (Mielikäinen–Palander 2002: 103-104; Mantila 2004: 332.)

2.3 Kielelliset asenteet

Kielellisten asenteiden tutkimus aloitettiin sosiolingvistiikan parissa jo 1960-luvulla, ja se perustuu alun perin sosiologisessa ja sosiaalipsykologisessa tutkimusparadigmassa kehitettyihin asenneteorioihin (Mielikäinen–Palander 2002: 86–89, Pälli 1999: 123). Kielellisten asenteiden määrittely ei ole helppo tehtävä ja näkemyksiä on useita. Esittelen seuraavaksi niitä malleja, joilla asenteen käsitettä on lähestytty sekä käyttäytymistieteissä että lingvistiikassa, ja joihin tämänkin tutkimuksen kuva kielellisistä asenteista perustuu.

Sosiaalipsykologiassa asenne voidaan määritellä monella tavalla, mutta vallalla on behavioristinen näkemys, jonka mukaan asenne on ennen kaikkea yksilön sisäinen ominaisuus, joka määrittää myös hänen käyttäytymistään. Myös lingvistinen kieliasennetutkimus nojaa enimmäkseen behavioristiseen näkemykseen, mutta esimerkiksi diskurssintutkimus korostaa vastakkaista, konstruktivistista näkökulmaa. Diskurssintutkimuksen lähtökohta on, että asenteet ovat kielellistä toimintaa, ja ne tuotetaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. (Vaattovaara 2009: 28–29; Pälli 1999: 123–124.) Lyhyesti määriteltynä asenne on arvottava suhtautuminen johonkin sosiaaliseen objektiin, ja suhtautumisen voidaan lisäksi ajatella olevan sen verran pysyvä, että se on mahdollista identifioida. Asennetta lähellä on myös käsite mielipide, joka usein nähdään asenteen synonyymina. (Garrett 2010: 20, 30–35.)

Kielellisen asenteen voidaan yksinkertaisimmillaan ajatella tarkoittavan kielen varianttien tai varieteettien sosiaalista arviointia (Kristiansen 1997: 291; Pälli 1999: 123). Kristiansen (1997: 291) kuitenkin toteaa, että kielelliset asenteet ovat monimutkainen psykologinen ilmiö, joka on herkkä tilanteiselle vaihtelulle, ja sisältää niin tiedollisen, tunteellisen kuin käytökseen liittyvän puolen. Yleisen näkemyksen mukaan asenteet jakautuvatkin rakenteellisesti kolmeen komponenttiin, joita ovat kognitiivinen, evaluoiva ja konatiivinen komponentti. Asenteiden kognitiivisessa eli tiedollisessa komponentissa on kyse ihmisten kieltä koskevasta tiedosta, kuten siitä minkälaisia murteita suomen kielessä on ja minkälaisia ne ovat. Evaluoivan komponentin alueeseen taas kuuluvat ihmisten erilaiset arvioinnit ja käsitykset esimerkiksi kielenpiirteiden esteettisyydestä tai miellyttävyydestä. Konatiivinen komponentti puolestaan koskee käyttäytymistä, eli kuinka asenteet käytännössä vaikuttavat ihmisen kielenkäyttöön. Esimerkiksi käsitykset jonkin piirteen negatiivisesta leimautumisesta saattavat aiheuttaa sen karttamisen puheessa. (Deprez–Persoons 1987: 125–127; Mielikäinen–Palander 2002: 88; Nupponen 2011:27.) Tässä tutkimuksessa huomio on asenteiden kognitiivisessa ja evaluoivassa puolessa.

Millä tavalla asenteet sitten omaksutaan, ja mikä funktio erilaisten asennepositioiden ylläpitämisellä on? Kielenkäyttöön liittyvät mallit, arvot ja asenteet omaksutaan usealta eri taholta samaan tapaan kuin itse kielikin. Asenteet eivät siis ole alkuperältään synnynnäisiä, vaan ne opitaan ympäristöstä. Asenteiden oppiminen on olennainen osa ihmisen kasvun myötä tapahtuvaa sosiaalistumisprosessia, jossa kielellä on keskeinen rooli (Andersson 1985: 30–32; Deprez–Persoons 1987: 128). Anderssonin (1985: 30) mukaan kielen ja siihen liittyvien asenteiden omaksumisessa keskeisiä tahoja (*”instanser”*) ovat: 1) vanhemmat, perhe ja suku 2) päiväkotia, koulu tai työympäristö 3) ystävät sekä 4) media (TV, radio, lehdet, kirjat, jne.). Eri tahojen vaikutus vaihtelee yksilön eri elämänvaiheissa, niinpä esimerkiksi nuoren kielenkäyttöön saattavat vaikuttaa eniten ystäväpiiristä tulevat kielelliset mallit. Edellä esiteltyistä tahoista ongelmallisinta on media, jonka todellisista vaikutuksista yksilön kielenkäyttöön tai asennoitumiseen on vaikea tehdä luotettavia päätelmiä. (mts: 30–32.)

Sosiaalipsykologinen funktionalistinen paradigma (*functional paradigm*) korostaa, että asenteita pitäisi tutkia siltä kannalta, mikä tehtävä niillä on yksilölle. Deprezin ja Persoonsin (1987: 128–130) mukaan asenteilla on neljänlaisia funktiota. Ensinnäkin ne voivat olla väline, jolla tavoitellaan hyötyä joko itselle tai ryhmälle. Toiseksi ne auttavat yksilöä hahmottamaan ja ymmärtämään ympäristöään. Kolmas asenteiden tehtävä on rakentaa yksilön minäkuvaa ja identiteettiä. Neljänneksi asenteet liittyvät siihen, miten yksilö kokee asemansa suhteessa muihin ja tällöin asenteilla on itsepuolustusellinen funktio. (asenteiden funktioista myös Mielikäinen–Palander 2002: 88.) Tämän tutkimuksen aineistosta ilmenee, että myös hämäläismaallikoiden suhtautumisessa lounaismurteeseen on viitteitä asenteiden takana vaikuttavista funktioista. Siihen, mitkä asenteen funktiot hahmottuvat hämäläismaallikoiden kohdalla keskeisiksi, tarkastellaan tutkielman analyysiosassa.

3 TUTKIMUSAINEISTO JA -MENETELMÄT

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty kyselylomakkeella (liite 1). Kyselylomake koostui kahdesta erillisestä osasta, joiden välissä soitin vastaajille lyhyen näytteen lounaismurteesta. Kyselylomake on haastattelun ohella paljon käytetty aineistonkeruumenetelmä sekä sosiolingvistiksessä että kansanlingvistiksessä tutkimuksessa. Täytettävien lomakkeiden etu on, että niillä saadaan nopeasti paljon aineistoa, jota voi analysoida kvantitatiivisesti. Yleensä kyselylomakkeissa on mukana myös avoimia kysymyksiä, jotka antavat mahdollisuuden laadulliseen analyysiin ja syvällisempiin pohdintoihin.

Avoimissa kysymyksissä piilevät myös kyselylomakkeen suurimmat haasteet. Kysymykset on muotoiltava erittäin tarkasti ja yksiselitteisesti, jotta informantit eivät vastaa niin sanotusti aiheen ohi ja aineisto on potentiaalista vastaamaan tutkijan kysymyksiin. Muitakin haasteita kyselylomakkeen käytössä on. Vastausten luotettavuus voi kärsiä, jos informantit vastaavat puolipakolla kaikkiin kysymyksiin, vaikka heillä ei olisi selkeää mielipidettä aiheesta. Kyselyihin saatetaan myös ohjeista huolimatta suhtautua kuin kokeisiin tai tentteihin, eli niiden ajatellaan mittavaan osaamista. (Hirsjärvi–Remes–Sajavaara 2009: 195, Mielikäinen–Palander 2002: 88.) Pysin omassa ohjeistuksessani korostamaan sekä kirjallisesti että suullisesti kyselyn kartoittavan vain vastaajien mielipiteitä, ja lisäksi sitä, että mielipiteet esitettäisiin anonyymisti.

Käytin kyselylomakkeessa monivalintatehtäviä, erilaisia asteikkoja ja monivalintatehtäviä sekä avoimia kysymyksiä. Lomakkeen I osassa pääpaino on avoimissa kysymyksissä ja II osassa puolestaan monivalinnoissa ja asteikoissa. Vaikka kyseessä on lomakemuotoinen tutkimus, joka on perinteisesti nähty kvantitatiivisena tapana lähestyä tutkimusaihetta, olen aineiston käsittelyssä soveltanut laadullisiin menetelmiin kuuluvan sisällönanalyysin periaatteita. Sisällönanalyysissä keskeistä on aineiston ryhmittely ja luokittelu tutkimuskohteena olevan ilmiön ja tutkimuskysymysten mukaisesti (sisällönanalyysistä ks. tarkemmin Tuomi–Sarajärvi 2009: 91–123). Muutenkin ero kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen välillä on jatkumoluonteinen (Hirsjärvi ym. 2009: 135).

Kyselylomakkeen I osasta vastauksia kertyi yhteensä 118 kappaletta ja II osasta 111. Erot osien välillä johtuvat siitä, että olen ottanut pilottitutkimuksessa saamani I osan vastaukset mukaan aineistoon. Ennen varsinaista aineiston keruuta nimittäin testasin lomakkeeni toimivuutta pienellä pilottiryhmällä, josta sain vastauksia 7. Pilottiryhmän vastaajat olivat opiskelijaikäisiä nuoria aikuisia, monet yliopisto- tai ammattikorkeakouluopiskelijoita. Pilottitutkimus osoitti kyselylomakkeeni I osan onnistuneeksi, joten päätin käyttää sitä myös varsinaisessa aineistonkeruussa. Lomakkeen II osa puo-

lestaan ei näyttänyt tuottavan haluttuja tuloksia. Kysymystyyppit ja kysymyksenasettelut eivät olleet täysin onnistuneita, ja vastauksia oli hankala analysoida. Lisäksi pilottiryhmällä käyttämäni murrenauhoite oli mielestäni liian vanha, joten päätin vaihtaa sen ennen varsinaista aineiston keruuta.

Koska aineistoa on suhteellisen vähäinen määrä, tulosten yleistettävyyys heikkenee. Ongelmallista on kuitenkin se, että kahden informanttiryhmani koossa on varsin suuri ero. Nuoremman ikäryhmän edustajia oli enemmän kuin vanhemman ikäryhmän: koululaisinformanteilta saatuja vastauksia on 85 kappaletta ja aikuisinformanteilta 33 (26) kappaletta. Tällaisesta aineistosta olisi virheellistä esittää prosentiosuuksia. Tulosten läpinäkyvyyden ja havainnollisuuden vuoksi esittelen informanttien vastauksia analyysissä silti myös lukuina, vaikka tutkimusotteeni sijoittuukin menetelmien jatkumolla enemmän kvalitatiiviseen kuin kvantitatiiviseen päähän.

3.1 Vastaajat

Keräsin aineistoni Tampereella keväällä 2013. Tampere sijaitsee maantieteellisesti hämäläismurteiden alueella. Tarkemmin ryhmiteltynä Tampereen puhekieli kuuluu laajan hämäläismurteiden alueen perihämäläiseen alaryhmään, jossa monet perinteisesti hämäläisinä pidetyt piirteet ovat edustettuina (Rapola 1990: 118; Lyytikäinen ym. 2013: 153). Kutsunkin informantteja hämäläisiksi tai hämäläismurteisiksi, sillä mukana on muitakin kuin syntyperäisiä tamperelaisia.

Hämäläismurteisuuden ja toisaalta muunmurteisuuden olen määritellyt yksinkertaisesti vastaajien ilmoittaman kotipaikkakunnan tai sen paikkakunnan mukaan, jossa vastaaja on antamansa tiedon mukaan asunut pisimmän ajan elämästään. Informanttien asuinpaikkakuntia kysyttiin lomakkeen lopussa taustatieto-osiossa. Kielellinen todellisuus ei toki ole näin mustavalkoinen, eli että ihmisen asuinympäristö yksinomaan määrittäisi hänen käyttämänsä kielimuodon. Tämä oli kuitenkin yksinkertainen keino varmistaa, että tutkimukseni vastaajien kielelliset juuret olisivat nimenomaan hämäläismurteissa.

Informantit edustavat hämäläismurteiden lisäksi kahta ikäryhmää: nuoria aikuisia (19–35-vuotiaat) ja yläkoululaisia (14–16-vuotiaat), joiden vastauksia vertailen analyysissä. Esittelen seuraavaksi tarkemmin nämä ryhmät.

3.1.1 Aikuiset

Nuorten aikuisten aineiston keräsin Tampereen yliopiston opiskelijoilta, joista suurin osa oli 21–25-vuotiaita. Kyselyyn vastanneet olivat yhteiskuntatieteiden sekä pohjoismaisten kielten opiskelijoita. Pohjoismaisten kielten opiskelijat perehtyvät opinnoissaan yleiseen kielitieteeseen ja ruotsin kieltä koskevaan kielitieteelliseen tutkimukseen, mutta heitä voidaan kuitenkin pitää suomen kieltä kos-

kien maallikkoina, sillä he eivät saa koulutusta suomen murteista. Kieltenopiskelijat ovat aikaisemminkin olleet suomen murteita koskevan tutkimuksen informanteina. Nupposen (2011: 8 alaviite) tutkimuksessa heitä oli mukana muutama, ja heidän vastauksensa osoittautuivat täysin maallikkotasoisiksi. Uskalsin siis itsekin ottaa pohjoismaisten kielten opiskelijoita informanteiksi, eivätkä heidän vastauksensa erottuneetkaan kielitiedettä kokonaan tuntemattomien informanttien vastauksista.

Opiskelijoiden murretaustoja en voinut etukäteen tietää, mutta oletukseni oli, että Tampereen yliopiston opiskelijoiksi hakeutuu paljon nuoria Pirkanmaalta ja muualta hämäläismurteiden alueelta. Opiskelijainformanteista suurin osa olikin koti- tai asuinkuntansa perusteella hämäläismurteisia, mutta joukkoon sattui vastaajia myös muilta murrealueilta. Mukana oli lounaismurteisiakin. Muita alue murteita edustavien vastaukset olen tässä työssä jättänyt huomiotta. Kun pilottitutkimuksen vastaajat (7) lasketaan mukaan, on aikuisinformanttien määrä I osassa 33 vastaajaa ja II osassa 26 vastaajaa.

3.1.2 Koululaiset

Kouluikäisten nuorten aineiston keräsin kahdelta tamperelaiselta yläkoululta. Koululaisvastaajia oli yhteensä 85. Valitsin 14–16-vuotiaat koululaiset toiseksi vastaajaryhmäkseni täydentämään ja laajentamaan suhteellisen pieneksi jäänyttä nuorten aikuisten aineistoa. Koululaiset on helppo tavoittaa, ja heistä uskoin saavani murretaustaltaan yhtenäisemmän joukon kuin yliopisto-opiskelijoista. Näin kävikin. Peruskoululaisten joukossa oli ainoastaan kaksi informanttia, joiden asuinhistoria ja murretausta ei ollut yksiselitteisen hämäläinen. Loput vastaajista olivat asuneet koko elämänsä Tampereella tai jossain sen lähikunnista. Kahden ei-hämäläisen informantin vastaukset olen jättänyt pois aineistosta. Lisäksi olen poistanut aineistosta sellaisten koululaisten vastaukset, jotka ilmoittivat taustatietosiassa äidinkielekseen muun kuin suomen tai suomen ja lisäksi jonkun muun. Koska minulla ei ollut mahdollisuutta arvioida lomakkeeseen vastanneiden S2-oppilaiden todellista kielitaitoa, olen jättänyt heidän vastauksensa aineiston ulkopuolelle.

Toisenlaisen ratkaisun on tehnyt esimerkiksi Mikkola (2011), joka on ottanut S2-opiskelijoiden vastaukset mukaan omaan helsinkiläisten lukiolaisten kieliasenteita tarkastelemaan pro gradu -tutkimukseensa. Mikkola (mts: 16) toteaa, että hänen tutkimukseensa osallistuneiden S2-oppilaiden osallistuminen suomenkieliseen lukio-opetukseen osoittaa, että he osaavat suomea hyvin. Mielestäni lukiossa opiskelu sinänsä ei kerro koko totuutta yksilön kielitaidosta. Oman S2-opettajajarjoitteluni perusteella totean, että kielitaitotaso voi S2-lukiolaisten välillä vaihdella hyvinkin paljon. Tämän tutkimuksen S2-vastaajat olivat peruskoululaisia, mutta uskon, että myös heidän välillään on eroja suomen kielen hallinnassa. Tutkimukseeni osallistuneet S2-oppilaat olivatkin jättäneet kokonaan vastaamatta useaan kysymykseen, joten vastausten poistaminen ei aiheuta haittaa. Sanottakoon vielä lopuksi, että

olen Mikkolan (mts) kanssa kuitenkin samaa mieltä siitä, että on oletettavaa, että myös jotain muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvilla on asenteita ja mielipiteitä suomen eri varieteetteja kohtaan samaan tapaan kuin äidinkielisillä.

3.2 Kyselylomake

Tutkimuksessa käytetty kyselylomake (liite 1) koostui siis kahdesta erillisestä osasta, joista jälkimmäiseen liittyi lyhyt lounaismurteen ääninäyte. Päädyin tällaiseen ratkaisuun, koska kiinnostukseni suuntautui toisaalta maallikon kielellisiin asenteisiin ja toisaalta näytteestä tehtyihin havaintoihin. Kyselylomakkeen muotoiluvaiheessa sain virikkeitä ja esimerkkejä aikaisemmin kansandialektologiassa käytetyistä kyselylomakkeista, erityisesti Johanna Vaattovaaran (2009) ja Jasmina Bolfek-Radovanin (2000) lomakkeista. Vaattovaara tarkasteli väitöskirjassaan pellolaisnuorten käsityksiä heidän omasta murteestaan ja kielellisestä identiteetistä ja Bolfek-Radovani puolestaan eri puolelta Ruotsia kotoisin olevien nuorten kielellisiä asenteita ja käsityksiä ruotsin kielen murteista. Sain esimerkkiä myös Mikkolan (2011) helsinkiläisten lukiolaisten kielellisiä asenteita tarkastelevassa pro gradu -tutkielmassa käytetystä kyselylomakkeesta, vaikka Mikkolan tutkimusasetelma poikkesikin jonkin verran omastani. Esittelen nyt lyhyesti lomakkeen ja sen eri osien tavoitteet. Lomakkeessa käytettyjä kysymystyyppöjä tarkastellaan lähemmin niistä saatujen tulosten yhteydessä.

3.2.1 Lomakkeen osat ja niiden tavoitteet

Kyselylomakkeen avulla pyrin saamaan tietoa kolmelta osa-alueelta (vrt. tutkimuskysymykset luku 1.1). Näitä ovat maallikon:

- (1) Kielitietoisuus. Mitkä lounaismurteeseen kuuluvat kielenilmiöt ovat ennestään hämäläismurteisten vastaajien tiedossa?
- (2) Kielelliset asenteet. Miten vastaajat suhtautuvat lounaismurteeseen, miten he käsittävät murteen ja arvottavat sitä ennen ja jälkeen näytteen?
- (3) Havainnointikyky. Mitä tai minkälaisia piirteitä vastaajat havaitsevat murrenäytteeltä?

I osa koostui 8 kysymyksestä, ja siinä keskityttiin kahteen ensimmäiseen osa-alueeseen. I osassa selvitettiin, minkälaista lounaismurre vastaajien mielestä on ja miten he lounaismurteeseen suhtautuvat. Tässä vaiheessa informantit perustivat vastauksensa ainoastaan omiin aikaisempiin kokemuksiinsa ja havaintoihinsa. Lounaismurteen piirteitä vastaajilta tiedusteltiin avoimilla kysymyksillä, joihin he saivat spontaanisti luetella tietämiään piirteitä sekä imitoida lounaismurretta.

Kielellisiä asenteita tutkitaan usein joko suorilla tai epäsuorilla menetelmillä. Kun käytetään suoria menetelmiä, informantit tietävät, että tutkimuksen kohteena ovat heidän tietyt asenteensa. Tällöin ihmisiltä kysytään suoraan heidän mielipidettään tutkimuksen kohteena olevasta asiasta. Joissakin tapauksissa voi kuitenkin olla, että tutkittavien yksityiset asenteet eroavat niistä asenteista, jotka he ovat valmiita julkisesti kertomaan. Tällöin on tarvetta epäsuorille tutkimusmenetelmille. Kun käytössä ovat epäsuorat menetelmät, vastaajille ei kerrota, mitä asennetta tarkalleen ottaen tutkitaan. (Garrett 2010: 37–43.)

Kyselylomakkeessa tutkin asenteita eri menetelmin ja käytin sekä suoria että epäsuoria kysymyksiä. Suoraan vastaajien asennetta tiedusteleva kysymys on esimerkiksi lomakkeen osassa II kysymys 7: *Piditkö lounaissuomalaisesta puhekielestä?*, joka on tyypiltään Likertin asteikko. Esimerkiksi epäsuorasta kysymyksestä on puolestaan osan I kysymys 6: *Minkälaisilla adjektiiveilla kuvailisit lounaissuomalaista puhetapaa?*, joka on muodoltaan avoin kysymys.

I osan tarkoitus oli myös tutustuttaa vastaajat tutkimuksen aiheena olevaan lounaismurteeseen. Jotta vastaajat saisivat käsityksen siitä, mikä murre on tutkimuksen aiheena, oli lomakkeen kansilehdellä yksinkertainen kartta, johon lounaismurteen puhuma-alue oli tummennettu. Karttaan tummennetulle alueelle olin merkinnyt Turun ja Rauman, koska aikaisemmassa kansandialektologisessa tutkimuksessa on käynyt ilmi, että juuri nämä kaupungit ovat keskeisiä mm. lounaismurteen mentaalikarttarajauksissa. Usein maallikot käyttävät koko lounaismurteesta nimitystä Turun tai Rauman murre (Palander 2011:47). Halusin helpottaa informanttien työhön käymistä merkitsemällä karttaan näkyville myös Tampereen ja Hämeenlinnan, jotta heidän olisi helppo suhteuttaa oma asuinalueensa siihen alueeseen, jonka puhekielen piirteitä lomakkeessa kysytään. Viides karttaan merkitty kaupunki oli pääkaupunki Helsinki.

Turku ja Rauma toimivat vihjeenä niille vastaajille, jotka eivät pelkän lounaissuomalaisen puhekieli -käsitteen avulla päässeet selvään käsitykseen kyselyn aiheena olevasta murteesta. Käytin lounaismurteesta nimitystä lounaissuomalainen puhekieli, koska *puhekieli* ei käsitteenä ole yhtä leimautunut kuin *murre*. Murre voi myös maallikolle tarkoittaa eri asiaa kuin kielitieteilijälle, eikä maallikko useinkaan miellä itse puhuvansa murretta. (Mielikäinen–Palander 2002: 91; Alpia 2005: 116–117.) En kuitenkaan halunnut lomakkeessa nimetä lounaismurretta pelkästään Turun tai Rauman mukaan, koska se olisi mielestäni rajoittanut liikaa vastaajien mielikuvaa. Lounaismurteiden todellinen puhuma-alue on näitä kaupunkeja laajempi, ja vastaajilla saattoi olla aikaisempia kielikokemuksia tai kontakteja lounaismurteiden muilta alueilta.

Kyselylomakkeen II osa koostui 18 varsinaisesta kysymyksestä ja 8 taustatietokysymyksestä. II osan viitekehys oli informanteille soittamani lounaismurteen näyte, jonka he kuuntelivat kaksi kertaa. II osan kysymykset liittyivät tämän alaluvun alussa mainituista osa-alueista kolmanteen eli havainnointikykyyn. Informanttien murteesta tekemät havainnot tulivat esille sekä avoimessa piirteiden kuvailussa että monivalintatehtävässä, jossa vastaajien piti valita annetuista vaihtoehdoista heidän mielestään lounaismurteenmukainen vaihtoehto. Informanttien murteesta tekemien havaintojen lisäksi huomio oli vastaajien ilmaisemissa asenteissa eli näytteen evaluoinneissa. Evaluoinnilla tarkoitan tässä puheen ja sen piirteiden arviointia ja toisaalta arvottamista (ks. Mielikäinen – Palander 2002: 99; Mikkola 2011: 7). Informantit saivat arvioida lounaismurretta muun muassa siltä kannalta, kuinka miellyttävältä puhe heidän mielestään kuulosti, ja kuulostiko se asteikolla esimerkiksi enemmän maalaiselta vai kaupunkilaiselta, nopealta vai hitaalta.

3.2.2 Tutkimuksessa käytetty murrenäyte

Käytin tutkimuksessa murrenäytettä, mutta kyseessä ei ole perinteisesti kansanlingvistiikassa käytetty murteentunnistustesti. Kansanlingvistit ovat käyttäneet useissa tutkimuksissa murrenäytettä tai -näytteitä, joilla kuultavat varieteetit informanteja on pyydetty nimeämään joko sanallisesti tai merkitsemällä kartalle (Nupponen 2011: 29). Tässä tutkimuksessa informanteilla oli jo tiedossaan, että he kuulevat nauhalta näytteen lounaismurteesta, joten sitä ei tarvinnut tunnistaa. Näyte toimi apukeinona niin asenteiden kuin maallikon havainnointikyvyn tarkastelussa. Ennen murrenäytteen kuuntelemista keräsin kyselylomakkeen ensimmäisen osion vastaukset pois, jotta informantit eivät enää voisi muuttaa siihen kirjaamiaan vastauksia murrenäytteen perusteella.

Informanteilla kuunteluttamani näyte on tallennettu Eurajoella vuonna 1995, joten se edustaa alueen nykypuhekieltä ja lounaismurteiden pohjoisryhmää. Valitsemani näytteen kesto on 1.45 minuuttia, mutta se on osa pidempää noin 30 minuutin tallennetta. Nauhoitteen puhuja on 40-vuotias nainen, mutta tutkimustani varten rajaamassani kohdassa kyse on oikeastaan lähes dialogista, sillä myös haastattelija on paljon äänessä. Näytteen aiheena on koulunkäynti. Kun on kyseessä murteen nauhoitus, haastattelijoiden puhetta ei yleensä lasketa autenttiseksi murteeksi, vaikka he yleensä tallennettavaa murretta pyrkivätkin jäljittelemään kysymyksiä esittäessään. Tässä tapauksessa haastattelijan oma kotimurre kuitenkin kuuluu lounaismurteisiin, joten myös haastattelijan repliikeissä esiintyviä kielenpiirteitä voi pitää tavallista autenttisempina lounaismurteisuuksina. Hänen puheessaan kuuluvat muun muassa puolisoinnilliset klusiilit.

Valitsin näytteen kyseiseltä naispuhujalta siksi, että hän on selkeäääninen, mutta erityisesti myös sen vuoksi, että hänen puheessaan tulee esille useita lounaismurteiden tyypillisiä piirteitä (mm.

lounaismurteiden erikoisgeminaatio ja loppuheitto). Kyseinen tallenne myös täyttää vaatimuksen, jonka olin murrenäytteelleni asettanut: näytteen tulisi olla katkelma nykymurretta tai muresävytteistä puhekieltä eikä jo kadonnutta vanhaa murretta. Vanhojen, yleensä 60-luvulla tallennettujen näytteiden heikkous on myös aihepiiri, joista tallenteissa keskustellaan. Usein kielenoppaat muistelevat vanhoja maataloustöitä ja niihin liittyvää sanastoa, joka ei enää kosketa nykykuulijan elämänpiiriä.

Tilasin murrenäytteen Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen nauhoitearkistosta, mutta olen itse litteroinut sen tätä tutkimusraporttia varten (liite 2). Informantit eivät siis saaneet litteraatiota nähtäväksi, vaan he ainoastaan kuuntelivat näytteen nauhalta. Litteraationi noudattaa pääosin Terho Itkosen Nimestäjän opas -teoksessa (1997: 69–81) esitettyjä karkean transkription periaatteita. Näytteellä kuulee runsaasti lounaismurteelle ominaista jälkitavujen vokaalien lyhentymistä joko lyhyeksi tai puolipitkäksi. Missä kohtaa vokaali on lyhyt ja missä vain puolipitkä oli kuitenkin paikoitellen hyvin vaikea erottaa, joten litteraatiossa molempia merkitään yhdellä vokaalilla (esim. *pienemppi*). Ainoastaan silloin, kun puolipitkään vokaaliin liittyy selkeä sävelkorkeuden nousu, on vokaalin päälle merkitty gravis-merkki (esim. *palokunnantalò*). Litteraattiin on merkitty taukoja; pilkku tarkoittaa hyvin lyhyttä taukoa ja piste pidempää. Silloin, kun tauko on näytteellä erityisen pitkä, on kesto merkitty sulkeisiin. Näytteellä esiintyy yksi henkilönnimi, joka on identiteetinsuojasyistä muutettu.

3.2.3 Taustoittavat kysymykset ja aineiston rajaus

Kyselylomakkeella oli varsinaisten taustatietokysymysten (informanttien ikä, sukupuoli, asuinpaikkakunnat) lisäksi myös muutama sellainen taustoittava kysymys, joita olen käyttänyt apuna tulosten analyysissa. Näitä ovat I osassa kysymykset 2 ja 3, joissa vastaajilta tiedusteltiin kuinka usein ja missä paikoissa he kuulevat lounaismurretta, ja osassa II kysymykset 11–13, joissa kysyttiin, kuuluuko vastaajien lähipiiriin lounaismurretta puhuvia henkilöitä. Näitä kysymyksiä en analysoi laajasti vaan etsin niistä pikemminkin tukea aineistosta tehdyille havainnoille. Koska kyselylomaketta laatiessani työn tutkimuskysymykset eivät vielä olleet tarkentuneet, sisällytin lomakkeeseen kysymyksiä sellaisistakin aiheista, joita en tässä työssä käsittele. II osan kysymyksissä 16–18, tiedusteltiin vastaajien käsityksiä heidän omasta kielenkäytöstään ja suhtautumista murteisiin yleensä ottaen. Jätän kyseisen aiheen tältä erää käsittelemättä, koska se olisi laajentanut työtäni liikaa.

4 LOUNAISMURRE

Tässä työssä kiinnostuksen kohteena ovat kansan lounaismurretta koskevat mielteen, mutta työn taustaksi on syytä luoda myös katsaus siihen, millaisena lounaismurre lingvistisessä todellisuudessa ilmenee. Aloitan luvun rajaamalla lounaismurteiden puhuma-alueen, minkä jälkeen siirrytään kuvaamaan lounaismurteelle tyypillisiä fonologis-morfologisia piirteitä täydennettynä persoonapronominilla. Kansan murteesta tekemiä havaintoja ei kuitenkaan hylätä kauaksi aikaa, vaan niihin palataan luvun lopussa, johon on koottu joitakin aikaisempia lounaismurretta koskevia kansandialektologisia tutkimustuloksia.

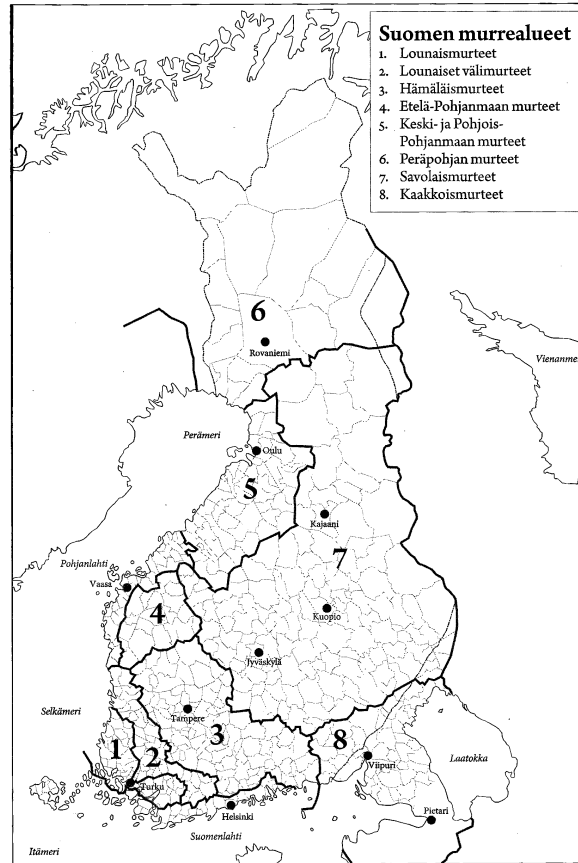
Kielitieteellisessä murteenkuvauksessa painopiste on usein ollut kielen fonologis-morfologisissa piirteissä, jolloin huomiotta jäävät sellaiset yksittäiset sanat, kuten persoona- ja relatiivipronominit sekä partikkelit, jotka voivat maallikolle olla merkityksellisiä kielenpiirteitä. Erityisesti persoonapronominit ovat oleellisia myös murteiden kuvauksessa, koska ne esiintyvät puheessa niin tiheään, ja niiden esiintymät ovat vain muutamaa päätyyppiä (Wiik 2006: 184–186). Persoonapronominien avulla puhujan paikallinen tausta onkin usein helppo päätellä. Aikaisemmassa kansanlingvistisessä tutkimuksessa on havaittu, että persoonapronominien alueellinen variaatio on maallikoiden kielitietoisuudessa yksi tiedostetuimmista aluemurteita erottelevista kielenilmiöistä (Vaattovaara 2009: 117).

Lounaismurteeseen kuuluvien kielenimilöiden esittely perustuu pääasiassa Erkki Lyytikäisen, Jorma Rekusen ja Jaakko Yli-Paavolan toimittamaan *Suomen murrekirjaan* (2013: 17–20). Jos lähteenä on käytetty jotain muuta teosta, on se aina merkitty tekstiin. Eri piirteitä havainnollistavat kielenainesimerkit ovat myös lähteistöstä. Kuvaukseni lounaismurteesta on rajattu, eikä siinä oteta huomioon kaikkia vanhaan murteeseen kuuluvia kielenpiirteitä. Mukana ovat vain ne lounaismurteen piirteet, jotka yhä nykykielessä voidaan kuulla, vaikka niistäkin osa saattaa olla jo väistymässä olevia tai melko harvinaisia nuorempien sukupolvien puheessa.

4.1 Lounaismurteen puhuma-alue ja alaryhmät

Dialektologiassa suomen kielen murteet on perinteisesti jaettu itäisiin ja läntisiin murteisiin, ja näiden kahden ryhmän sisällä vielä kahdeksaan päämurteeseen (ks. kuvio 1). Länsimurteita ovat lounaismurteet, lounaiset välimurteet, hämäläismurteet, eteläpohjalaismurteet, keski- ja pohjoispohjalaiset murteet sekä peräpohjalaismurteet. Itämurteita ovat savolaismurteet ja kaakkoismurteet. (Wiik 2006: 27.)

Lounaismurre on yksi erottuvimmista ja omaleimaisimmista aluemurteistamme. Sitä puhutaan rannikkokaistalla, jonka sisään jää suurin osa Varsinais-Suomea sekä Satakunnan lounaiskolkka. Lou-

Kuvio 1. Suomen murrealueet. (lähde: Lytykäinen ym. 2013: 15)

Kuvio 2. Lounaismurteiden alue. (lähde: Lytykäinen ym. 2013: 16)

naismurteen puhuma-alue on esitetty kuviossa 2. Kielitieteilijät jakavat lounaismurteen alueen perinteisesti kahteen pääryhmään; pohjoiseen ja itäiseen. Tässä tutkimuksessa käyttämäni murrenäyte on peräisin pohjoisryhmään kuulualta Eurajoelta. Ryhmiä erottaa toisistaan koillisesta Turkuun työntyvä hämäläiskiila eli hämäläisiä murrevaikutteita saanut Turun ylämaan murteiden alue. Ylämaan murre kuuluu lounaisten välimurteiden alueeseen, jonka puhe eroaa joiltakin osin varsinaisesta lounaismurteesta, sillä siinä sekoittuvat hämäläiset ja lounaissuomalaiset piirteet. (Lyytikäinen ym. 2013: 17, 71.)

Lounaismurteen pohjois- ja itäryhmä voidaan erottaa toisistaan muutamien murrepiirteiden perusteella. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ryhmien sisälläkin ilmenisi alueellisia eroja eri paikkakuntien välillä. Itse asiassa lounaismurteesta voitaisiin puhua myös monikossa *lounaismurteina*, mutta käytän jatkossa yksinkertaisuuden vuoksi yksikkömuotoista nimitystä tarkoittamaan kaikkia niitä dialektologien määrittelemän murrealueen sisään jääviä lounaissuomalaisina pidettyjä puhemuotoja. Koko lounaismurteiden alueen sisäiset rajat ovat kuitenkin erittäin loivia verrattuna sen ulkoisiin rajoihin, jotka erottavat sen viereisistä päämurrealueista (Wiik 2006: 194).

4.2 Fonologisia erityispiirteitä

Lounaismurteessa on runsaasti fonologisia ominaispiirteitä, joista tärkeimmät luettelen seuraavaksi. Selkeyden vuoksi käsittelen ensin vokaalista koskevat ja sen jälkeen konsonantistoa koskevat ilmiöt.

4.2.1 Vokaalit

Rapola on todennut perinteikkäässä *Johdatus suomen murteisiin* -teoksessaan lounaismurteesta seuraavaa: ”Tuskin kukaan, joka kuulee Rauman tai Turun puolesta kotoisin olevan kansanihmisen puhuvan, voi olla huomaamatta hänen puheensa terävää, osin staccatoivaa, osin synkooppista rytmiä.” ([1947] 1990: 107). Puherytmin hakkaavuutta aiheuttavat monet lounaismurteessa historian saatossa tapahtuneet vokaalien lyhenemis- ja katoamisilmiöt, kuten sisäheitto, loppuheitto sekä pitkien vokaalien lyhentymisen. Loppuvokaalin kato tai puolipituus ovat lounaismurteen variantteja siinä missä esimerkiksi *s*-imperpektikin, joten äänneiden *katoamisesta* tai *lyhentymisestä* voidaan puhua siis ainoastaan kielihistoriallisessa mielessä.

Loppuheitto on yksi lounaismurteiden tunnusomaisin piirre ja esiintyy säännönmukaisesti lähes koko alueella. Loppuheitossa sanan viimeinen vokaali on kadonnut kaksitavuisista sanoista, kun niiden ensi tavu on ollut pitkä, ja useampitavuisissa sanoissa viimeisen vokaalin tilalla on aika kato, kuten *jalk* ’jalka’, *pitk* ’pitkä’, *aurink* ’aurinko’, *semmost köyhyytt* ’sellaista köyhyyttä’. Kun sanan sisällä oleva vokaalin tilalla on kato, on puolestaan kyse sisäheitosta. Sisäheitto esiintyy sanan toisessa

tavussa, jos ensi tavu on pitkä ja kolmannen tavun alussa on konsonantti *l*, *m*, *n*, *r* tai *v*. Esimerkiksi: *Naklam paplas* 'Nakkilan pappilassa', *kainlos* 'kainalossa'. Sisäheitto esiintyy säännöllisimmin murteiden pohjoisryhmässä ja siellä etenkin Rauman ja Uudenkaupungin seudulla. Muualla se rajoittuu lähinnä paikannimiin.

Lounaismurteessa jälkitavujen pitkät vokaalit ovat yleensä puolipitkiä tai lyhyitä, esimerkiksi *ruakka ja juama* 'ruokaa ja juomaa', *kaks flikka* 'kaksi tyttöä', *ehtol lähretti menemä* 'ehtoolla lähdettiin menemään'. Sellaisissa muodoissa kuin *puhhu* 'puhua' ja *vareksi* 'variksia' on puolestaan kyse jälkitavujen diftongien oikenemisestä. Diftongit *ua*, *yä*, ja *iA* ovat ensin kehittyneet pitkiksi vokaleiksi *uu*, *yy* ja *ii* ja sen jälkeen lyhentyneet (*puhua* > *puhuu* > *puhhu*, *variksia* > *variksii* > *vareksi*).

Lounaismurteissa diftongit voivat olla myös redusoituneita. *i*-, *u*- ja *y*-loppuiset diftongit redusoituvat eli väljenevät tietyin ehdoin. *i*-loppuiset muuttuvat *e*-loppuisiksi, esim. *laev* 'laiva', *u*-loppuiset *o*-loppuisiksi *kaol* 'kaula' ja *y*-loppuiset puolestaan *ö*-loppuisiksi *käär* 'kaydä' (käyrä). Diftongireduktio tapahtuu sillä ehdolla, että ensi ja toisen tavun rajalla on konsonantti *r*, *l*, *h* tai *v*, mutta lisäksi seuraavan tavun vokaali ei ole *u*, *y* tai *i*.

Jos vokaalit ovat lounaismurteissa tyypillisesti lyhyitä, niin esiintyy niissä myös päinvastaistakin ilmiötä. Lyhyttä painollista tavua seuraavan tavun vokaali on murteessa usein puolipitkä, ja siihen liittyy pieni sävelkulun nousu. Sävelkulun nousu aiheuttaa puheeseen "laulavuuden" tunnun, josta erityisesti Turun murre, tunnetaan (Wiik 1997: 45–47; Wiik 2006: 140–143). Tätä ilmiötä voidaan kuvata tarkekirjoituksessa vokaalin päälle merkittävällä aksenttiviivalla, kuten esimerkiksi *toril*, *talò*.

4.2.2 Konsonantit

Vokaalien tapaan myös konsonantistossa on historian saatossa tapahtunut lyhenemistä ja katoamista. Sananloppuisia *n* ja *t*-äänteitä ei lausuta, kuten *maantiä ojas* ja *poja ova autos*. Näistä kahdesta äänneestä *n*-äänneen edustuminen katona ei ole aivan säännönmukaista, ja etenkin lounaismurteiden pohjoisryhmässä sitä kuulee sanojen lopussa. Myös sananloppuisen *t*:n paikalla voi kadon sijasta olla seuraavan sanan alkuaänne, kun seuraava sana alkaa *k*:lla, *t*:llä, *p*:llä tai *s*:llä (esim. *pitkäs seippäk käres* 'pitkät seipäät kädessä'). Soinnilliset geminaattakonsonantit *nn*, *mm*, *ll* ja *rr* ovat sanan ensimmäisen tavun pitkän vokaalin ja diftongin jäljessä yleensä lyhyitä *kuolu* 'kuollut'. Yleiskielen geminaatan edustuminen lyhyenä ei kuitenkaan ole täysin säännönmukaista. Lounaismurteen pohjoisryhmässä esimerkiksi juuri Eurajoen murteessa tavataan myös geminaattoja (Rekunen 2000: VIII).

Lounaismurteissa on oma vain niissä esiintyvä geminaationsa, joka koskee konsonanteja *k*, *t*, *p* ja *s*. Nämä konsonantit kahdentuvat puheessa, jos niillä alkaneessa tavussa on ollut pitkä vokaali

(joka tosin myöhemmin on lyhentynyt) tai diftongi: *vikka* 'vikaa', *naissi* 'naisia', *tulka* 'tulkaa', *oltti* 'oltiin'.

Lounaismurteen konsonantiston yksi tyypillisuus ovat puolisoinnilliset mediaklusiilit. Klusiilit *t*, *p*, ja *k* voivat edustua puolisoinnillisina medioina nasaalikonsonanttien *m:n* ja *n:n* jäljessä, sekä lisäksi myös *t:n* ja *l:n* jäljessä (esim. *piham Beräl* 'pihan perällä', *ei lainGan DunDen* 'ei lainkaan tuntenut'). Tämä piirre on selvin pohjoisryhmän murteessa ja sielläkin lähinnä Rauman seudulla.

Astevaihtelun alaisen *t*-äänteen heikon asteen variantteja on suomen murteissa kaiken kaikkiaan kahdeksan. Länsimurteissa (lukuun ottamatta peräpohjalaisia murteita) tätä yleiskielen *d*-äännettä vastaa yleensä jokin konsonantti ja itämurteissa ja peräpohjalaisissa murteissa taas kato. Lounaismurteessa yleiskielen *d:n* variantti on tyypillisesti yksitäryinen *r*: *lauta: lauran*. (Wiik 2006: 64–81.)

4.3 Morfologisia erityispiirteitä

Murteiden kuvauksessa nostetaan yleensä esiin muutama piirre, joiden edustus erottelee murteita toisistaan. Näistä morfologisia ovat yleiskielen *ts*-yhtymä sekä inessiivin tunnus. Lisäksi samassa yhteydessä mainitaan usein jo edellä käsitelty *d*-äänne ja sen variantit. Lounaismurteissa *ts:n* vastineena on yleensä vaihtelun alainen *tt*: *metsä > mettä: metän*, joskin se ilmenee myös vaihteluttomana, esim. *koivuvittast* 'koivuvitsasta'. Inessiivin tunnus on yleensä *-s* (*täs, maas*), mutta joissakin tapauksissa myös *-sA* (*misä, täsä*) (Rapola 1990: 113).

Astevaihteluun liittyvistä ilmiöistä mainittakoon tässä *i*-loppuisen diftongin edellä oleva heikko aste. Heikkoasteisuus on melko lailla säännöllistä mm. astevaihtelun alaisten nominien monikko-muodoissa *tunnei* 'tunteja', verbien imperfektin 3. persoonan muodoissa *täyryi* tai *täyry* 'täytyi' sekä konditionaalien preesensin muodoissa *piräs* 'pitäisi'.

Lounaismurteiden yksi tunnetuimmista piirteistä on niin sanottu *s*-imperfekti (*hän kysys* 'hän kysyi'), joka on alun perin supistumaverbien imperfektimuoto. Lounaismurteissa *s*-imperfekti on kuitenkin levinnyt supistumaverbeistä analogisesti myös muiden verbien taivutukseen niissä tapauksissa, joissa preesens ja imperfektimuoto lankeavat yhteen lounaismurteessa tapahtuvien ääntenmuutosten johdosta. Mihinkään muihin kuin yhteenlankeaviin verbimuotoihin *s*-imperfektiä ei siis sovelleta. Preesens ja imperfektimuotojen samanlaisuuden aiheuttavat lounaismurteessa *i:n* häviäminen *i*-loppuisista diftongeista (*hän kysyi > hän kysy*) ja yksikön 3. persoonan preesensin pitkän loppuvoikaalin lyheneminen (*hän kysyy > hän kysy*). Toisinaan *s*-imperfekti on muodossa *si*. Milloin imperfektin tunnus on *si* ja milloin pelkkä *s* vaikuttaa se, onko tunnusta edeltävä tavu painollinen, ja onko *si*-tunnuksen jäljessä vielä muita häviäviä äänneitä. Esimerkiksi *Hän kumartus* -muodossa imperfektin tunnus on *s*, koska sitä edeltävä 3. tavu on painoton, mutta muodossa *Mää kumartusi* tunnus on

si, koska *i*:n edeltä on jo hävinnyt *n*-äänne (*mää kysysin* > *mää kysysi*), eikä mihinkään muotoon sovelleta molempia (sekä sananloppuisen *n*-äänteen että loppuvokaalin) pudotussääntöjä. (Wiik 1997: 26–28; Wiik 2006: 210.)

4.4 Persoonapronominit

Ensimmäisen ja toisen persoonan pronominit voidaan suomen kielen murteissa luokitella muutamaaan päätyyppiin. Yksikön 1. ja 2. persoonassa näitä ovat a) hämäläis-savolainen *minä/mä-sinä/sä*, b) lounaissaomalainen *mää/mnää-sää/snää* ja c) karjalainen *mie-sie*. Monikon 1., 2. ja 3. persoonan muodot ovat saman ryhmittelyn mukaisesti a) *me-te-he*, b) *mee-tee-hee* ja c) *myö-työ-hyö*, joiden lisäksi esiintyvät peräpohjalaiset variantit *met-tet-het*. (Wiik 2006:184.)

Lounaismurteessa käytetään pääasiassa pitkävokaalisia b-tyypin variantteja, joskin *mää* ja *mä* asujen erottaminen on melko vaikeaa, ja vokaalin pituus voi vaihdella (Wiik 2006: 184; Suojanen 1985: 29–30).

4.5 Lounaismurre kansandialektologiassa

Maallikot ovat yleisesti tietoisia siitä, että suomea puhutaan eri murtein, mutta eroja on siinä, minkä nimisiä murteita maallikot hahmottavat ja missä niitä heidän mielestään puhutaan (Nupponen 2011: 28). Lounaismurre on kansan keskuudessa hyvin tunnettu, ja se mainitaan lähes aina silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat maallikoiden käsitykset suomen murteista ja murrealueista (esim. Nuolijärvi 1986: 131–133; Arve 2002: 41–43, 58; Palander 2005b: 62; Palander 2011: 35). *Lounaismurre* nimityksenä on kuitenkin maallikoiden keskuudessa harvinainen; yleisimmin koko lounaismurteiden aluetta nimitetään sen keskeisimmän kaupungin mukaan *Turun murteeksi*, joskus myös *Rauman murteeksi* (Palander 2005b: 62, 77; Mielikäinen–Palander 2002: 93).

Usein maallikoiden murteita kuvailevat piirteet ovat fonologisia tai morfologisia, mutta sellaiset suomalaisten ei-kielitieteilijöiden yleiset prosodiaa kuvaavat termit kuin *nuotti*, *äänenpaino*, *rytmi* liitetään suurelta osin aina Turun – ja Tampereen – murteeseen (Mielikäinen 2005: 111, Mielikäinen–Palander 2002: 97). Lounaismurteiden fonologisista ja morfologisista piirteistä maallikoiden puheissa tulevat usein esille toisen tavun vokaalin piteneminen puolipitkäksi (maallikko-termein *venytys*) ja vokaalin loppuheitto. Tavallisesti mainitaan myös pitkävokaaliset *mää* ja *sää* -pronominit sekä *s*-loppuinen imperfekti. (Mielikäinen–Palander 2002: 97; Palander 2005b: 77–79).

Kansanlingvistisen tutkimuksen perinteisimpiä kysymyksiä on alusta alkaen ollut se, missä ihmisten mielestä puhutaan kauneinta ja toisaalta ruminta kieltä tai miellyttävintä ja epämiellyttävintä kieltä. Samassa yhteydessä selvitetään usein myös sitä, missä kansan käsityksen mukaan puhutaan

yleiskielisimmin. Tarkoituksena on kartoittaa asenteita siitä näkökulmasta, mitä kielimuotoja kohtaan tunnetaan solidaarisuutta ja mitä pidetään prestiisikielimuotona. (Vaattovaara 2009: 146; ks. myös Preston 1989; Palander 2005b).

Suomen rumimman murteen epävirallinen titteli tuntuu usein laskeutuvan Turun murteen ja samalla koko lounaismurteen päälle. Turun murteen ovat kansanlingvistikissa tutkimuksissa maininneet rumaksi ainakin pellolaiset ja itäsuomalaiset nuoret sekä pääkaupunkiseudun nuoret. Turkulaisen puhutavan pitäminen rumana lienee varhaista perua, sillä jo 1970-luvulla kerätystä NPM-aineistosta ilmenee, että turkulaiset itsekin pitävät (tai ovat oppineet pitämään) käyttämäänsä puhekieltä rumana (Salomaa 1981: 51–52). Se, mikä Turun murteesta tekee rumaa vierasmurteisille, on yleisesti ottaen sen vaikeaselkoisuus, mutta taustalla vaikuttaa myös stereotypia turkulaisista ”jotenkin huonompina” (Vaattovaara 2009: 149). Yksittäisiä rumaksi koettuja kielenaineiksia maallikot harvoin mainitsevat. Eräs Turun murteeseen liitetty ruma piirre on kuitenkin puolisoinnillinen klusiili, ”g”. (Vaattovaara 2009: 149–151; Vaattovaara & Soininen–Stojanov 2006: 241–242; Palander 2005b: 80, 85–86.) Hämmäläismaallikoiden aineistosta onkin kiinnostavaa tarkastella, ilmeneekö siitä lisää tällaisia stigmaattisia lounaismurteen piirteitä.

5 HÄMÄLÄISTEN KÄSITYKSIÄ LOUNAISMURTEEN PIIRTEISTÄ ENNEN MURRENÄYTETTÄ

Tässä luvussa pyrin vastaamaan kysymykseen: mitä vastaajat pitävät lounaismurteelle tyypillisinä kielenilmiöinä, kun heidän täytyy kuvailla murretta ilman välitöntä taustamateriaalia? Tutkimusongelmaan etsin vastauksia kyselylomakkeen I osan kohdilla 4 ja 5. Kun maallikot muistelevat murteellisuuksia ilman tutkijan antamaa tukimateriaalia (esimerkiksi murrenäytettä tai murteella kirjoitettua tekstiä), puhutaan spontaanista tyypillisyyksien luettelemisesta. Maallikoiden tällaisissa tehtävissä antamat esimerkit kuvaavat todennäköisesti heidän itsensä mielestä parhaiten kyseessä olevaa murretta, koska ne tulevat ensimmäisenä mieleen (Nupponen 2011: 31).

Kysymyksessä 4 vastaajia pyydettiin luonnehtimaan spontaanisti lounaismurteeseen kuuluvia piirteitä ja kysymyksessä 5 matkimaan lounaismurretta sanoin, lausein tai fraasein. Mielikäinen (2005: 100) toteaa, että erilaiset murteiden imitaatiot ovat yksi parhaista tiedonlähteistä silloin, kun halutaan tutkia, millaisiin piirteisiin maallikot puhekielessä kiinnittävät huomiota. Ei-kielitieteilijät eivät välttämättä aina osaa sanallisesti kuvata piirteitä mutta osaavat kuitenkin jäljitellä niitä. Murrematkimukset sisältävät erilaisia kielenainesesimerkkejä, kun taas valtaosa spontaaneista piirrekuvauksista on sanallisia selityksiä, joiden maallikkoterminologian tulkitseminen saattaa olla haastavaa. Aineistossani maallikot kuvailivat lounaismurteen tyypillisyyksiä yleensä sanallisesti, mutta antoivat niistä joissakin tapauksissa myös kielenaineksia sisältäviä esimerkkejä, jolloin tulkinta oli yksiselitteinen.

Vastaajan aikaisempiin havaintoihin ja muistiin perustuva lounaismurteen kuvailu osoittautui koululaisille vaikeammaksi kuin aikuisille. Lähes puolet koululaisista (40/85) oli jättänyt molemmat kysymyksistä 4 ja 5 tyhjäksi; ja jos tyhjäksi oli jätetty vain toinen, se oli yleensä kysymys 5. Ainaakaan koululaisvastaajille murteen jäljittely kielenainesesimerkein ei siis ollut erityisen helppoa. Kaikki aikuisinformantit olivat vastanneen kysymykseen 4 ja pääsääntöisesti myös kysymykseen 5, mutta heidänkin joukossaan oli muutama, joka ei esittänyt lainkaan lounaismurteen jäljitelmiä tai muita kielenainesesimerkkejä.

Koululaisinformanttien kuvaukset lounaismurteesta olivat suurelta osin melko yleisen tason viittauksia puheesta välittyvään prosodiseen kuvaan (*puhuu tietyllä aksentilla, puhuu lyhyesti*) tai sitten affektiivisesti sävyttyneitä *Kyllä turkulaisen puheesta tunnistaa* -tyyppisiä ilmauksia. Koululaisten vastauksissa oli myös paljon puhtaasti asenteellisia ilmauksia, joissa ei ollut kyse lainkaan kielenaineksista (*Turkulaiselta kuulostaa, melkein yhtä ärsyttävää kuin stadin slang, kuulostaa tyh-*

mältä). Kenties selvintä metakieli 2 -tason kuvausta edustaa sen koululaisinformantin vastaus, jonka mielestä lounaismurteelle on tyypillistä *asioiden ainainen liioittelu*. Ehkä tällä informantilla oli mielessä jopa joku tietty, tuttu kielenkäyttäjät. Aikuisinformanttien vastauksissa selvästi affektiivisesti latautuneita luonnehdintoja ei oikeastaan ollut, mutta esimerkiksi erään aikuisvastaajan mielestä lounaismurre kuulostaa *töksähtelevältä ja ikään kuin äkkipikaiselta* ja toisen mielestä *aluksi oudolta*. Aikuisinformantit kuvasivat lounaismurretta monipuolisemmin ja yksityiskohtaisemmin kuin koululaisinformantit. Toisaalta, mikäli koululaiset olivat pystyneet kuvaamaan murretta, havainnot olivat Prestonin (2002: 50–51, ks. luku 2.2) kielitietoisuusjatkumolle sijoitettuna oikeita (*accurate*) ja yksityiskohtaisiakin (*detail*) samoin kuin aikuisinformanttienkin havainnot.

5.1 Tyypillisimmät piirteet

Informanttien mainitsemien piirteiden välillä oli yleisyydessä selviä eroja. Vaikka aineiston pienen koon takia lukumäärästä ei voi tehdä kovinkaan pitkälle meneviä yleistyksiä, antavat esiintymämäärät silti viitteitä siitä, mitkä piirteet näyttäisivät maallikon tietoisuudessa hahmottuvan lounaismurteen ensisijaisimmiksi tuntomerkeiksi. Taulukkoon 1 on koottu hämäläisinformanttien lounaismurteen tyypillisyyksiksi mainitsevat piirteet jaoteltuna sen mukaan, kuin monta mainintaa ne kaiken kaikkiaan saivat aineistossa. Piirteitä ei ole siis eroteltu ikäryhmittäin. Pääosa taulukkoon kootuista piirteistä on sellaisia, joita vastaajat luonnehtivat sanallisesti, esimerkiksi siihen tyyliin kuin *Sanojen lopusta jää kirjaimia pois, konditionaalien käyttö imperfektinä*. Moniin sanallisiin kuvauksiin liittyi lisäksi kielelisesimerkkejä, mutta niitä kaikkia ei ole taulukossa kuvattu. Sen sijaan taulukossa on mukana sellaisia havaintoja, jotka esiintyivät vain lounaismurteesta esitetyissä jäljitelmissä, esimerkiksi *Kauhia pal* tai *Mennään Turkukseen*, mutta joista ei ole lainkaan sanallisia kuvauksia. Taulukossa maallikkotermit ovat heittomerkeissä kursivoituina ja kielitieteelliset tulkinnat niiden vasemmalla puolella. Joidenkin maallikkohavaintojen kohdalta taulukosta puuttuu tieteellinen selitys; tällöin kyse on siitä, että mainitusta piirteestä ei ole voinut esittää varmaa tulkintaa tai sitten selityksen lisääminen ei ole ollut tarpeellista.

Taulukosta 1 nähdään, että useimmat hämäläisinformanttien lounaismurteisina pitämistä piirteistä olivat 1–4 vastaajan mainintoja. Yleisimmin vastaajat kuvasivat lounaismurretta toteamalla, että siinä *sanoja lyhennetään lopusta* tai sanat ovat *lyhennettyjä*. Lyhentämisen olen tulkinnut tarkoittavan lounaismurteessa sanan viimeisen vokaalin katoa eli loppuheittoa, josta esitettiin myös runsaasti esimerkkisanoja (*tu sin, koht, nähn*). Aikuisilla loppuheitto oli ylivoimaisesti mainituin kaikista piirteistä, sillä kaksi kolmasosaa vastaajista (19/33) piti sitä lounaismurteelle tyypillisenä. Koululaisten vastauksissa loppuheitto ei ollut ihan niin ylivoimainen, mutta se oli kuitenkin yleisimmin mainittu

Taulukko 1. Vastaajien tehtävässä 2 mainitsemat lounaismurteen piirteet esiintymäärien mukaan.

10 / < 10 MAININTAA		5–8 MAININTAA	
loppuheitto:	”lyhennetyt sanat”	s-päätteinen imperfekti:	”konditionaalin käyttäminen imperfektinä”
puolipitkä vokaali:	”venyttäminen” ”leventäminen”	tempo:	”nopeaa puhetta”
persoonapronominit : (y.1.p. + y.2.p.)	”mää, sää” ”minä” ”mä, sä” ”mie, sie”	paino, prominenssi:	”sanojen paino eri kohdassa”
		sävelkulku, intonaatio:	”tietynlainen nuotti” ”äänenpaino” ”tietty aksentti” ”sävel” ”intonaatio” ”puheen nyannssit” jne.
		murre sanat:	”omanlaiset sanat” ”lainasanat ruotsista”
1–4 MAININTAA			
geminaatio:	”tuplakonsonantit” ”lisätään kirjaimia”	'sellainen, sillä tavalla'	”sillattis, sellattis, simmottii”
kuka-pronomini:	”kuka tilalla ketä”	'tuolla tavalla' 'sellaisesta'	”tollattis” ”sellatteest”
rytmi:	”erikoinen rytmi”	'kun', 'koska'	”ko”
diftongin avartuminen:	”vokaaleiden muuttaminen”		”korostuva r-äänne”
puolisoinnilliset klusiilit:	”t-kirjain sointuu eri tavalla” ”konsonanttien pehmentäminen”		”porilaisten imperfekti” esim. Eilen keksein
assimilaatio:	”sanojen yhdistäminen”		”f-kirjaimen muuntuminen v-kirjaimeksi”
eA-diftongi:	”Kauhia pal”		”et toi, toi noi -ilmaisut”
sse-illatiivi:	”Turkkuseen”		”en sun -alkuiset toteamukset”
mon. gen. heikko aste:	”autoi, flikoi”		

piirre. 10 koululaisinformanttia 85:stä ilmoitti pitävänsä *sanojen lyhentämistä* lounaismurteelle tyypillisenä. Loppuheitto ei tosin välttämättä ole ainoa piirre, johon maallikot *lyhyhdellä* viittaavat. Sillä saatettiin tarkoittaa myös jälkitavujen pitkien vokaalien lyhyttä (esimerkiksi *ruakka ja juama*). Pidän ensisijaisena tulkintana kuitenkin loppuheittoa.

Aikuisinformanttien seuraavaksi yleisin vastaus, *s*-imperfekti (*konditionaalien käyttö imperfektinä*), sai 6 mainintaa. Imperfektin *s*-tunnuksessa on kyse supistumaverbien imperfektitaivutuksen leviämisestä myös muihin kuin supistumaverbeihin, ja se aiheuttaa lounaismurteissa pleonastisen konditionaalien (ks. luku 4.3). On tavallista, että muunmurteiset maallikot *s*-imperfektiä jäljitellessään yleistävät sen koskemaan myös sellaisia verbejä, joihin se ei lounaismurteessa kuulu (Wiik 1997: 23; Palander 2011: 49). Aineistossa oli lounaismurteen mukaisia muotoja niin imperfektistä (*Hän sanos, tippus*) kuin konditionaalista (*nukkuisin, pelasisin*, mutta myös hyperdialektaalisia muodosteita (*Mulmenis hyvi eile*)).

Koululaisten toiseksi mainituin piirre oli puolestaan *sanojen venyttäminen*, millä mitä ilmeisimmin tarkoitettiin lyhyttä painollista tavua seuraavan tavun vokaalin pidentyminen puolipitkäksi ja siihen liittyvää sävelkulun nousua. *Venyttäminen* ja *levantaminen* ovat jo kiteytyneitä kansanlingvistiisiä termejä, jotka nousevat usein esille maallikoiden murreluonnehdinnoissa. Kyseisillä termeillä voidaan viitata useisiin eri murrepiirteisiin. Lounaismurteiden puolipitkän vokaalin lisäksi venyttämiseksi on aikaisemmin kuvattu mm. Etelä-Pohjanmaan murteen ja savolaismurteiden monoftongiutumista (*pohojalaanen, Kaappakavulla*), tampereen pitkävokaalisia persoonapronomineja (*mää, sää*) ja savolaismurteiden geminaatiota (*pittää*). (Mielikäinen 2005: 112.) Puolipitkä vokaali esiintyi aineistossa 7 kertaa. Vaikka kvantitatiivisten mittauksen mukaan lounaismurteessa toisen tavun vokaali pidentyy lyhyestä vain aavistuksen puolipitkäksi, siihen usein liittyvä nouseva intonaatio aiheuttaa sen, että vierasmurteiset hahmottavat loppuvokaalin yleensä pitkänä, kuten kirjoitetut jäljitelmät osoittavat (koululaisinformanttien yleisin venytystä havainnollistava kielenainesesimerkki oli *Turuust*) (Wiik 1997: 45–47). Näyttäisi siis siltä, että loppuheitto ja erityisesti koululaisilla myös toisen tavun puolipitkä vokaali ovat hämäläismaallikoiden mielestä ne kaikkein tyypillisimmät lounaismurteisuudet, sillä edellä kommentoitujen piirteiden lisäksi kaikki muut aineistossa lounaismurteisiksi kuvatut piirteet saivat ainoastaan 1–4 mainintaa.

5.2 Huomioita muista yleisesti mainituista piirteistä

Aineiston yleisimmät piirteet (loppuheitto, puolipitkä vokaali, *s*-päätteinen imperfekti) olivat sellaisia, jotka esiintyivät molempien ikäryhmien vastauksissa. Näiden lisäksi oli vielä 6 usein mainittua piirrettä, jotka esiintyivät molempien ikäryhmien lounaismurteen kuvauksissa. Näitä olivat:

- (1) lounaismurteen erikoisgeminaatio: *jokke, suinkka*
- (2) pitkävokaaliset persoonapronominit *mää, sää*
- (3) *ketä*-pronomini *kuka*-pronominin vastineena: *Ketä sen teki?*
- (4) ruotsinkieliset lainasanat: *kaffeplörö, flikoi*
- (5) puheen nopea tempo
- (6) sanojen erilainen painotus.

Yllä luetelluista piirteistä ensimmäinen (1) eli geminaatio kuuluu fonologian alaan. Sanastollisia piirteitä ovat puolestaan kohdat 2–4 ja prosodisia kohdat 5–6. Yleensä näitä piirteitä luonnehdittiin sekä sanallisesti että matkittiin murrejäljitelmien, lukuun ottamatta prosodisia ominaisuuksia, joista on hankala esittää kielenainesesimerkkejä. Seuraavissa alaluvuissa esitän joitakin näitä piirteitä koskevia huomioita.

5.2.1 Geminaatio

Aineistossa lounaismurteen *k*, *t*, *p* ja *s* -äänteitä koskeva geminaatio näkyi informanttien murrejäljitelmissä, ennen kaikkea fraasissa *Tois pual(t) jokke*. Muutamia sanallisiakin viittauksia geminaatioon löytyi: sitä kuvattiin esimerkiksi sanomalla, että *jotkin konsonantit kahdentuvat* tai että *sanoihin lisätään kirjaimia*. *Tois pual jokke* -fraasi on vakiintunut murrematkimus, jolla jäljitellään samanaikaisesti useaa eri kielenpiirrettä: loppuheittoa, loppuvokaalin lyhenemistä, diftongin avartumista ja geminaatiota. Muitakin useamman kielenpiirteen sisältäviä murrejäljitelmiä informantit esittivät, esimerkiksi: *En sun mää mikkää vorssalainen oo*, *Ol niingon gotonas*, *Ei siel suinkka ois mittä pullanpualt kaffe kans?*, *Et sää mitäs autoi oles nähän tääl?* Osa jäljitelmistä oli vakiintuneita matkimuksia ja osa taas informanttien itsensä keksimiä esimerkkejä.

Aineiston valossa vaikuttaisi siltä, että informanteilla ei ole kovin selvää käsitystä siitä, mitä kaikkia lounaismurteen piirteitä *Tois pual jokke* -matkimukseen sisältyy. Ilmeisesti geminaatio on sellainen piirre, jota informantit ensisijaisesti fraasilla halusivat jäljitellä, koska se oli aina murteen mukaisesti merkitty. Sen sijaan geminoituneen *k*-äänteen jälkeinen lyhentynyt vokaali oli merkitty ainoastaan yhdessä vastauksessa, minkä lisäksi usein puuttui avartunut diftongi. Horjuntaa oli myös *Tois*-sanon sijavalinnassa: siitä esitettiin lisäksi muodot *toiselt*, *toist* ja *toisel*. *Tois pual jokke*-fraasin mainitseminen lounaismurteen yhteydessä ei ole kansanlingvistikissa tutkimuksissa mitenkään ainutkertaista, mutta ikäryhmien välillä oli tässä kohtaa selvä ero. Aikuisten ryhmässä sanonta sai 8 mainintaa ollen yleisin fraasimuotoinen murrematkimus, mutta koululaisvastaajista sen mainitsi ainoastaan

1. Vaikuttaisi siis siltä, että 1990-luvun jälkipuoliskolla syntyneillä ikäluokilla fraasi ei enää olekaan niin yleisesti tiedossa. Nuoremmalle informanttiryhmälle tutumpi oli matkimus *Mää oon Turuust* tai pelkkä *Turuust*, joka paljastaa kaupungin, jossa murretta puhutaan. Matkimukset, joissa esiintyy jokin murteelle tyypillinen piirre ja lisäksi viittaus murteen puhuma-alueeseen, ovat tehokkaita leviämään. Tällaiset ilmaukset on helppo omaksua, sillä niiden käyttäjällä ei tarvitse enää olla omakohtaista kokemusta murteesta. *Tois pual jokke* -fraasissakin on viittaus Turkuun; täyty vain tietää, että *joki* tarkoittaa Aurajokea. (Mielikäinen 2005: 103.)

Mielikäisen (2005: 102) mukaan uudet murrefraasit ja -jäljitelmät leviävät nykyään kenties tehokkaammin ja laajemmalle kuin vanhan agraariyhteisön aikana. Media on yksi matkimusten välittäjä, ja mediatuotannot myös luovat uusia matkimuksia. Molempien informanttiryhmiä osan I kysymykseen 2 antamien vastausten perusteella televisio on oleellinen ”murretietoisuuden” levittäjä. Koululaisten ilmoituksen mukaan televisio on heille kaikkein yleisin paikka kuulla lounaismurretta ja aikuisillekin kolmanneksi yleisin. Murteilla tehdään viihdettä esimerkiksi television sketsiohjelmissa, kuten MTV3-kanavan suositussa *Putous* -ohjelmassa. Ohjelman historiassa on ollut mukana useampiakin selvästi jollekin murrealueelle sijoitettava hahmo, joista yksi on lounaismurteinen Samppa Linna. ”Turkulainen” Samppa Linna oli sattumoisin mukana ohjelman kaudella, joka pyöri televisiossa samaan aikaan aineistonkeruuni kanssa, ja osa informanteista olikin maininnut Samppa Linnan repliikkejä lounaismurteen jäljitelminä. Aineistossa esiintyviä repliikkejä olivat *miälenvikast läpändeerust* (joka oli repliikeistä yleisin), *ei ol pakko hei ja täsä mää oon*.

5.2.2 Sanasto ja pronominit

Informantit viittasivat lounaismurteen sanastoon sellaisilla kommentteilla kuin *käytetään outoja sanoja, tiettyjä murreilmauksia, lainasanoja ruotsista*. Ruotsin kielen vaikutuksen lounaismurteeseen olivat havainneet useat informantit, mutta esimerkkejä lainasanoista he eivät osanneet kertoa. Muutama alun perin ruotsista omaksuttu sana näkyi kuitenkin sellaisten aikuisinformanttien murrejäljitelmissä, jotka eivät ruotsalaisvaikutteita erikseen maininneet. Näitä olivat: *Gyl me ny ain vierail gaffet keitetän*, *Kyl maar Raum on ain Raum*, *siel saa kunno kaffeplörö* ja *Tääl o palj flikoi*. Kahdessa ensin mainitussa lausahduksessa lainasana on *gaffet/kaffe* ’kahvit/kahvi’ ja viimeisessä *flikoi* ’tyttöjä’. Muutoinkin nämä matkimukset osoittavat lounaismurteen hyvää tuntemusta.

Varsinaisia murre sanoja ei aineistossa juuri ollut. Eräs koululaisinformantti kuitenkin esitti matkimuksen *Aurinko homottaa kirkkaasti*, jossa ilmeisesti verbi *homottaa* on hänen mielestään lounaismurteinen sana. Tälle havainnolle ei kuitenkaan löytynyt vahvistusta kirjallisuudesta. Toinen koululaisinformantti mainitsi murrejäljitelmänä myös sanan *limukkaa* ’limonadia, limsaa’, joka ei kuitenkaan

ole leimallisesti vain lounaismurteinen sana. Lekseemejä enemmän huomioita oli pronomineista, ja yksi maininta oli lisäksi konjunktion *koska* lounaismurteen mukaisesta muodosta *ko*. Lounaismurteelle ominaiset *sillattis*, *tollattis*-muodot ja *ketä*-pronomini toistuivat usean informantin vastauksissa.

Hämäläismaallikoiden käsityksiä lounaismurteen persoonapronomineista on niin ikään tarkasteltava vastaajien esittämistä murrejäljitelmistä. Sanallisesti lounaismurteen persoonapronomineja ei kommentoitu, poikkeuksena kuitenkin 1 koululaisinformantti, joka eksplisiittisesti totesi, että lounaismurteessa *sanotaan mä*. Lounaismurre on pääasiassa pitkävokaalisen *mää*, *sää* -variantin kannalla, mutta nykypuhemielessä kuullaan myös lyhytvokaalista *mä*, *sä* -varianttia. Aikuisvastaajilla esiintyivät tasavahvasti lyhyt- ja pitkävokaalinen variantti, kun taas koululaisten vastauksissa oli enemmän vaihtelua. Koululaisten matkimuksissa yksikön 1. ja 2. persoonan esiintymiä oli yhteensä 14, joista 6 oli lounaismurteen mukaisia pitkävokaalisia *mää*, *sää* -variantteja, 2 lyhytvokaalisia *mä*, *sä*, 1 kirjoitetun kielen mukainen *minä*, *sinä* ja yllättävästi jopa 5 *mie*, *sie* -varianttia, jotka ovat ominaisia erityisesti kaakkois- ja peräpohjalaismurteille. Yksi koululaisvastaaja oli esimerkiksi kirjannut, että *Ne sanoo mie oon Turuust!*

Koululaiset yhdistivät siis persoonapronominityypin *mie*, *sie* toiseksi yleisimmin lounaismurteen pronominivariantiksi, heti tyyppin *mää*, *sää* jälkeen. Aikaisemmin *mie*, *sie* -variantti on lounaismurteen yhteydessä tullut esille esimerkiksi Palanderin (2011: 102) aineistossa, jossa kaksi pääkaupunkiseudun nuorta piti sitä lounaismurteeseen kuuluvana. *mie*, *sie* -pronomien asema on nykykielessä kahtalainen. Alun perin *mie* on suppealevikkinen paikallisuus, mutta nykyään sillä on positiivinen sosiaalinen arvolataus, jonka vuoksi sen on todettu yleistyvän ja leviävän (Mantila 2004: 328–329). Toisaalta on kuitenkin havaintoja siitä, että pääkaupunkiin muuttaneiden karjalaisten ja savolaisten puheesta yksikön 1. ja 2. persoonan kaakkoismurteiset pronominit ovat hävinneet, tai niitä pyritään tietoisesti välttämään. Syynä on se, että *mie*, *sie* -pronomineilla on maalainen leima, ja ne erottuvat Helsingin puhekielestä helposti luokitellen käyttäjänsä heti muualta muuttaneeksi. (Makkonen 2005: 133; Lignell 2007: 66–68.) Kenties tyyppin *mie*, *sie* maalaisuus on selitys myös kaupunkilaiskoululaisten käsityksiin, joiden mukaan *mie* kuuluisi lounaismurteeseen (suurin osa koululaisinformanteista oli viettänyt koko elämänsä Tampereella). Lounaismurre voi heille edustaa yhtä perifeeristä ja maalaista puhetapaa kuin esimerkiksi ”Savon murre”, johon eteläsuomalaiset maallikot ovat aikaisemmin virheellisesti kyseiset kaakkoismurteiset yksikön persoonapronominit yhdistäneet (esim. Palander 2007: 48; Palander 2011: 102).

5.2.3 Prosodia

Aikaisemmissa kansanlingvivistisissä tutkimuksissa puheen omanlainen prosodia on osoittautunut yhdeksi lounaismurteen tunnuspiirteeksi. Puhemelodia onkin sellainen, joka säilyy ihmisen puheessa, vaikka hänen puhumansa murre piirretasolla olisikin tasoittunut. Puheen ”nuotti” tuntuu olevan se, mistä eri murteet tunnistetaan. (Nuolijärvi 1986: 133; myös Niedzielski – Preston 2000: 266.) Hämääläismaallikot luonnehtivat lounaismurteen prosodiaa monella eri tavalla, erityisesti juuri intonaatiota kuvattiin useilla eri termeillä. Molemmissa ikäryhmissä yleisiä viittauksia lounaismurteen prosodisiin ominaisuuksiin olivat puheen *nopea tempo* sekä sanojen (tai puheen) *erilainen painotus*.

Vaikutelma nopeudesta syntyy monista lounaismurteelle ominaisista lyhenemisilmiöistä, kuten loppuheitosta ja loppuvokaalien lyhenemisestä. Painotuksella (tai äänenpainolla) maallikot ovat aikaisemmin viitanneet yleisesti puheen intonaatioon. Vaikka prosodisista ominaisuuksista on hankala antaa kielenaineesimerkkejä, niin eräs aikuisvastaaja oli kuitenkin esittänyt visualisoinnin lounaismurteisesta ja hämääläismurteisesta sävelkulusta. Hänen mukaansa lounaismurteen *tapa puhua on eri tavalla soiva kuin Tampereen murteen*, ja hän oli piirtänyt lounaismurretta kuvaamaan aaltoilevan viivan. Tampereen murteen tapaa puhua hän oli kuvannut suoralla yhtenäisellä viivalla. Lounaismurteen kohdalla painotuksella saatetaan viitata myös siihen, että ensitavujen intensiteetti korostuu, kun sanojen loput ovat lyhyempiä (ks. Rapola 1990: 107).

6 LOUNAISMURTEEN JA SEN PIIRTEIDEN KUVAILU MURRENÄYTTEEN JÄLKEEN

Kyselylomakkeen I osan jälkeen hämäläisinformantit kuuntelivat murrenäytteen, johon lomakkeen II osan kysymykset perustuivat. Murrenäytteen litteraatti on tutkielman liitteenä (liite 2). Tässä luvussa tarkastellaan sitä, miten informantit kuvailivat lounaismurretta ja sille ominaisia piirteitä sen jälkeen, kun he olivat juuri kuulleet puhenäytteen. Mitä vastaajat havaitsivat näytteeltä, ja minkälaisiin piirteisiin he kiinnittivät huomiota? Vastaajien havainnointikykyä tutkittiin kahdella kysymyksellä, avoimella kysymyksellä (osa II, kysymys 2) ja monivalintatehtävällä (osa II, kysymys 4). Avoin kysymys 2 oli saman tyyppinen piirteiden spontaaniin luetteluun perustuva tehtävä kuin I osan tehtävä 4, mutta nyt vastaajilla oli apunaan murrenäyte. Monivalintatehtävässä vastaajat saivat valita kolmen vaihtoehdon väliltä sen, joka heidän mielestään kuulosti eniten lounaismurteelta. Kyselylomakkeen II osan aineisto on aikuisvastaajien osalta hieman I osaa pienempi, 26 informanttia, koska mukana ei ole pilottitutkimuksesta saatuja vastauksia (ks. luku 3).

Vaikka tutkimukseen valittu Eurajoen murteen näyte oli niin sanaston kuin puhujan äänen laadun puolesta ymmärrettävää ja selkeää kieltä, tiedusteltiin vastaajilta varmuuden vuoksi, kuinka hyvin he ymmärsivät näytteen asiasisällön (osa II, kysymys 1). Kysymyksellä kontrolloitiin sitä, joutuisiko esimerkiksi mahdollinen vastaamatta jättäminen siitä, etteivät informantit ymmärtäneet, mitä näytteellä sanottiin. Vastaukset osoittivat näytteen valinnan onnistuneeksi. Aikuisista likimain kaikki (23/26) ja koululaisista reilut kaksi kolmasosaa (60/85) ilmoittivat, että heillä *ei ollut mitään vaikeuksia ymmärtää* näytteeltä kuultua puhetta. Muutama informantti oli kuitenkin sitä mieltä, että *joitakin sanoja he eivät tunteneet*. Aikuisista heitä oli 3 ja koululaisista 19, minkä lisäksi 4:lle koululaisvastaajalle heidän oman ilmoituksensa mukaan *paljon jäi epäselväksi*.

Koululaisvastaajien joukossa oli 1, joka ilmoitti, että hän *ei ymmärtänyt mitään* näytteellä kuulusta puheesta. Koululaisista kuitenkin enemmistö oli ymmärtänyt näytteeltä kuulemaansa puhetta ilman mitään vaikeuksia. Tämä antaa aihetta epäillä, kuinka tosissaan kyseinen vastaaja on ollut valitessaan kohdan *en ymmärtänyt puheesta mitään*. Ilmeistä kuitenkin on, että joidenkin koululaisvastaajien mielestä lounaismurteinen puhe tuntui aidosti vieraalta, sillä lounaismurteen piirteitä tiedustelevaan kysymykseen 2 tuli heiltä sellaisia vastauksia kuin *puhe oli ihan outoa mun korville, sekavaa ja puhui kummallisesti*.

Usein, kun maallikot saavat tutkimuksissa kuultavakseen puhenäytteitä, he kiinnittävät huo-

miota kielenpiirteiden sijaan myös paralingvistisiin seikkoihin. Tällaisia seikkoja ovat erityisesti puhujan ääni, mutta huomiota saatetaan kiinnittää myös vaikkapa puhujan tunnetilaan tai siihen, miten näytteen puhuja suoriutuu jostakin ”tehtävästä” (esim. kuvasta kertominen, ks. Mikkola 2011: 131). Hämäläisinformantit olivat pääsääntöisesti pitäytyneet kielen ja sen piirteiden kuvauksessa, mutta aineistossa oli silti joitain kommentteja, jotka liittyivät kielenulkoisiin seikkoihin. Eurajoen näytteen naispuhujan ääntä kommentoitiin *sössöttäväksi*, *pehmeäksi* ja *mietiskelevän kuuloiseksi*. Äänen laatua useammin kommentoitiin puheen tempoa. Useiden vastaajien mielestä puhe oli *hidasta* ja *rauhallista*. Keskustelu näytteellä oli todella temmoltaan melko rauhallista, mikä ei ilmeisesti vastannut kaikkien informanttien aikaisempaan kuvaa lounaismurteesta. Nopeushan oli yksi I osan piirrekuvauksissa mainituista lounaismurteen tuntomerkeistä, ja eräs aikuisvastaaja totesikin, että *näyte oli hidastempoisempi kuin mielikuvani aikaisemmin olivat*. Toinen aikuisvastaaja oli sitä mieltä, että hän ymmärsi puhetta juuri siksi, että näytteellä puhuttiin hitaasti. Nopeaa puhetta hän ei omasta mielestään olisi välttämättä ymmärtänyt.

Osittain kielenulkoisiin seikkoihin liittyivät myös ne affektiivisesti sävyttyneet vastaukset, joita koululaisinformanttien aineistossa oli muutama. Näissä vastauksissa ei esitelty ollenkaan kielenpiirteitä. Näytettä kommentoitiin esimerkiksi sanomalla, että *kuulostaa juntilta ja rauhallista ja ärsyttävää, rupes keittää*. Toisaalta yksi vastaaja oli myös sitä mieltä, että lounaismurre kuulosti hauskalta, mutta muutoin kommentit olivat kielteisiä.

6.1 Näytteeltä havaitut piirteet

Kyselylomakkeen I ja II osan spontaaneissa lounaismurteen kuvauksissa on ainakin yhtä paljon eroja kuin on yhtäläisyyksiä. Tämä johtuu luonnollisesti siitä, että toisen osan piirrekuvauksissa informantit eivät maininneet sellaisia piirteitä, joita ei murrenäytteessä esiintynyt (esim. ruotsinkieliset lainasanat). Vastaajien tehtävässä 2 mainitsemat piirteet on koottu taulukkoon 2 jaoteltuna esiintymämäärän mukaan. Eroja on myös vastaajien mainitsemisissa kielenaineesimerkeissä, sillä nyt informantit poimivat esimerkeiksi näytteellä kuulemiaan sanoja ja repliikkejä. Poikkeuksena tosin eräs aikuisvastaaja, joka oli maininnut lounaismurteen piirteenä *konditionaalin* ja siitä esimerkin *miettisin*. Ilmeisesti kyseinen informantti on tarkoittanut *s*-imperfektiä; ainakin hänen antamansa kielenaineesimerkki on imperfektimuoto. Kumpikaan murrenäytteen puhujista ei kuitenkaan tuottanut näytteellä *s*-imperfektiä.

Taulukosta 2 nähdään, että aineiston yleisimmin mainitut piirteet (20/ < 20 mainintaa) olivat molemmat fonologisen tason piirteitä. Muutoinkin suurin osa vastaajien mainitsemista piirteistä oli fonologisia, kun taas vähiten viittauksia oli sanastoon ja morfologisen tason piirteisiin. Suomen mur-

Taulukko 2. Murrenäytteeltä havaitut piirteet esiintymämäärien mukaan.

20/ < 20 MAININTAA		3–7 MAININTAA	
loppuheitto, jälkitavujen vokaalien lyhyys:	”lyhennetyt sanat”	inessiivi -sA:	”vokaalien välissä lyhyt konsonantti” esim. misä
geminaatio:	”kaksoiskonsonantit” ”konsonantit tuplaantuu”	inessiivi -s	”paljon s-kirjaimia”
		puolipitkä vokaali:	”venyttäminen” ”sanojen pitkittäminen lopusta”
		kuka-pronomini:	”ketä” ”ketä = jotka”
		paino, prominenssi:	”erilainen painotus”
		sävelkulku, intonaatio:	”äänenkorkeuden muutokset” ”ääni madaltuu lopussa” ”tietynlainen sointi” jne.
		rytmi:	”erilainen rytmi” ”nopea rytmi” ”yleiskielestä osin poikkeava rytmi”
1–2 MAININTAA			
imperfekti kävein:	”verbien taivutus kävin > kävein”	geminaattalikvidan tai nasaalin lyhentyminen:	”tuplakonsonanttien lyhentyminen”
s-imperfekti:	”konditionaali” esim. miettisin	diftongin avartuminen:	”e:n korvaa ä” esim. siel > siäl
illatiivi -VhV:	”pienempien vokaaliäänteiden jakaminen” ”päätteitä: uhu” esim. kouluhu	persoonapronominit : (y.1.p. + y.2.p)	”mä = minä”
tempo:	”nopeaa puhetta” ”rauhallista puhetta”	'kun', 'koska'	”ko” ”siin sitte” -ilmaisuu ”joitakin sanoja toistetaan”
jälkitavujen vokaalien lyhyys:	”pitkien vokaalien lyhentyminen”		
sananloppuinen t / n > ø	”jotkin viimeiset konsonantit tippuvat”		

teista on helppo havaita äännevaihtelut, koska suomen kielessä äännteelliset erot ovat suurelta osin selvästi erilaisia (*metsä, mettä, mehtä* jne.), toisin kuin esimerkiksi englannissa, jossa äänne-erot ovat liukuvia (Nupponen 2011: 35). Suomen murteissakin on silti joitakin fonologisia piirteitä, joissa äännteelliset erot ovat liukuvia. Yksi näistä on diftongien avartuminen, joka on sekä lounais- että hämäläismurteelle ominainen. Siitä oli aineistossa 3 havaintoa, mikä ei ole suuri määrä. Avartuneisiin diftongeihin viittaavat kuitenkin todennäköisesti kahden koululaisinformantin mainitsemat mielenkiintoiset esimerkkilauseet: *Misä siä oot* ja *Emmiä ossaa sannoo*. Näytteellä toistui useamman kerran diftonginavartuman sisältävä sana *siäl* 'siellä', myös ihan näytteen viimeisessä repliikissä: *Hän tiettä paremi sen sit misä siäl ol tuntei*. Toisen koululaisvastaajan mainitsema lause *Misä siä oot* (merkitty kyselylomakkeeseen ilman kysymysmerkkiä) tuntuisi yritykseltä jäljitellä näytteen viimeistä repliikkiä. Jälkimmäinen esimerkkilause sen sijaan eroaa selvemmin siitä, mitä näytteellä todellisuudessa sanottiin. Kohta, jossa informantin esimerkkilauseessaan mainitsemat sanat ovat geminoituneet, oli: *mä en ossa oikee lukumäärä sanno*. Ihan *sanno-* ja *ossa-*verbien välittömässä läheisyydessä ei avartuneita diftongeja näytteellä ollut. Jollain tavalla näytteeltä kuullut diftongien avartumat näyttävät kuitenkin yhdistyvät kyseisen informantin mielessä *miä, siä-* tai *mie, sie* -pronomineihin, joista jälkimmäisiä muutama koululaisinformantti piti lounaismurteelle ominaisina myös I osan spontaanissa piirekuvauksessa.

Vaikka maallikoilla on todettu olevan runsaasti tietoa eri murteiden fonologisista piirteistä, ei piirteen kuulumisen kielen fonologiselle tasolle yksinään vaikuta siihen, että se olisi helppo havaita (Nupponen 2011: 35; Mielikäinen–Palander 2002: 98). Mielikäisen (2005: 104; myös Nupponen 2011: 35) mukaan kaikkein matkituimpia äänneopillisia piirteitä ovat persoonapronominin, koska niiden esiintymätiheys puheessa on suuri, ja niitä käytetään paljon henkilökohtaisessa vuorovaikutuksessa. Piirteen havaitsemiseen vaikuttavat siis myös käyttöyhteys ja frekvenssi (Nupponen 2011: 35). Murteisten persoonapronominien lisäksi maallikoiden huomio kiinnittyy usein muun muassa myös interjektoiden ja konjunktioiden variantteihin, koska ne ovat kielen pragmaattista ja diskursiivista ainesta (Mielikäinen–Palander 2002: 98). Hämäläismaallikot kommentoivatkin näytteen jälkeen konjunktiosta lounaismurteista *ko-*muotoa sekä *ketä-*pronominia, joka esiintyi aineistossa useamman kerran.

Hämäläisvastaajien I osan murrematkimuksissa ja jäljitelmissä esiintyi paljon yksikön 1. ja 2. persoonan pronomineja, mutta murrenäytteen jälkeen niitä ei kommentoinut kuin 2 koululaisvastaajaa, joista ainoastaan toinen ilmoitti yksiselitteisesti että *mää = minä* ja toinen kertoi kiinnittäneensä huomion yleisesti persoonapronomineihin (vrt. kuitenkin edellä *Misä siä oot, Emmiä ossaa sannoo*).

Siihen, että informantit eivät erityisesti huomioineet persoonapronomineja vastauksissaan, on todennäköisesti syynä, että ne ovat lounaismurteessa samankaltaisia kuin hämäläismurteessa. Kun piirre ei ole omasta murteesta poikkeava, siihen ei kiinnitetä huomiota. Kansanlingvistisissä tutkimuksissa onkin huomattu, että nykypäivänä ihmiset saattavat olla tietoisimpia sellaisten vieraiden murteiden piirteistä, jotka eroavat jyrkimmin yleiskielestä (mm. pohjoissavolaiset murteet ja lounaismurteet) tai omasta murteesta (Nupponen 2011: 36; Palander 2005b: 86–87). Hämäläismaallikoiden aineistossakin selkein syy eri piirteiden havaitsemiseen näyttäisi olevan se, että havaitun piirteen lounaismurteen edustus eroaa hämäläismurteisesta kannasta. Tämän lisäksi piirteiden havaitsemiseen tuntuivat vaikuttavan esiintymistiheys sekä se, missä kohtaa näytettä jokin piirre esiintyi. Esimerkiksi näytteen viimeisessä repliikissä naispuhujasta tuotti inessiivin *misä*, eikä tätä inessiivityyppiä esiintynyt muualla näytteessä. Oletettavasti *misä*-inessiivin yleisyys aineistossa johtuu ainakin osittain siitä, että se esiintyi ihan näytteen lopussa (inessiivin *sA*-tyyppi oli aikuisten kolmanneksi useimmin mainitsema piirre lyhentämisen ja geminaation jälkeen).

6.1.1 Lyhentymisilmiöt ja geminaatio

Luvussa 5 kävi ilmi, että hämäläisvastaajien aikaisempien kokemusten ja käsitysten perusteella he pitivät lounaismurteen ensisijaisena tunnusmerkkinä *sanojen lyhentämistä*, jonka olen tulkinut tarkoittavan loppuheittoa, joskin kyse voi olla osittain myös jälkitavujen pitkien vokaaleiden lyhydestä. Murrenäytteen jälkeen informanteilla tuo kuva tuntui entisestään vahvistuneen, sillä nyt sanojen lyhentäminen nousi entistäkin ylivoimaisemmin esiin aineistosta. Kahdella informantilla oli myös havainto siitä, että lounaismurteessa *pitkiä vokaaliäänteitä lyhennettiin* ja *usein kaksi samaa vokaalia on lyhentynyt yhdeksi*. Nämä kuvaukset viittaavat selkeästi jälkitavujen pitkien vokaalien edustumiseen lyhyinä, mistä oli Eurajoen näytteellä runsaasti esiintymiä.

Toinen piirre, joka mainittiin lähes yhtä usein lounaismurteen piirteeksi kuin sanojen lyhentäminen, oli *konsonanttien tuplaantuminen* tai *kaksoiskonsonantit*, joita on vastaajien mukaan paljon ja usein sanojen keskellä. Informantit olivat siis havainneet lounaismurteeseen kuuluvan erikoisgeminaation (*jälkke*, *oltti*). Ennen murrenäytteen kuuntelua annetuissa spontaaneissa piirrekuvauksissa geminaatiota ei sanallisesti juuri kommentoitu, mutta sitä esiintyi informanttien murrejäljitelmissä, ja niissäkin lähinnä fraasissa *Tois pual jokke*. Vaikuttaisi siltä, että loppuheitto on yleisesti tiedetty ja tunnettu lounaismurteen piirre, mutta geminaatio sen sijaan ei, vaikka siihen puhetta kuultaessa aineiston perusteella kiinnitetään huomiota.

Loppuheitto ja geminaatio erottuivat toisen osion piirrekuvauksissa määrällisesti kaikista muista piirteistä. Aikuisinformantit nimittäin mainitsivat loppuheiton 22 kertaa ja geminaation 15 kertaa.

Koululaisinformanteilla vastaavat luvut olivat 30 ja 27. Aikuisten ryhmässä se tarkoittaa sitä, että lähes jokainen informantti oli maininnut lounaismurteen piirteeksi vähintään vokaalien heittymisen ja yli puolet tämän lisäksi myös geminaation. Koululaisten ryhmässä puolestaan molempia piirteitä piti lounaismurteelle tyypillisenä noin kolmasosa vastaajista. Kaikki muut aineistossa esiintyvät piirteet saivat 7–1 mainintaa, joten ero kahteen yleisimpään piirteeseen on suuri. Sekä loppuheitto että lounaismurteen geminaatio ovat molemmat piirteitä, jotka esiintyivät näytteellä tiheästi, minkä lisäksi niitä ei tavata hämäläismurteessa eikä myöskään nykypuhesuomessa. Tämä on todennäköisesti syy siihen, että niitä pidettiin tyypillisimpinä lounaismurteisuuksina. Loppuheiton kohdalla vaikutti varmasti myös se, että se oli jo entuudestaan hämäläismaallikoille tuttu.

Geminaattoihin liittyy yhden aikuisinformantin havainto, joka oli maininnut lounaismurteen piirteenä *tuplakonsonanttien lyhentymisen*. Jos kyseinen aikuisvastaaja on todella tarkoittanut käyttämällään termillä soinnillisen geminaattanasaalien *mm* lyhentymistä (näytteellä sanoissa *molemma*, *paremi*), on havainto oikea ja tarkka. Näytteestä oli vaikea erottaa, ovatko siinä naispuhujalla ja haastattelijalla esiintyvät geminaattanasaalit lyhyitä vai pitkiä. Oma tulkintani oli, että kahdesta mahdollisesta paikasta toisessa ne reaalistuivat lyhyenä ja toisessa pitkänä (liite 2). Eurajoen murteessa geminaattalikvidan ja -nasaaleiden edustus on horjuvaa, soinnilliset geminaattaklusiilit voivat olla joko pitkiä tai lyhyitä (Rekunen 2000: VIII).

Vaikka se vastaaja, joka mainitsi tuplakonsonanttien lyhentymisen ei esittänyt piirteestä kielainesimerkkiä, löytyi tekemälleni tulkinnalle vahvistusta toisen aikuisinformantin vastauksesta. Hän totesi, ettei oikein osaa selittää, mikä puheessa kuulosti kummalliselta, mutta antoi lause-esimerkin *se ossaa sit paremi sanoo se*. Esimerkissä hän on merkinnyt *mm*-geminaatan lyhyenä, joten geminaatan lyhentymisen vaikuttaisi olevan havaittavissa oleva piirre. Toinen mahdollinen johtopäätös tuplakonsonanttien lyhentymisestä on, että vastaaja on tarkoittanut sillä *sA*-tunnuksista inessiiviä. Muutamit hämäläisinformantit nimittäin kuvasivat *misä*-tyypin inessiiviä sanomalla, että *joskus konsonatteja lyhennetään*.

Konsonanttien lyhentämisen lisäksi aineistossa oli yhden vastaajan havainto siitä, että *jotkut viimeiset konsonantit tippuvat*. Olen tulkinnut sen tarkoittavan lounaismurteelle tyypillistä sanan viimeisen *n*- tai *t*-äänteen katoa. On mahdollista, että useampikin informantti oli havainnut näiden äänteiden ”katoamisen” sanan lopusta (esim. edellä esitellyssä lause-esimerkissä *se ossaa sit paremi sanoo se* sananloppuista-*n*:ää ei ole merkitty), mutta oleellisempaa on heidän mielestään vokaalien katoaminen ja lyhentymisen.

6.1.2 Havaintoja morfologisista piirteistä

Vaikka maallikot harvemmin havaitsevat murteiden morfologisia eroja, voi jokin morfologinen piirre kiinnittää maallikon huomion, jos siihen liittyy huomattava äänteellinen ero. Yksi tällaisen huomattavan äänteellisen eron sisältävä piirre on inessiivin *s*-pääte, joka on lounaismurteelle tunnusomainen. (Nupponen 2011: 35 alaviite.) Inessiivistä on lounaismurteessa käytössä myös toinen variantti, *sA*-pääteinen tyyppi. Molemmat inessiivivariantit esiintyvät murrenäytteellä, mutta niistä frekventimpi oli *s*-tyyppi, joka on myös nykypuhesuomessa laajalevikkinen. Useille koululaisvastaajille lounaismurteen inessiivin pääte *-s* hahmottui niin, että heidän mielestään näytteellä *korostettiin s-kirjainta* tai sanoissa oli *s-päätteitä*. Tästä annettiin esimerkiksi muun muassa *yläkerras*, *kansalaiskoulus*. Aikuiset puolestaan kommentoivat enemmän *sA*-tyyppiä, josta oli näytteen lopussa yksi esimerkki *misä*. Inessiivin *misä*-tyyppiä nimitettiin loppuheiton tapaan *lyhentämiseksi*, mutta usein lisäksi *vokaalien väliseksi lyhyeksi konsonantiksi*. Ilmeisesti se siis ymmärrettiin pikemminkin yhtenä lounaismurteen lyhenemisilmiönä kuin morfologisena päätteenä. Inessiivi esiintyi lomakkeen I osan aineistossa ainoastaan kahdessa murrejäljitelmissä (*täsä mää oon*, *mää olin pelaamas sillattis pelii*). Sanallisesti sitä ei ennen näytteen kuuntelemista kuvattu.

Inessiivivarianttien lisäksi muita morfologisia piirteitä kommentoi vain hyvin pieni joukko informantteja. Kolme informanttia (1 aikuinen, 2 koululaista) oli havainnut näytteeltä erään lounaismurteen pohjoisryhmälle ominaisen morfologisen piirteen, joka oli *h*-pääteinen illatiivi (*kouluhu*) (ks. esim. Lyytikäinen ym. 2013: 20; Wiik 2006: 211–212). Jälkitavuisia ilmenevä vokaalien välinen *h* on monelle tutumpi etelä- ja peräpohjalaisista murteista, eikä se lounaismurteessa olekaan koko murrealueelle tyypillinen. Esimerkiksi Turun seudun murteessa sanottaisiin *koulu* 'kouluun', mutta Eurajoella näytteen mukaisesti *kouluhu*. Jälkitavujen vokaalien välinen *h* esiintyi murrenäytteellä illatiivin lisäksi sanassa *nykyähä*, mutta hämäläisinformantit olivat aineiston perusteella kiinnittäneet huomiota nimenomaan sen illatiiviesiintymään. Illatiivin *h*-päätteen havainneet vastaajat olivat ottaneet sanaesimerkiksi *kouluhu*-muodon ja nimittivät sitä *uhu*-päätteeksi tai *pienempien vokaaliäänteiden jakamiseksi*. Jälkitavujen vokaalien välinen *h* on arkaainen piirre, joka sisältää lisäksi huomattavan äänteellisen eron. Tämän vuoksi olisin odottanut useampienkin hämäläisinformanttien kiinnittävän siihen huomiota, mutta näin ei kuitenkaan käynyt. Kenties syynä on piirteen pieni frekvenssi näytteellä.

Yksi aikuisinformantti oli kiinnittänyt näytteellä huomionsa *verbien taivutukseen* ja antoi esimerkiksi *kävin* > *kävein*. Havainto on oikea, vaikkakin näytteellä kyseinen imperfekti oli yksikön 3. persoonassa *kävei*. Selitys tälle imperfektimuodolle on se, että lounaismurteessa *i*-vartaloisten no-

minien monikko ja *i*-vartaloisten verbien imperfektivartaloon on kehittynyt *ei*-diftongi (Rapola 1990: 11–112). Eurajoen näytteellä ei ollut muita imperfektissä olevia *i*-vartaloisia verbejä kuin *käydä*-verbi, jonka *kävei*-muoto esiintyi siinä kaksi kertaa. Jo ennen murrenäytteen kuuntelua yksi aikuisvastaaja mainitsi lounaismurteen spontaanissa piirrekuvauksessa havainneensa *porilaisten joskus käyttävän erilaista imperfektiä sanoissa, joissa preesens ja imperfekti ovat samanlaisia* ja esimerkiksi hän antoi lauseen *Eilen keksein*. Kyseessä on siis täysin oikea ja analyytinen havainto *i*-vartaloisten verbien imperfektistä, sillä Rapolan (1990: 112) mukaan *ei*-loppuisen variantin levikkialue ulottuu lounaisiin välimurteisiin saakka. Tarkemmin Porin pohjoispuolelle, Ala-Satakunnan, Someron seudun ja Vihdin murteisiin saakka. Porilaisten imperfektin maininnut vastaaja ei ollut kuitenkaan havainnut *kävei*-imperfektimuotoa näytteeltä vaan ainut maininta *ei*-loppuisesta imperfektistä oli eri aikuisinformantilta.

Eurajoen murrenäytteellä esiintyi *i*-vartaloisen *käydä*-verbin lisäksi myös yksi *i*-vartaloisten nominien monikkomuoto *tunnei* (‘tunteja’), josta oli maininta kahdella vastaajalla. Heikkoasteinen muoto *tunnei* johtuu siitä, että lounaismurteessa on melko säännöllisesti alkuperäisen *i*-loppuisen diftongin edellä heikko aste astevaihtelunalaisten nominien monikkomuodoissa (Rapola 1990: 111; Lyytikäinen ym. 2013: 19). Näytteellä sama monikkomuoto esiintyi myös vahva-asteisena (*tuntei*).

6.1.3 Havaintoja prosodiasta

Murrenäytteen kuuntelemisen jälkeen vastaajat eivät maininneet erilaisia prosodisia ominaisuuksia ja niiden nimityksiä yhtä paljon kuin ennen näytettä, vaikka prosodiaa kokonaisuutena kommentoitiin melko usein. Jälleen informantit nostivat esille lounaismurteen erilaisen *rytmin*, *painotuksen* ja *soinnin*. Lisäksi muutama informantti oli kiinnittänyt huomiota puheen *äänenkorkeuden muutoksiin* ja *äänialan vaihteluun*, joilla kenties viitattiin näytteellä esiintyviin puolipitkiin vokaaleihin liittyviin sävelkorkeuden nousuihin.

Ennen murrenäytettä puolipitkiin vokaaleihin liittyvä sävelkorkeuden nousu, eli sanojen *venytys*, oli koululaisten toiseksi yleisin lounaismurteeseen liittämä piirre. Murrenäytteellä selkeää jälkitavujen sävelkorkeuden nousua ei ollut kuin muutamassa kohdassa, mutta silti ne oli koululaisten keskuudessa havaittu. Selvästi sävelkorkeuden nousun havaitseminen pitkänä oli kyseessä sillä koululaisvastaajalla, joka totesi, että *sanojen loppuun laitettiin usein outo venytys*. Vokaalien *venytystä* tai *pitkittämistä* kommentoi yhteensä 4 koululaisvastaajaa, mutta vain 1 aikuisvastaaja.

6.2 Piirteiden tunnistaminen monivalintatehtävästä

Tutkin hämäläismaallikoiden havainnointikykyä monivalintatehtävällä, jossa vastaajat valitsivat kolmen lausevaihtoehdon väliltä sen, joka heidän mielestään kuulosti eniten lounaismurteelta (osa II, kysymys 4). Tehtävässä oli kymmenen kohtaa, joissa esiintyi erilaisia lounaismurteelle ominaisia piirteitä. Tehtävä oli muotoiltu niin, että joka kohdassa yksi vaihtoehdoista oli niin sanotusti oikea, eli siinä lause oli lounaismurteen mukaisessa asussa, ja kahdesta muusta vaihtoehdosta toinen oli yleensä joko neutraalin puhekielen tai kirjakielen mukainen ja toinen edusti jonkin muun aluemurteen piirteitä.

Monivalintatehtävä antoi mielenkiintoista tietoa siitä, mitkä piirteet tunnistetaan helposti lounaismurteisiksi ja missä puolestaan oli enemmän epäröintiä. Koska kaikkia monivalintatehtävässä olevia piirteitä ei Eurajoen näytteellä esiintynyt (esim. sisäheitto, *s*-imperfekti, *eA > iA*), voi aineistosta saada viitteitä myös siitä, mitkä lounaismurteen piirteet ovat tiedostettuja, mutta eivät välttämättä maallikon käsiteltävissä oma-aloitteisesti (Prestonin kielitietoisuusjatkumolla *available*). Piirteiden tunnistamiseen voi tosin vaikuttaa se, kuinka tottuneita vastaajat ovat näkemään murretta kirjoitettuna. Kuten kaikissa kyselylomakeaineistoissa, myös vastaajien keskittyminen ja kiinnostuksella voi olla vaikutusta tuloksiin. Tässä monivalintatehtävässä osa vaihtoehdoista erosi vain hieman toisistaan, joten jos vastaamiseen ei ole keskitytty kunnolla, kaikkia eroja ei välttämättä ole huomattu, vaikka ne olisi saatettu tietääkin.

Seuraavassa listassa on lueteltu ne lounaismurteen piirteet, joiden havaitsemista ja tunnistamista tehtävässä testattiin. Piirteitä oli yhteensä 9 erilaista. Luettelossa näkyvät myös esimerkkilauseet tai lausekkeet, joissa piirteet ilmenivät, sekä suluissa se tehtävän kohta, joissa kyseinen piirre esiintyi.

- (1) **inessiivin pääte -sA:** *Onk se täsä?* (kohta 1)
- (2) **imperfektin tunnus -s:** *Mää kysysi silt eile.* (kohta 8)
- (3) **diftongien avartuminen:** *Poja ova viäl nuari, suomlane miäs* (kohdat 3 ja 9)
- (4) **sisäheitto:** *suomlane miäs* (kohta 9)
- (5) **eA > iA:** *Mää tuli kippiäks.* (kohta 2)
- (6) **yleiskielen d:n vastine:** *puine pöyräjalk* (kohta 7)
- (7) **geminaatio:** *valkossi lautassi, Ei hän mittä luppa kysyn* (kohdat 4 ja 6)
- (8) **loppuheitto:** *Tää! o käyn varkkai!* (mm. kohta 10)
- (9) **jälkitavujen lyhyt vokaali:** *Kyl joulun ol sit ihana!* (mm. kohta 5)

Koska tehtävän vaihtoehdot olivat useammasta sanasta koostuvia kokonaisuuksia, esiintyy niissä luonnollisesti myös muita lounaismurteelle ominaisia piirteitä kuin vain se, jonka havaitsemista jossain kohdassa tarkastellaan. Osa piirteistä on niin frekventtejä, että ne ilmenevät tasaisesti lähes kaikissa monivalintatehtävän kohdissa (loppuheitto, jälkitavujen lyhyet vokaalit, geminaatio, sananloppuisen *t:n* ja *n:n* edustuminen katona). Käsittelen ensin ne piirteet, jotka oli mahdollista rajata selvästi vain yhteen tai kahteen kohtaan, minkä jälkeen tarkastelen frekventimpiä piirteitä.

6.2.1 Hyvin tunnistetut morfologiset piirteet: inessiivi ja imperfekti

Inessiivin tunnistamista testattiin monivalintatehtävän 1. kohdassa. Kohdassa annetut vaihtoehdot olivat a) *Onks se tässä?*, b) *Onk se täsä?*, c) *Onko se täs?* Inessiivin kohdalla lounaismurteen mukaisia vaihtoehtoja oli oikeastaan kaksi; sekä b- että c-vaihtoehto, mutta näistä jälkimmäisessä ei esiintynyt lounaismurteelle tyypillistä loppuheittoa (*Onk* vs. *Onko*). Informanttien kuulemassa näytteessä yleisempi oli *s*-päätteinen muoto *täs*, mutta myös *sa*-loppuinen *täsä*-tyyppi esiintyi näytteen puhujalla. Aikuisvastaajista lähes kaikki (23/26) olivat sitä mieltä, että lounaismurteelta kuulostaa vaihtoehto b (*täsä*). Kolme vastaajaa oli valinnut c-vaihtoehdon. Myös koululaisten vastaukset jakaantuivat enimmäkseen b- ja c-vaihtoehtojen kesken. Lähes kaksi kolmasosaa koululaisvastaajista (49/85) piti inessiivin *täsä*-tyyppiä lounaismurteisena ja noin yksi kolmasosa (30/85) *täs*-tyyppiä. Vain 6 koululaisvastaajan mielestä variantti *-ssA* (*tässä*) kuulosti lounaismurteelta. Inessiivin suhteen sekä vanhemman että nuoremman ikäryhmän edustajat olivat siis aika lailla yksimielisiä. Kahdesta lounaismurteisesta inessiivin variantista tunnetumpi ja erottuvampi vaikuttaa olevan *sa*-tyyppi.

Imperfektin tunnus *-s* esiintyi tehtävässä kohdassa 8, ja inessiivin tapaan se tunnettiin hyvin. Annetuista vaihtoehdoista lounaismurteen mukainen oli vaihtoehto b) *Mää kysysi silt eile*. Muut vaihtoehdot olivat a) *Mä kysyin siltä eile*, c) *Mää kysyin silt eilen*. Aikuisvastaajat olivat täysin yksimielisesti valinneet *s*-tunnuksisen vaihtoehdon b (26/26) ja koululaisistakin selvä enemmistö (52/85). Osa koululaisinformanteista oli kuitenkin valinnut jommankumman vaihtoehdoista a tai c, jotka olivat enemmän neutraalin puhekielen kuin lounaismurteen mukaisia. Nämä koululaisinformantit eivät siis tunteneet lounaismurteelle ominaista *s*-imperfektiä. Esimerkkilauseessa on selkeä viittaus menneeseen aikaan, joten *kysysi*-muodon sekoittamisesta konditionaaliin tuskin oli kyse. Kahdesta *s*-tunnuksettomasta lauseesta yleisempi oli c-vaihtoehto, jonka oli valinnut noin neljäsosa koululaisista (24/85). Neutraaleinta vaihtoehtoa a lounaismurteen kuuloisena piti 10 koululaista. Siihen, että c-vaihtoehto oli näistä kahdesta yleisempi, saattoi vaikuttaa se, että siinä esiintyi pitkävokaalinen yksikön persoonapronomini *mää* sekä loppuheittoinen muoto *silt*, jotka vastaajat olivat kenties havainneet murrenäytteeltä.

6.2.2 Vastausten hajaantuminen: avartuneet diftongit ja sisäheitto

Avartuneet diftongit esiintyivät kahdessa tehtävän kohdassa, jotka olivat 3 ja 9. Avartuneita diftongejja sisältävät kohdat aiheuttivat monivalintatehtävän kohdista eniten vastausten hajaantumista molemmissa informanttiryhmissä. Ero muihin monivalintatehtävän kohtiin oli erityisen merkillepantava aikuisvastaajien aineistossa, sillä he olivat yleisesti ottaen tunnistaneeet piirteitä monivalintatehtävässä koululaisia paremmin. Kohdan 9 (*suomlane miäs*) osalta vastausten hajaantuminen saattoi tosin joutua tutkijan tekemästä litterointivirheestä, joka lisää tämän kohdan analyysin epäluotettavuutta. Kyselylomakkeessa oli kohdassa 9 vierekkäin sekä avartumaton että avartunut diftongi: *suomlane miäs*. Koska maallikot odottavat kieleltä loogisuutta, on mahdollista, että osa vastaajista oli hämmentynyt avartuneisuuden ja avartumattomuuden lähekkäisestä esiintymisestä.

Kohdassa 3 (*Poja ova viäl nuari*) kaikki mahdolliset avartumatapaukset oli loogisesti merkitty avartuneiksi, mutta silti myös tässä kohdassa aikuisinformanteilla oli enemmän ”virheellisiä” vastauksia kuin missään muussa tehtävän kohdassa. Koululaisilla vastausten hajaantuminen näkyi siten, että molemmissa diftongikohdissa heidän valintansa jakaantuivat hyvin tasaisesti eri vaihtoehtojen kesken. Tämä oli jokseenkin yllättävää, sillä kirjoitetussa murteessa, josta monivalintatehtävässäkin oli kyse, avartuneet diftongit ovat helpommin havaittavia kuin puheessa. Toisaalta diftongien avartuminen ei noussut esiin myöskään spontaaneissa lounaismurteen kuvauksissa; niihin oli viitannut vain yksi vastaaja sekä ennen murrenäytettä että näytteen kuuntelemisen jälkeen. Lounaismurteesta esitetyissä jäljitelmissäkin diftongit olivat yleensä avartumattomia. Kyse on mitä ilmeisimmin siitä, että diftongien avartuminen on myös hämäläismurteille ominainen piirre (ks. esim. Lyytikäinen ym. 2013: 127, 154). Jos tutkimuksessa olisi esimerkiksi haastatteluin kerätty tietoa myös informanttien omasta kielenkäytöstä, suurimmalla osalla diftongit olisivat todennäköisesti olleet enemmän tai vähemmän avartuneita. Hämäläisvastaajille diftongien avartuneisuus on siis neutraalia, joten se ei lounaismurteessa kiinnitä huomiota.

Kohdassa 3 annetut vaihtoehdot olivat a) *Pojat o vielä nuorija*, b) *Poja ova viäl nuari* ja c) *Pojat on viel nuorii*, joista lounaismurteen mukainen on siis vaihtoehto b. Aikuisvastaajien yleisin valinta b-vaihtoehdon (19/26) jälkeen oli a-vaihtoehto (6/26) ja lisäksi 1 vastaaja piti c-vaihtoehtoa lounaismurteisena. Koululaisten vastaukset jakaantuivat niin, että yleisin valinta oli vaihtoehto c (36/85), sitten b (26/85) ja kolmanneksi a (23/85). Viidesosa aikuisvastaajista ja vajaa kolmasosa koululaisvastaajista siis piti muun muassa *nuorija*-muodon sisältävää vaihtoehtoa lounaismurteen kuuloisena, vaikka kyseinen *iA*-diftongin sisältävä variantti viittaa dialektologien murrekartalla Keski- ja Pohjois-Pohjanmaan murteen suuntaan. Yleisimmin koululaiset kuitenkin pitivät lounaismurteisena vaihtoeh-

toa, joka sisälsi jälkitavun *iA*-diftongin monoftongiutuneen variantin *ii* (*nuorii*). Kyseessä on nykypuhekielessä leviävä piirre, joka on etenkin kaupunkilaisnuorille mahdollisesti jo hyvinkin neutraali (Mantila 2004: 326–327).

Kohdassa 9 huomion kohteena oli avartuneiden diftongien lisäksi sisäheitto. Kahdessa kolmesta vaihtoehdosta oli avartunut diftongi, sisäheittoisessa vaihtoehdossa a) *suomlane miäs* (jossa siis avartumaton ja avartunut diftongi vierekkäisissä sanoissa) sekä muutoin yleiskielisessä vaihtoehdossa c) *suomalainen miäs*. Vaihtoehto b erosi kahdesta muusta siten, että siinä sananloppuista *n*:ää edusti kato: *suomalaine mies*. Koululaisten valinnat jakaantuivat kohdassa 9 vieläkin tasaisemmin kuin kohdassa 3, sillä jokaisen vaihtoehdon kannalla oli noin kolmasosa koululaisinformanteista. Avartuneen diftongin sisältävät vaihtoehdot a ja c saivat yhtä monta merkintää (29/85), kun vaihtoehto b oli pienellä erolla kolmanneksi yleisin (27/85). Aikuisvastaajista noin kahden kolmasosan (17/26) mielestä lounaismurretta oli vaihtoehto *suomlane miäs*, viidesosan mielestä vaihtoehto *suomalaine mies* (6/26), ja 3 vastaaja piti lounaismurteen kuuloisena vaihtoehtoa *suomalainen miäs*.

Aikuisvastaajista siis kaksi kolmasosaa ja koululaisista yksi kolmasosa oli kohdan 9 vastaus-ten perusteella tunnistanut sisäheiton lounaismurteiseksi piirteeksi, vaikka informanttien kuulemalla murrenäytteellä ei ollut sisäheittotapauksia. Sisäheittoa ei kommentoitu myöskään lounaismurteen spontaaneissa kuvauksissa, ellei sitten yhden informantin mainitsema *sanojen katkaiseminen keskel-tä* viittaa sisäheittoon. Aivan varma maallikkotermin *katkaiseminen* merkityksestä ei voi olla, sillä aineistossa käytettiin myös ilmausta *sanoja katkaistaan lopusta*, mikä taas viittaa selvästi sananloppuisten vokaalien katoon tai lyhenemiseen. Ilmeisesti hämäläismaallikot jollain tasolla tuntevat sisäheiton, ja osaavat siihen törmätessään yhdistää sen lounaismurteeseen. Se ei vaikuta kuitenkaan olevan sellainen piirre, jota vastaajat pystyisivät kommentoimaan ilman tukimateriaalia.

6.2.3 Jälkitavun *aA*-diftongi ja yleiskielen *d*:n variantti

Sekä jälkitavun *eA*-diftongin että yleiskielen *d*:n lounaismurteen mukaisten varianttien tunnistamista testattiin monivalintatehtävässä yhdessä kohdassa: *eA*-diftongia kohdassa 2 (*Mää tuli kippiäks*) ja *d*:n varianttia kohdassa 7 (*puine päyräjalk*). Molemmissa kohdissa informanttien enemmistö oli valinnut lounaismurteisen vaihtoehdon. Merkillepantavaa on kuitenkin, että jos informantit olivat kohdissa 2 ja 7 valinneet muun kuin lounaismurteisen vaihtoehdon, oli näiden kohtien toiseksi yleisin valittu vaihtoehto sellainen, joka sisälsi selvästi lounaismurteisen kannan vastaisia piirteitä.

Kohdan 2 vaihtoehdot olivat a) *Mää tuli kippiäks*, b) *Mä tulin kipeeks* ja c) *Mie tulin kippiäksi*, joista lounaismurteen mukainen vaihtoehto on ensimmäinen. Aikuisista lounaismurteisen a-vaihtoehdon kannalla oli noin neljä viidesosaa (21/26) ja koululaisista noin puolet vastaajista (45/85).

Tämän perusteella voi siis sanoa, että piirre tiedettiin ja tunnistettiin kohtalaisen hyvin.

Kahdesta muusta vaihtoehdosta selvästi murteellisempi on vaihtoehto c, jonka voi katsoa edustavan peräpohjalaisia murteita tai kaakkoismurteita (persoonapronomini *mie* sekä *iA*-variantti) (ks. esim. Wiik 2006: 349, 409). Vaihtoehto b puolestaan edusti nykypuhekielessä neutraaleja piirteitä (lyhytvokaalinen persoonapronomini *mä* sekä *eA*-diftongin assimiloitunut *ee*-variantti). Kuitenkin ne informantit, jotka pitivät lounaismurteisena jotain muuta kuin vaihtoehtoa a) *Mää tuli kippiäks*, olivat b-vaihtoehtoa yleisimmin vaihtoehdon c-kannalla, siitä huolimatta, että se sisälsi selvästi itäisen (ja pohjoisen) persoonapronominin variantin. Aikuisista 4 oli valinnut *mie*-pronominin sisältävän c-vaihtoehdon ja 1 *mä*-pronominin sisältävän b-vaihtoehdon. Koululaisistakin vaihtoehdon c kannalla oli noin kolmasosa (27/85) ja vaihtoehdon b kannalla vain alle viidesosa vastaajista (13/85). Tulos herättää jälleen kysymyksen *mie*-pronominin herättämisestä mielteistä. Nyt myös aikuisinformantit yhdistivät sen lounaismurteeseen, vaikka heidän vastauksissaan ei muualla ollut viitteitä pronominityyppi *mie*, *sie*:n pitämisestä lounaismurteisena piirteenä. Edustavatko *mie*, *sie* -pronominit hämäläismaallikoille perifeeristä ja maalaista puhetapaa, joita puolestaan pidetään lounaismurteen ominaisuuksina? Hieman lisävaloa tähän kysymykseen tuodaan jäljempänä luvun 8 kielellisiä asenteita mittaavien kysymysten analyysin yhteydessä. Pidän mahdollisena tulkintana c-vaihtoehdon yleisyyteen myös sitä, että lounaismurre tiedetään selvästi huolitellusta yleiskielestä eroavaksi alueelliseksi varieteetiksi, jolloin lounaismurteen piirteitä huonommin tuntevat informantit ehkä mieluummin valitsevat selvästi murteellisen vaihtoehdon yleiskielisen sijaan.

Lounaismurteessa yleiskielen *d*:n vastine on perinteisesti ollut läntinen *r*-äänne, mutta nykypuhekielessä kuullaan myös *d*-varianttia. Yleiskielen *d*:n variantin tunnistamista testattiin kohdassa 7 seuraavien vaihtoehtojen avulla: a) *puinen pöyränjalaka*, b) *puinen pöydänjalka*, c) *puine pöyräjalk*. Lounaismurteen mukainen on annetuista vaihtoehdoista c. Vaihtoehdossa a on edustettuna heikon asenteen *r*-variantin lisäksi svaa-vokaali (*jalaka*), jolloin se voidaan katsoa muistuttavan eteläpohjalaista murretta. B-vaihtoehto taas oli kirjoitetun kielen (tai huolitellun yleiskielen) mukainen. Aikuisinformantit tiesivät ilmeisen hyvin lounaismurteen kannan tämän piirteen osalta, sillä he olivat yksimielisesti valinneet vaihtoehdon c (26/26). Koululaisistakin näin oli tehnyt noin puolet (42/85) informanteista. Jälleen kuitenkin loppujen koululaisinformanttien vastaukset jakaantuivat muiden vaihtoehtojen osalta niin, että yleisemmin lounaismurteisena pidettiin yleiskielisen vaihtoehdon sijaan murteellista vaihtoehtoa. Vaihtoehdon a) *puinen pöyränjalaka* oli koululaisista valinnut noin kolmasosa (28/85) ja vaihtoehdon b) *puinen pöydänjalka* alle viidesosa (15/85).

A-vaihtoehdon yleisyyteen nuoremman ikäryhmän vastauksissa on vaikea antaa varmaa seli-

tystä. Kenties vaihtoehtoja on tarkasteltu huolimattomasti; vastaajat ovat ehkä pitäneet *r*-varianttia lounaismurteen kuuloisena, mutta eivät ole huomanneet yhdyssanan loppuosan svaa-vokaalia ja *n*-äännettä, jota lounaismurteessa ei sananlopuissa ole. Toinen mahdollinen selitystekijä liittyy jälleen kielenpiirteiden herättämiin mielteisiin. Mantilan (2004: 329) mukaan svaa-vokaali on yksi niistä piirteistä, jotka edustavat muun muassa kielteistä maalaisuutta.

6.2.4 Laajasti tehtävässä esiintyneiden piirteiden tunnistaminen

Monivalintatehtävään valituista lounaismurteen piirteistä geminaatio, loppuheitto sekä jälkitavujen pitkän vokaalin lyhyys olivat sellaisia piirteitä, jotka esiintyivät laajasti tehtävän eri kohdissa. Niiden tunnistamista voidaan kuitenkin analysoida myös muutaman yksittäisen kohdan avulla. Käsittelen ensimmäisenä geminaatiota.

Lounaismurteen erikoisgeminaation havaitseminen oli tarkastelussa monivalintatehtävän kohdissa 4 ja 6. Kohdassa 4 geminoitunut äänne oli *s* (*valkossi lautassi*) ja kohdassa 6 *t*- ja *p*-äänteet (*Ei hän mittä luppa kysyn*). Molemmissa kohdissa lauseista teki lounaismurteisia erikoisgeminaation lisäksi loppuheitto ja jälkitavujen vokaalien lyhyys. Pääasiassa geminaatio tunnistettiin hyvin, mitä voi odottaa jo piirrekuvauksesta tehtyjen havaintojen pohjalta (ks. luku 6.1). Koululaisinformanttien vastauksissa oli kuitenkin havaittava ero kahden geminaatiokohdan välillä: huomommin tunnistettiin kohdan 4 soinnillinen *ss*-geminaatta, joka oli edustettuna vaihtoehdossa a. Kohdan 4 muut vaihtoehdot olivat *b*) *valkosii lautasii*, *c*) *valkosia lautasia*. Koululaisten vastaukset jakaantuivat lähes tasan a- ja b-vaihtoehtojen kesken niin, että noin puolet oli a:n (44/85) ja lähes puolet b:n kannalla (37/85), ja vain 5 piti lounaismurteisena vaihtoehtoa c. Aikuisista kaikki muut pitivät lounaismurteisena *ss*-geminaatallista vaihtoehtoa, mutta heistäkin 2 vastaajaa oli valinnut geminaatattoman vaihtoehdon, toinen b:n ja toinen c:n.

Eurajoen murteen näytteellä esiintyi 1 *ss*-geminaatta sanassa *ossa* 'osaa', jonka koululaisvastaajat olivat panneet merkille. *Ossaa*- oli *sannoo*-verbin ohella yleisin koululaisten mainitsema esimerkisana, jolla geminaatiota havainnollistettiin lounaismurteen spontaanissa piirrekuvauksessa (osa II, kysymys 2). Näiden lisäksi muita geminaatiosta annettuja esimerkkisanoja olivat vain *pittää* ja *jotain*. Koululaiset olivat poikkeuksetta merkinneet kyseisten verbien jälkitavujen pitkät vokaalit pitkinä eikä lyhyinä. Koska *ossaa*-verbi oli koululaisten spontaanissa piirrekuvauksessa niin yleinen esimerkki, niin on jokseenkin odotusten vastaista, että *ss*-geminaatta tunnistettiin monivalintatehtävässä huomommin kuin *pp*- ja *tt*-geminaatat. Osa vastaajista ei ole ehkä osannut yleistää näytteeltä tekemäänsä havaintoa koskemaan kaikkia sanoja, joissa esiintyy *s*-äänne. Myös *ossa*- ja *sanno*-verbien esiintyminen näytteellä lähekkäin samassa puhunnoksessa on ehkä vaikuttanut siihen, että ne ovat jääneet

koululaisvastaajille mieleen.

Kohdassa 6 kaikki aikuisvastaajat olivat valinneet vaihtoehtojen joukosta sen, jossa esiintyi geminaatiota, joten selvästikään sen tunnistamisessa ei ollut vaikeuksia. Koululaisten vastaukset jakaantuivat siten, että vajaa kaksi kolmasosaa (55/85) oli lounaismurteen mukaisen vaihtoehdon c kannalla (*Ei hän mittä luppa kysyn*), noin kolmasosa (25/85) toisen geminaatallisen vaihtoehdon b kannalla (*Ei hän mittään luppa kysyn*) ja ainoastaan 5 vastaajaa geminaatattoman vaihtoehdon a kannalla (*Ei hän mitään lupaa kysyn*). Tästä havaitaan, että myös koululaiset pitivät lounaismurteisina nimenomaan niitä vaihtoehtoja, joissa esiintyi geminaatiota. Erottava tekijä b- ja c-vaihtoehtojen välillä oli se, että ensin mainitussa ei esiintynyt lounaismurteelle tyypillisiä sananloppuisia lyhentymis- ja katoilmiöitä. Otan nämä kielenpiirteet käsittelyyn viimeiseksi.

Loppuheiton havaitsemista ja tunnistamista voi tarkastella kohtien 5 ja 10 vastauksista. Näissä kohdissa lounaismurteisesta kannasta poikkeavista vaihtoehdoista toinen edusti neutraalia puhekieltä tai huoliteltua yleiskieltä, ja toisessa oli osittain merkittynä äänneiden lyhentymistä ja katoa. Yleiskuva informanttiryhmien vastausten jakautumisesta on näissä kato- ja lyhentymiskohdissa samanlainen kuin geminaatiokohdissa: Aikuisvastaajista lähes kaikki olivat valinneet kohdissa 5 ja 10 lounaismurteen mukaiset vaihtoehdot, ja koululaista suurin piirtein puolet oli lounaismurteisen ja puolet kahdesta jäljelle jääneestä vaihtoehdosta vähemmän yleiskielisen vaihtoehdon kannalla.

Kohdassa 5 annetuista vaihtoehdoista lounaismurteen mukainen oli vaihtoehto a) *Kyl joulun ol sit ihana!* Lauseen kaikissa sanoissa esiintyi loppuheitto, lukuun ottamatta viimeistä sanaa *ihana*, jossa puolestaan esiintyi jälkitavujen pitkien vokaaleiden lyhentymä. Kohdan yleiskielisin vaihtoehto oli vaihtoehto b) *Kyllä jouluna oli sitten ihanaa!*. C-vaihtoehto *Kyl jouluna oli sitte ihanaa!* erosi a-vaihtoehdosta siten, että siinä oli merkitty äänneiden kato kahteen sanaan (*Kyl, sitte*), mutta ei johdonmukaisesti kaikkiin niihin paikkoihin, joissa sitä lounaismurteessa esiintyy. Kohdan 10 vaihtoehdot olivat a) *Tääl on käyny varkaita!*, b) *Tääl o käyn varkkai!*, c) *Tääl on käyny varkait!*. Lounaismurretta edusti vaihtoehto b, ja kaksi muuta erosivat toisistaan ainoastaan sen perusteella, oliko *varkaita*-partitiivin viimeinen a-äänne säilynyt vai oliko sen tilalla kato.

Kohdassa 5 aikuisista 24 vastaajaa 26:sta oli tunnistanut lounaismurteen mukaisen vaihtoehdon a ja koululaisistakin suurin osa, noin puolet (43/85). Kaikista informanteista jälleen vain 5 koululaisista oli yleiskielisen vaihtoehdon b kannalla, ja loput pitivät lounaismurteena vähemmän yleiskielistä vaihtoehtoa c (koululaisista 37, aikuisista 2). Kohdassa 10 on huomattavaa, että valtaosa hämäläisinformanteista piti vaihtoehdoista a ja c lounaismurteena nimenomaan c-vaihtoehtoa, jossa *varkait*-sanan lopussa oli viimeisen vokaalin kato, vaikka muulta osin vaihtoehdot olivat saman näköisiä.

Varkaita-muodon oli valinnut vain 6 koululaisvastaajaa. C-vaihtoehtoa koululaiset pitivät itse asiassa lounaismurteen mukaista b-vaihtoehtoakin useammin lounaismurteena (c: 43/85, b: 37/85). Vaikka *Tääl o käyn varkkai!* -lauseessa *varkkai*-partitiivissa on geminaatta, on muoto kenties jo niin kulunut, että se häikäisi ymmärrettävyyttä.

Loppuheitto vaikuttaisi myös monivalintatehtävän perusteella olevan hyvin havaittava ja tunnistettavissa, mutta mitä voidaan sanoa toisesta, maallikoiden tutkimuksessa *sanojen lyhentymiseksi* nimittämästä, ilmiöstä? Voiko jälkitavujen pitkien vokaalien lyhyiden havaitsemisesta tehdä jotain päätelmiä monivalintatehtävän perusteella? Murrenäytteen jälkeisessä spontaanissa piirrekuvauksessa (osa II, kysymys 2) jälkitavujen lyhentyneet vokaalit eivät saaneet suurta huomiota. Niitä ei havaittu kovinkaan hyvin, minkä voi päätellä spontaaniin kuvaukseen poimituista kielenainesesimerkeistä. Sanat, joissa näytteellä oli lopussa lyhentynyt vokaali, oli hämäläismaallikoiden aineistossa yleensä merkitty pitkiksi (esim. *ossaa, sanno*).

Geminaation yhteydessä käsitellyssä monivalintatehtävän kohdassa 6 (*Ei hän mittä luppa kysyn*) oli kaksi jälkitavujen vokaalien lyhentymätapausta *mittä ja luppa*. Tässä tehtävässä koululaisista kaksi kolmasosaa piti lounaismurteena vaihtoehtoa, jossa jälkitavujen pitkät vokaalit olivat lyhyitä ja yksi kolmasosa vaihtoehdon, jossa ne eivät olleet lyhentyneet (*Ei hän mittään luppaa kysyny*). Kohdassa 5 oli puolestaan yksi lyhentymistapaus, ja siinä koululaisista noin puolet oli valinnut lounaismurteen mukaisen vaihtoehdon *Kyl joulun ol sit ihana!* sijaan vähemmän kuluneen vaihtoehdon (*Kyl jouluna oli sitte ihanaa!*). Kohdassa 6 lounaismurteisen vaihtoehdon valinneita koululaisvastaajia oli siis enemmän. Kohtia 5 ja 6 erottaa toisistaan ainoastaan se, että jälkimmäisessä kohdassa esiintyy vokaalien lyhentymän kanssa rinnan geminaatio. Edellä esitetystä voidaan tehdä varovainen päätelmä, jonka mukaan jälkitavujen pitkien vokaalien lyhentymisen on vaikeasti havaittava piirre. Kuitenkin, jos lyhentyneiden vokaalien välittömässä läheisyydessä esiintyy geminaatiota, yhdistetään muodot helpommin lounaismurteeseen.

6.2.5 Lyhyt yhteenveto monivalintatehtävän piirteiden tunnistamisesta

Aikuiset tunnistivat lounaismurteen piirteitä monivalintatehtävästä yleensä ottaen huomattavasti paremmin kuin koululaiset. Jos informanttien monivalintatehtävän vastauksia tarkastellaan vastaajakohdittaisesti, paljastuu, että koululaisvastaajista vain 1 oli saanut tehtävässä kaikki kohdat ”oikein” eli valinnut kaikissa kohdissa lounaismurteen mukaisen vaihtoehdon. Aikuisissa kaikki eri piirteet tunnistaneita vastaajia oli 11. Eroja nuoremman ja vanhemman ikäryhmän tiedoissa ja kyvyssä tunnistaa lounaismurteen piirteitä kuvaa myös se, että heikoimmin eri piirteitä tunnistanut aikuisvastaaja oli 10:ssä eri kohdassa valinnut 6 kertaa lounaismurteen kannasta poikkeavan vaihtoehdon. Koululais-

ten joukossa taas oli useampi sellainen vastaaja, joka ei ollut valinnut lounaismurteista vaihtoehtoa yhdessäkään 10:stä kohdasta.

Olen tässä luvussa käsitellyt tuloksia yksittäisten vastaajien sijaan kuitenkin yleisellä tasolla. Joukkona hämäläisinformantit tunnistivat lounaismurteen piirteitä hyvin. Tehtävään valituista 9:stä eri piirteestä hyvin tiedettyjä ja tunnistettuja koko aineiston perusteella oli 7: inessiivi, imperfekti, sisäheitto, *aA*-diftongin *iA*-variantti, yleiskielen *d*:n variantti, geminaatio ja loppuheitto. Kyseiset piirteet olivat hyvin tunnistettuja siis sillä perusteella, että enemmistö vastaajista oli valinnut näitä piirteitä sisältävissä kohdissa lounaismurteisen vaihtoehdon.

Eniten vastausten hajaantumista oli diftongien avartumia sisältävissä kohdissa. Näiden kohtien hajaannusta kuitenkin selittää avartuneiden diftongien hämäläisperäisyys, jolloin ne ovat vastaajille neutraaleja piirteitä, mutta toisaalta syynä voi olla myös kohdassa 9 (*suomlane miäs*) tapahtunut litterointivirhe, jossa avartumaton ja avartunut diftongi olivat vierekkäin. Jälkitavujen pitkien vokaalien lyhentymisen tunnistamista oli monivalintatehtävästä lopulta melko vaikea tarkastella. Yhdessä geminaation kanssa se vaikutti olevan helpommin yhdistettävissä lounaismurteeseen.

Kielen eri varieteetteja edustavien vaihtoehtojen välillä oli monivalintatehtävässä näkyvillä selvä tendenssi. Kun tehtävässä oli tarjolla kaksi huolitellusta yleiskielestä havaittavasti eroavaa vaihtoehtoa (lounaismurteinen ja jonkin muun murteen piirteitä tai puhekieltä edustava vaihtoehto) ne valittiin yleiskielistä vaihtoehtoa selvästi useammin. Vaikuttaisi siltä, että hämäläismaallikot mieltävät lounaismurteen selvästi yleiskielestä poikkeavaksi varieteetiksi, vaikka sen piirteistä ei kovin tarkkaa käsitystä olisikaan. Joissakin kohdissa lounaismurteisen ja yleiskielisen vaihtoehdon sijaan oli valittu jopa selvästi eri murrealueen piirteitä edustava vaihtoehto (esim. *mie* ja *nuorija*).

7 SUHTAUTUMINEN LOUNAISMURTEESEEN ENNEN MURRE- NÄYTETTÄ

Tässä luvussa siirrytään kielenpiirteiden tarkastelusta kielellisiin asenteisiin, jotka ovat tutkimukseni toinen pääaihe. Tarkastelen sitä, minkälainen suhtautuminen hämäläisinformanteilla näyttäisi olevan lounaismurretta kohtaan ennen kuin he ovat saaneet kuulla näytteen lounaismurteesta. Kyse on siis eräänlaisten ennakkoasenteiden selvittämisestä. Luvun analyysi perustuu kyselylomakkeen I osan kysymyksiin 6, 7 ja 8, jotka olivat kaikki epäsuorasti asennetta tutkivia. Kysymyksillä tutkin sitä, onko vastaajien aikaisempiin kokemuksiin perustuva kuva lounaismurteesta yleisellä tasolla myönteinen vai kielteinen.

Kysymyksessä 6 vastaajia pyydettiin luonnehtimaan lounaismurretta adjektiivein. Tässäkin tehtävässä kyse oli kielen spontaanista kuvauksesta, tosin eri näkökulmasta kuin luvussa 5 esitellyissä kysymyksissä 4 ja 5. Oletuksena oli, että kun kieltä pyydetään erikseen mainiten kuvaamaan adjektiivein, saadaan vastaukseksi myös runsaasti asenteellisia, metakieli 2-tason kuvauksia. Toisin sanoen siis kuvauksia, joiden kohde ei olekaan kieli vaan esimerkiksi kyseessä olevan kielen puhujien luonnetta koskevat uskomukset. Kysymyksessä 7 informanteilta tiedusteltiin asteikolla, kuinka myönteisesti he suhtautuvat mahdollisuuteen alkaa itse käyttää lounaismurretta, jos heidän lähipiirissään olisi joku (tai mahdollisesti useampia henkilöitä), joka puhuu lounaismurretta. Avoimessa kysymyksessä 8 heiltä pyydettiin perusteluita annetulle vastaukselle. Perustelut antoivat viitteitä siitä, minkälaisia syitä kielellisten asenteiden takaa voi löytyä. Aloitan käsittelyn analysoimalla vastaajien adjektiivikuvauksia.

7.1 Adjektiivikuvaukset

Hämäläisinformantit kuvasivat lounaismurretta monipuolisesti erilaisin adjektiivein. Vaikka vastaukset olivat monenkirjavia ja luoviakin, hahmottui adjektiiveista kuitenkin 5 melko selkeää ryhmää. Kieltä ja ihmistä kuvaavia adjektiiveja on paikoin vaikea erottaa toisistaan, ja osan vastaajien mainitsemista adjektiiveista voi hyvin ajatella kuvaavan sekä ihmistä että kieltä (kuten *kiva*, *hauska*, *voimakas*, *kova*). Myös luokat *tuttu* – *vieras* sekä *samanlainen* – *erilainen* ovat lähellä toisiaan. Adjektiiveista muodostuneet ryhmät ovat:

- (1) **ihmisiä kuvaavat adjektiivit:** *rento*, *letkeä*, *rempeä*, *reipas*, *rohkea*, *lämmin*, *ystävällinen*, *iloinen*, *käytännöllinen*, *suora*, *rivakka*, *vilkas*, *temperamenttinen*, *sopeutunut*, *hiljainen*, *rauhalli-*

nen, maanläheinen, maalainen, viivyttelevä, kuuluva, äänekäs, kovaääninen, suurpiirteinen, äkkipikainen, karski, mongerteleva, juntti, hölmö, naurettava, tyhmä, kisakireä

- (2) **lounaismurteen prosodinen yleisilme:** *nopea, lyhyt, töksähtävä, venynyt/venyvä, leveä, joustava, laaja, jatkuva, soljuva, ei-soljuva, konsonanttipainotteinen, soinnikas, laulava, rytmikäs, terävä, pomppiva, nouseva, liukas, sujuva, katkonainen, voimakas, rönsyilevä, runsas, rehevä*
- (3) **(esteettisesti) miellyttävä – epämiellyttävä:** *hauska, hassu, huvittava, hullunkurinen, viihdyttävä, kiva, kivan kuuloinen, jännä, mielenkiintoinen, ärsyttävä, ruma, epämiellyttävän kuuloinen, kova*
- (4) **tuttu – vieras:** *tuttu, selvä, outo, kummallinen, omituinen,*
- (5) **samanlainen – erilainen:** *erilainen, erottuva, erikoinen, sekava, vaikeaselkoinen, vaikea kuunnella, vaikea*

Suurimmat ryhmät ovat kaksi ensimmäistä eli ihmisiä (lounaismurteen puhujia) kuvaavat adjektiivit sekä adjektiivit, jotka liittyivät informanttien lounaismurteesta tekemiin kuulohavaintoihin, toisin sanoen murteesta välittyvään prosodiseen kuvaan. Kolme muuta ryhmää ovat pikemminkin jatkumolta, joiden adjektiivit ryhmittyvät jonkin vastakohtaparin ympärille. Vastaaajien mainitsemat adjektiivit kuvasivat kieltä toisaalta esteettisen miellyttävyyden ja epämiellyttävyyden kannalta, ja toisaalta sen kannalta, kokiko vastaaja kielen omasta näkökulmastaan tutuksi tai samanlaiseksi vai vieraaksi tai erilaiseksi.

Lounaissuomalaisten kielen nopeus ja lyhyys on yleisesti tunnettua, ja adjektiiveja *nopea, lyhyt* sekä myös *töksähtävä* molemmat ikäryhmät käyttivätkin yleisesti kuvaamaan lounaismurretta. Aikuisvastaajilla nämä olivat neljän useimmin mainitun adjektiivin joukossa. Lounaismurteen prosodiaan viittaavat adjektiivit olivat osittain ristiriitaisia: toisten vastaajien mielestä lounaismurre on *sujuvaa, soljuvaa, liukasta* ja toisten mielestä taas *töksähtävää, terävää, pomppivaa, katkonaista* ja *ei-soljuvaa*.

Lounaissuomalaisiin kansanheimona ei liity niin tunnettuja stereotyyppisiä ominaisuuksia kuin vaikkapa hämäläisiin (hitaita) tai savolaisiin (kieroja), mutta hämäläisinformanttien ihmisiä kuvaavista adjektiiveista erottuu mielestäni yhtenä alakategoriana eräänlainen energisyys tai aktiivisuus. Lounaismurretta luonnehdittiin usein muun muassa *rempseäksi, reippaaksi, rivakaksi, vilkkaaksi* ja *temperamenttiseksi*. Toisaalta näiden vastakohtana yksi koululaisvastaaja yhdisti lounaismurteeseen adjektiivit *hiljainen, rauhallinen*. Muita lounaismurteeseen ja sen puhujiin liittyviä mielikuvia näyttäisivät adjektiivivastausten perusteella olevan ainakin *maalaisuus (maanläheisyys)* ja maalaisuuteen

kenties samaistuva *ystävällisyys, iloisuus, käytännöllisyys* ja *suoruus*. Lisäksi lounaissuomalaisuuteen yhdistettiin *äänekkyyys* – muutamassa tapauksessa yhdessä *rempeyden/reippauden* ja *iloisuuden* kanssa.

Enimmäkseen lounaismurretta ja sen puhujia kuvaavien adjektiivien voi katsoa olevan melko neutraaleja, mutta osa informanteista mainitsi sellaisia selvästi negatiivisia merkityksiä kantavia adjektiiveja kuin *mongerteleva, juntti, hölmö, naurettava, tyhmä*. Koululaiset käyttivät ryhmien kokoon suhteutettuna aikuisia jonkin verran enemmän negatiivisia adjektiiveja kuvatessaan lounaismurretta. Selvästi positiivisia adjektiiveja, kuten *lämmin, ystävällinen*, oli melko vähän. Tosin aktiivisuutta ilmentävät adjektiivit (esim. *rempeä, vilkas*) voidaan katsoa myönteisiksi ominaisuuksiksi. Vastauksissa oli toki paljon yksilökohtaisia eroja. Osa vastaajista kuvasi lounaismurretta lähes yksinomaan kielteisesti sävyttyneillä adjektiiveilla (eräällä vastaajalla adjektiivit: *lyhyt, hölmö, suurpiirteinen, vaikeaselkoinen, outo*), osa hyvinkin myönteisesti (eräällä vastaajalla adjektiivit: *lämmin, letkeä*).

Jos adjektiivivastauksia tarkastellaan lukumäärissä, niin aikuisvastaajien useimmin mainitsema adjektiivi oli *hauska* muutamine lähisynonymeineen. Mielikäisen ja Palanderin (2002: 100–101) mukaan murteilla on jo vanhastaan ollut koominen leima, eikä esteettisyys vaikuta edelleenkään kuuluvan niiden luonteeseen. Tyypillistä on, että varsinkin nuoret arvioivat murteiden miellyttävyyttä vastakohtaparin *hauska – ärsyttävä* avulla (mts: 101). Myös hämäläismaallikoiden adjektiivikuvauksista muodostuneella miellyttävyyssasteikolla toisessa ääripäässä olivat adjektiivit *hauska, viihdyttävä* ja *kiva* ja toisessa ääripäässä *ärsyttävä* ja *ruma*.

Koululaisten tehtävässä mainitsemista adjektiiveista yleisin oli negatiivissävytteinen *outo*, jonka mainitsi lähes viidesosa vastaajista (17/86). Myös *outoa* lähellä oleva adjektiivi *kummallinen* mainittiin 2 kertaa. Siitä, että *outous* näyttää tamperelaisilla koululaisilla määrittävän lounaismurretta näinkin vahvasti, voidaan tehdä kaksi tulkintaa. Koululaiset saattoivat kuvailla lounaismurretta oudoksi sen vuoksi, että kokevat lounaismurteen ja sen piirteet itselleen vieraiksi. Se, että tehdään ero sen välillä mikä on tuttua ja vierasta, mikä erilaista ja samanlaista, liittyy asenteiden funktioihin (ks. Deprez – Persoons 1987: 128–130, luku 2.3). Vieraus ja erilaisuus on usein jotain uhkaavaa, johon suhtaudutaan kielteisesti tai varauksella, ja tällöin suhtautumisessa voi nähdä itsepuolustuksellisen funktion. Toisaalta ilmiöiden ja ihmisten asenteellinen kategorisointi ilmentää myös ympäristön hahmottamisen ja identiteetin rakentamisen funktioita.

Oudolla saatettiin viitata myös siihen, että koululaiset eivät yksinkertaisesti ole tietoisia lounaismurteen piirteistä eivätkä siitä, miltä puhe kuulostaa. Koululaisten oman ilmoituksen mukaan (osa I, kysymys 2) 17 vastaajaa, eli noin viidesosa, *ei ollut koskaan kuullut* lounaismurretta ja 4 in-

formanttia *ei ollut itse kuullut, mutta joku oli heille kertonut siitä*. Lounaismurretta koskaan kuulemattomien informanttien määrä on täsmälleen sama kuin outo-adjektiivin mainintojen määrä. Lisäksi suurin osa niistäkin koululaisinformanteista, jotka olivat kuulleet lounaismurretta oli kuullut sitä hyvin harvoin (osa I, kysymys 3). Se, että lounaismurteen piirteiden kuvailu ilman tukimateriaalia oli niin hankalaa, että puolet koululaisinformanteista oli jättänyt tyhjäksi jommankumman tai molemmat kysymyksistä, joissa lounaismurretta piti kuvata spontaanisti, tuntuisi myös tukevan tätä näkemystä. Jotain tietoa suomen kielen alueellisesta variaatiosta koululaisilla pitäisi silti olla, koska tutustuminen murteisiin kuuluu aineiston keruun aikana voimassa olleeseen perusopetuksen opetussuunnitelmaan (POPS 2004). Koululaisista 26 myös ilmoitti taustatietokysymyksissä (osa II, kysymykset 11–13) lähipiiriinsä kuuluvan lounaissuomalaista puhekieltä käyttäviä henkilöitä. Kenties onkin niin, että molemmat selitykset pätevät. Osalle outous on lounaismurteen kokemista vieraaksi ja osalle tiedon ja kokemuksen puutetta. Lisäksi vastauksia voi selittää myös jaksamisen puute, kuten aina kyselylomaketutkimuksissa.

7.2 Voisitko kuvitella alkavasi puhua lounaismurretta?

Kyselylomakkeen I osan kohdassa 7 hämäläismaallikot saivat vastata kysymykseen: voisivatko he kuvitella alkavansa itse käyttää lounaismurretta, jos heidän lähipiirissään olisi joku sitä käyttävä. Kohdassa 8 heiltä pyydettiin vielä perusteluita valitsemalleen vastaukselle. Asteikolla annetut vaihtoehdot olivat *en ikinä, todennäköisesti en, voisin kuvitella alkavani* sekä *haluaisin alkaa*. Valittujen vaihtoehtojen määrät ikäryhmittäin on koottu taulukkoon. Kysymykseen oli jättänyt vastaamatta yksi informantti molemmista ikäryhmistä, ja kaksi koululaista oli rastittanut sekä *voisin-* että *en voisi -*kohdan. Tämän vuoksi taulukossa näkyvät vastausten kokonaismäärät poikkeavat informanttien määrästä.

Molemmissa ikäryhmissä suuri enemmistö suhtautui kielteisesti mahdollisuuteen alkaa puhua lounaismurteisesti. Aikuisinformanteista 8 ilmoitti, että he *eivät ikinä* alkaisi käyttää lounaismurretta ja 15, että he *eivät todennäköisesti* alkaisi käyttää lounaismurretta, vaikka heidän lähipiirissään joku sitä puhuisikin. Aikuisvastaajista kielteisesti suhtautuvia oli siis noin kaksi kolmasosaa (23/33). Koululaisista kielteisellä kannalla olevia (valittu vaihtoehto joko *en ikinä* tai *todennäköisesti en*) oli suhteellisesti vielä enemmän, noin neljä viidesosaa (71/85). Myönteisesti suhtautuvia informanteja oli aikuisten ryhmässä 9 ja koululaisten ryhmässä 17. He olivat valinneet asteikolta vaihtoehdon *voisin kuvitella alkavani puhua*. Yksikään vastaaja kummassakaan ikäryhmässä ei ollut valinnut kaikkein positiivisinta suhtautumista ilmentävää vaihtoehtoa *haluaisin alkaa puhua*.

Aikuisten ja koululaisten perustelut joko myönteiselle tai kielteiselle suhtautumiselle olivat hyvin samankaltaisia, joten ikä ei tässä kohtaa näytä olevan merkittävä asennoitumiseen vaikuttava te-

kijä. Esittelen ensiksi myönteisesti suhtautuvien informanttien ilmoittamia perusteluita ja sen jälkeen kielteisesti suhtautuvien ilmoittamia perusteluita.

7.2.1 Voisin, koska...

Informantteja, jotka suhtautuivat myönteisesti mahdollisuuteen alkaa käyttää lounaismurretta, oli huomattavasti vähemmän kuin informantteja, jota pitivät lounaismurteen omaksumista epätodennäköisenä. Luonnollisesti myös perusteluja kertyi kyllä-kannalle vähemmän. Seuraavat esimerkit on poimittu myönteisesti lounaismurteen käyttämiseen suhtautuvien vastaajien perusteluista. Kaksi ensimmäistä ovat aikuisinformanttien ja kolme jälkimmäistä koululaisinformanttien vastauksia.

- (1) *Minulle tarttuu helposti erilaiset puhetavat ja murteet.*
- (2) *Murre tarttuu helposti, varsinkin kun vietän aika paljon aikaa lounaisrannikolla. Avomieheni on sieltä kotoisin ja meillä on siellä mökki.*
- (3) *Voisin, sillä pakollakin puhetapa tarttuu, jos on paljon tekemisissä sitä puhuvan ihmisen kanssa.*
- (4) *Lounais-Suomen murre on erittäin tarttuvaa ja itsellenikin on käynyt niin, kun olen puhunut kyseisen murteen omaavien ihmisten kanssa.*
- (5) *Jos toinen henkilö on muuten hyvä tyyppi, jota voi matkia, hänen puhekielensä tarttuu.*

Lähes kaikki lounaismurteen käyttämiseen positiivisesti suhtautuvat informantit perustelivat vastaustaan sillä, että heidän mielestään murteet ovat tarttuvia. Pari vastaaja piti erityisesti juuri lounaismurretta tarttuvana (esimerkit 1 ja 4), mutta muuten tarttuviksi kuvattiin murteita yleensäkin ottaen. Vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että näillä hämäläismaallikoilla on myönteinen asenne myös muitakin alueellisia varieteetteja kohtaan, ei pelkästään lounaismurretta kohtaan.

Vastauksista kävi ilmi, että informanttien mielestä vieras puhetapa omaksutaan luonnollisemmin ja helpommin silloin, kun ollaan paljon tekemisissä sitä puhuvan henkilön kanssa (esimerkki 3). Myös pidempi oleskelu vieraan murteen puhuma-alueella vaikuttaa (esimerkki 2). Muista vastauksista poikkeava ja mielenkiintoinen on esimerkki (5). Murteiden ”matkiminen” tuli esille muutamassa muussakin vastauksessa, mutta yllä olevaan esimerkkiä lukuun ottamatta se oli aina esitetty negatiivisessa valossa, jokseenkin epäaitona tai ”tyhmänä”. Tästä vastauksessa kuitenkin näkyy, että vieraan puhutavan omaksuminen tai suoranainen matkiminen voi olla hyvin tietoista ja sosiaalisesti motivoitua, eikä vain passiivista ”tarttumista”, vaikka kyseinen informantti siitä tarttumisenä puhuukin.

Muut perustelut kyllä-kannalle liittyivät siihen, että vastaajien mielestä lounaismurre kuulostaa miellyttävältä, tai heistä olisi hauskaa puhua eri lailla kuin normaalisti ja käyttää erilaisia murteita.

Yksi vastaaja oli myös sitä mieltä, että lounaismurre kuulostaa melko läheiseltä hänen oman pirkanmaalaisen puhetapansa kanssa. Hän oli kuitenkin poikkeustapaus aineistossa, sillä enimmäkseen hämäläisinformatit pitivät lounaismurretta itselleen vieraana ja erilaisena, mikä kävi ilmi adjektiivitehtävänkin analyysissa (ks. luku 6.1).

7.2.2 En voisi, koska...

En ikinä- ja todennäköisesti en -vastauksia perusteltiin karkeasti jaettuna viidellä tavalla: 1) oma murre on niin vahva, 2) lounaismurre on niin erilaista tai vaikeaa, 3) murteet eivät tartu tai lähipiiri ei vaikuta puhetapaani, 4) en pidä siitä ja 5) muut syyt. Yleisin perustelu oli ensimmäisenä mainittu, eli suurin osa lounaismurteen käyttämiseen kielteisesti suhtautuvista vastaajista koki oman kielellisen identiteettinsä niin vahvaksi, että lounaismurteen (tai minkään muunkaan murteen) käyttäminen tai sen piirteiden omaksuminen olisi lähes mahdotonta. Seuraavat esimerkit ovat tällä tavalla suhtautuvien informanttien vastauksista. Esimerkit (1) ja (2) ovat aikuisinformanteilta ja esimerkit (3) ja (4) koululaisinformanteilta.

- (1) *Olen vahvasti tamperelainen. En osaa, enkä halua muuttaa puhetapaani.*
- (2) *Oma puhekieli on niin vahva, että tuskin helposti vaihtaisin. Jos kuulisi puhetta jatkuvasti, niin jotakin voisi tarttua.*
- (3) *Koska olen asunut koko ikäni Tampereella ja murre on juurtunut syvälle. Jos asuisin Lounais-Suomessa monta kymmentä vuotta, niin ehkä sitten.*
- (4) *Olen aina puhunut tamperelaisesti, niin vaikea kuvitella puhuvansa muulla tavalla.*

Kaikki edellä esitettyjen esimerkkien puhujat korostavat tamperelaista identiteettiänsä (tai esimerkin 2 tapauksessa kenties hämäläistä), jonka oleellinen osa on Tampereen murre. Osassa vastauksista näkyi ajatus siitä, että jonkin toisen puhekielen tai murteen piirteiden omaksuminen tarkoittaisi kokonaisvaltaista luopumista omasta alkuperäisestä puhekielestä, ”kielen vaihtoa” (esimerkki 2). Tältä pohjalta kysymykseen saatettiin suhtautua myös melko tunteellisesti, kuten eräs koululaisvastaaja, joka oli sitä mieltä, että *Ei Hämeen murteesta luovuta koskaan!* Varovaisia myönnytyksiä kuitenkin tehtiin. Jotkut vastaajista totesivat, että jos he asuisivat pitkän aikaa Lounais-Suomessa tai kuulisivat puhetta jatkuvasti, he saattaisivat alkaa puhua hieman samankaltaisesti tai ottaa käyttöön joitakin ilmaisuja (esimerkit 2 ja 3). Vahvasti Tampereen puhekieleen samaistuvien vastaajien ryhmässä tätä enemmän korostui kuitenkin halu tietoisesti pitäytyä omassa puhetavassa (esimerkki 1).

Seuraavaksi yleisin perustelu ei-vastaukselle oli se, että lounaismurre on omaan puhekieleen verrattuna niin vaikeaa, vierasta, erilaista tai ei-luontevaa, ja oikeastaan nämä kaikki syyt limittyivät

vastauksissa yhteen. Seuraavaksi joitakin esimerkkejä vastauksista.

- (5) *Oma puhetapani eroaa lounaissuomalaisesta hyvin paljon.*
- (6) *Lounaissuomalainen puhetapa on tahdilta ja ilmauksiltaan minulle vieras ja ei-luonteva, suomen murteista vaikein ymmärrettävä ja poljennolta rauhallisempaan ja vokaaleja venyttelevämpään puheeseen tottuneen korvissa jopa ruma. Eikä kunnon tamperelainen voi turkulaisittain puhua.*
- (7) *Todella vieras tapa puhua ja hankalaa, yleisesti pidetään rumana ja outona murteena.*
- (8) *Se on niin outoa ja vaikeaa.*

Vieraus ja erilaisuus hahmottuivat jo adjektiivikuvauksissa yhdeksi lounaismurteen määritelmiksi ja erityisesti koululaisten vastauksissa korostui adjektiivi *outo*. Yllä olevat esimerkit näyttäisivät vahvistavan sitä havaintoa, että hämäläisinformanttien yksi keskeinen tapa suhtautua lounaismurteeseen on torjua se jonain outona ja vieraana, josta ei välttämättä edes haluta tietää sen enempää kuin että se on erilaista kuin mihin on tottunut. Esimerkit (6) ja (7) ovat hyviä näytteitä siitä, miten tällainen asennoituminen voi olla ympäristöstä omaksuttua. Vaikka on vaikea sanoa, kuinka tosissaan esimerkin (6) vastaaja on puhuessaan ”kunnon tamperelaisista”, hänellä on kuitenkin tieto siitä, että tullakseen sosiaalisesti hyväksytyksi tamperelaiseksi, hänen kuuluisi suhtautua kielteisesti turkulaisuuteen. Esimerkin (7) vastaaja puolestaan on tietoinen siitä, että lounaismurre on sosiaalisessa mielessä kartettava varieteetti yleisemmässäkin mittakaavassa, sillä hänen käsityksensä mukaan sitä pidetään muuallakin Suomessa rumana ja outona puhetapana. Tällaisella käsityksen yleisyys-periaatteella saatetaan hakea myös hyväksyntää omalle asennoitumiselle.

Kolmanneksi vastaajat olivat sitä mieltä, että murteet eivät tartu heihin tai lähipiirissä käytetyllä kielellä ei ole vaikutusta heidän puheeseensa. Tämä näkemys oli päinvastainen lounaismurteeseen positiivisesti suhtautuviin verrattuna, joiden mielestä murteet ovat jopa erittäin tarttuvia. Tarttumattomuutta perusteltiin sillä, että lounaismurretta ei kuule usein tai koska suurin osa lähipiiristä kuitenkin puhuisi Tampereen murretta. Yhdellä koululaisinformantilla oli myös omakohtaista kokemusta siitä, että vaikka hänen kaverinsa puhuu lounaismurretta, niin *se tarttuu vain hetkeksi, eikä jää päälle*. Yleisesti ottaen informantit tuntuivat olevan sitä mieltä, että yhden läheisen henkilön puhetavalla ei ole vaikutusta, mutta jos lähipiirissä olisi useita puhujia, niin jotain vaikutusta omaan kielenkäyttöön saattaisi olla. Tässä yhteydessä on todettava, että kyselylomakkeessa kohta 8 oli muotoiltu hieman kapea-alaisesti. Siinä viitattiin lähipiirissä olevaan henkilöön yksikkömuodolla ”joku”. Kysymyksenasettelu siis periaatteessa sulki pois sen mahdollisuuden, että informanteilla olisi lähipiirissään useita

lounaismurteisia henkilöitä.

Neljännän perusteluryhmän muodostivat vastaukset, joissa viitattiin jollain tavalla lounaismurteen epämiellyttävyyteen. Nämä informantit perustelivat kielteistä kantaansa usein toteamalla, että he eivät (erityisemmin) pidä lounaismurteesta. Esteettistä epämiellyttävyyttä kuvattiin myös sanomalla, että lounaismurre on muun muassa *naurettavan ja tyhmän kuuloista*. Lisäksi lounaismurre oli erään vastaajan mielestä ärsyttävää, koska siinä on *liikaa yleiskielen vastaisia piirteitä*.

Viimeisen, muut perustelut -ryhmän vastauksille ei löytynyt yhtä selkeää yhteistä nimittäjää. Osa vastauksista oli sen tyyppisiä toteamuksia kuin *ei huvita, en ole tottunut* tai *Koska en asu Turussa*. Muuten ehkä näkyvimmin pohdittiin erilaisia sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä tekijöitä, kuten sitä, kuinka läheinen lounaismurretta puhuva henkilö on tai kuinka usein henkilöiden kanssa olisi puheissa. Erään aikuisinformantin mielestä *murteita on tyhmä kopioida* ja toisen mielestä lähipiirissä tuskin tulee olemaan lounaismurteen käyttäjiä.

Kaksi tässä luvussa käsiteltyä kysymystä antavat hieman erilaisen yleisvaikutelman hämäläismaallikoiden ennakoasenteista lounaismurretta kohtaan. Informanttien adjektiivikuvausten ei voi kokonaisuutena sanoa olevan erityisen kielteisiä; muun muassa lounaismurteen puhujiin liitettiin monenlaisia aktiivisuutta ja energisyyttä ilmentäviä adjektiiveja. Suhtautuminen oli kuitenkin jyrkempää, kun informantit saivat pohdittavakseen kysymyksen, voisivatko he kuvitella alkavansa käyttää lounaismurretta, jos heidän lähipiirissään sitä käytettäisiin. Valtaosa informanteista (aikuisista kaksi kolmasosaa, koululaisista neljä viidesosaa) suhtautui tähän mahdollisuuteen kielteisesti, eikä ikäryhmien välillä ollut merkittäviä eroja. Myös perustelut suhtautumiselle olivat samankaltaisia. Yksi syy viimeksi mainitun kysymyksen synnyttämiin selvästi kielteisempiin reaktioihin voi olla, että kysymys ymmärrettiin melko mustavalkoisesti. Kuten joistakin vastauksista ilmeni, lounaismurteen puhuminen saatettiin ymmärtää hyvin kokonaisvaltaisesti ”kielen vaihdoksi”, eikä esimerkiksi vain muutamien piirteiden tai tiettyjen ilmausten omaksumisesta osaksi omaa varioivaa idiolektia.

8 MURRENÄYTTEEN EVALUOINTI ASENTTEIDEN KUVASTAJANA

Edellisessä luvussa 7 käsiteltiin jo sitä, millä tavalla hämäläismaallikot näyttäisivät suhtautuvan lounaismurteeseen ennen kuin he ovat kuunnelleet siitä näytteen. Tässä luvussa keskitytään siihen, minkälaisia kielellisiä asenteita informanttien vastauksista voidaan hahmottaa näytteen kuuntelemisen jälkeen. Millä tavalla hämäläisvastaajat arvioivat ja arvottivat (evaluoivat) näytteeltä kuulemaansa lounaismurteista puhetta? Herättävätkö jotkin tietyt kielenpiirteet myönteisiä tai kielteisiä reaktioita ja minkälaiselta lounaismurteinen puhe vastaajien mielestä kokonaisuutena kuulostaa? Eroavatko kyselylomakkeen I osassa ilmaistut käsitykset lounaismurteesta II osassa ilmaistuista käsityksistä?

Lomakkeen II osan kielellisiä asenteita tutkivat kysymykset olivat kaikki asteikkomuotoisia kysymyksiä. Niissä informantit saivat verrata lounaismurretta omaan puhekieleensä, arvioida sen ominaisuuksia vastakohtaparien avulla, ilmaista oman kantansa lounaismurteen kokonaismiellyttävyydestä sekä täydentää ja perustella vastauksiaan avoimissa kysymyksissä. Jo lounaismurteen spontaanin piirrekuvauksen (osa II, kysymys 2) yhteydessä jotkut koululaisvastaajat arvioivat näytteellä kuulemansa puheen samanlaisuutta oman ja Tampereen puhekielen kanssa: *Ei melkein mitään eroa siihen, miten itse puhun; Aika samanlaista kuin Tampereella, mutta rasittava painotus tai jotain*. Kun hämäläisinformantit arvioivat lounaismurteen erilaisuutta ja samankaltaisuutta oman puhekielensä kanssa viisiportaisella Likertin-asteikolla (osa II, kysymys 3), ilmoitti siinäkin 14 koululaisvastaajaa (lähes viidesosa), että heidän mielestään lounaismurre kuulosti *melko samanlaiselta* kuin heidän oma puheensa, ja 1 koululaisvastaajan mielestä jopa *täysin samanlaiselta*.

Edellä esitetyt koululaisten mielipiteet eroavat aikuisvastaajien mielipiteistä, sillä aikuisista yksikään ei pitänyt lounaismurretta edes melko samanlaisena kuin heidän oma puhekielensä. Noin kolme viidesosaa aikuisista piti lounaismurretta *melko erilaisena* (14/26) ja reilu viidesosa *hieman erilaisena* (8/26) ja 4 vastaajaa *ihan erilaisena*. Myös enemmistö koululaisista oli sitä mieltä, että lounaismurre eroaa heidän käyttämästään kielestä jossain määrin. Koululaisten yleisin vastaus oli, että lounaismurre on vain *hieman erilaista*, jonka oli valinnut noin kaksi viidesosaa nuoremman ikäryhmän edustajista (33/85). *Melko erilaisena* lounaismurretta piti 26 ja *ihan erilaisena* 9 vastaajaa. Millä tavalla se, että kuitenkin kohtalaisen iso joukko koululaisvastaajista piti näytteeltä kuulemaansa lounaismurretta melko tai hyvin samankaltaisena kuin omaa puhekieltänsä, vaikuttaa muuhun lounaismurteen arviointiin, voidaan sanoa vasta sen jälkeen, kun loputkin kielellisiä asenteita mittaavat

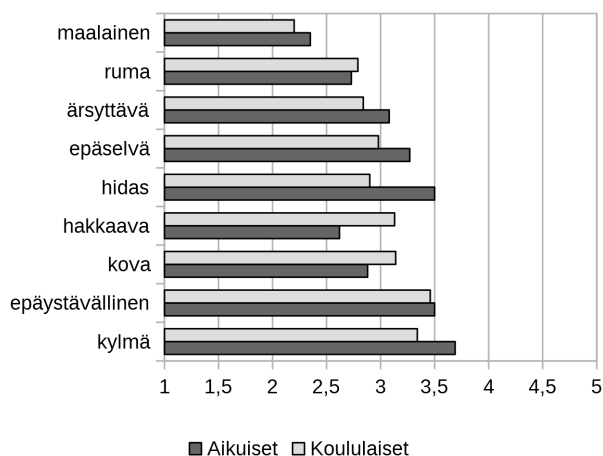
tehtävät on analysoitu. Voidaanko mitään vaikutusta ylipäättänsä havaita?

8.1 Semanttinen differentiaali: arviot lounaismurteen statuksesta, affektiivisuudesta, dynaamisuudesta ja solidaarisuudesta

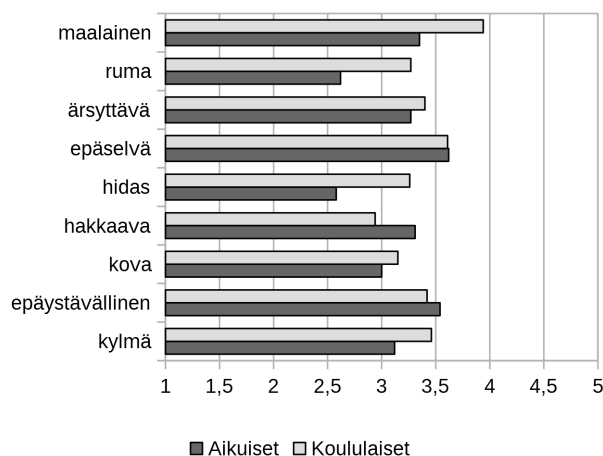
Käytin hämäläismaallikoiden kielellisten asenteiden mittauksessa apuna semanttista erottelua eli Osgoodin semanttista differentiaalia, jota käytetään usein asennetutkimuksissa (osa II, kysymykset 5 ja 6) (Mielikäinen–Palander 2002: 89). Menetelmä perustuu adjektiivista muodostettuihin vastakohtapareihin, joihin informantteja pyydetään reagoimaan yleensä 5- tai 7-portaisella asteikolla (esim. ystävällinen–epäystävällinen, kaunis–ruma). Vastakohtaparit asetellaan asteikolle siten, etteivät kaikki myönteiset adjektiivit ja vastaavasti kaikki kielteiset adjektiivit asetu samalle puolelle. Tietynlaisilla semanttisilla pareilla oletetaan saatavan tietoa esimerkiksi asenteen kohteena olevan objektin (tässä tapauksessa tietyn varieteetin ja sen piirteiden) statuksesta tai vastaajien solidaarisuudesta kyseistä objektia kohtaan. (Vaattovaara 2009: 99; Bolfek–Radovani 2000: 89; Mielikäinen–Palander 2002: 89.) Tähän tutkimukseen valitsin adjektiiveja, jotka ilmentävät statuksen ja solidaarisuuden lisäksi muitakin osa-alueita.

Tutkimuksessa käytetyssä differentiaalissa oli yhdeksän eri adjektiiviparia, joita arvioitiin 5-portaisella asteikolla. Asteikolla numerot (1) ja (5) tarkoittivat ominaisuuden erittäin suurta määrää ja (2) ja (4) melko suurta määrää. Esimerkiksi (1) *erittäin lämmintä*, (2) *melko lämmintä*, (4) *melko kylmää*, (5) *erittäin kylmää*. Informanteilla oli myös mahdollisuus valita vaihtoehto *ei kumpaakaan* (3) eli olla arvioimatta vastakohtaparia, jos heillä ei ollut asiasta selvää mielipidettä. Tehtävässä käytetyt adjektiiviparit mittasivat lounaismurteen ja sen piirteiden statusta (*kaupunkilainen–maalainen*), affektiivisuutta (*kaunis–ruma*, *mukava–ärsyttävä*, *selvä–epäselvä*), dynaamisuutta (*nopea–hidas*, *soljuva–hakkaava*, *pehmeä–kova*), solidaarisuutta (*ystävällinen–epäystävällinen*, *lämmिन–kylmä*). Lounaismurteen lisäksi vastaavanlainen differentiaali pyydettiin vertailun vuoksi täyttämään myös Tampereen murteen osalta (kysymys 6), jonka oletettavasti on lähellä vastaajien omaa puhekieltä oleva varieteetti. Yhden adjektiiviparin jouduin hylkäämään teknisen virheen vuoksi. Osaan vastaajille tulostamistani kyselylomakkeista oli jostain syystä jäänyt pilottitutkimuksessa käyttämäni adjektiivipari, jonka olin varsinaiseen tutkimuslomakkeeseen vaihtanut. Siksi en saanut kaikilta vastaajilta arviointia differentiaalini viimeisen parin *humoristinen–vakava* osalta, joten jätän sen käsittelemättä. Murteiden ja lounaismurteen humoristisuutta on käsitelty aikaisemmin luvussa 6.1.

Semanttisen differentiaalini vastauksia on tapana käsitellä niin, että asteikon eri vaihtoehdoille annetaan tietyt pistearvot, joista sitten lasketaan kunkin ominaisuuden keskiarvo, joka kuvastaa vastaajien suhtautumista (Vaattovaara 2009: 99–103; Bolfek–Radovani 2000: 89–97). Pisteytin eri omi-

Kuvio 3. Vastaajien lounaismurretta koskevien evaluointien keskiarvot.

Kuvio 4. Vastaajien Tampereen murretta koskevien evaluointien keskiarvot.

naisuudet niin, että kunkin semanttisen parin kielteisempi vaihtoehto sai pienemmät arvot 1 ja 2, en osaa sanoa -vaihtoehto arvon 3 sekä myönteisempi vaihtoehto arvot 4 ja 5. Kaupunkilainen–maalainen -parissa pienet arvot sai adjektiivi maalainen, koska lähtökohtana on vastaajien urbaani asuin ympäristö. Maalaisuus ei kuitenkaan välttämättä kannaa yksiselitteisen kielteisiä merkityksiä. Kuvioihin 3 ja 4 on koottu vastaajien evaluointien keskiarvot, jotka ilmentävät kahden informanttiryhmän suhtautumista lounaismurteen ja Tampereen murteen statukseen, affektiivisuuteen, dynaamisuuteen, sekä vastaajien solidaarisuutta kyseisiä kielimuotoja kohtaan.

Kuvioiden vasemmassa laidassa näkyvät eri vastakohtaparien negatiiviset ääripää. Asteikon keskipiste on arvo 3, joka ilmentää neutraalia *en osaa sanoa* -vaihtoehtoa. Mitä pienempi ominaisuuden saama keskiarvo on, ja mitä lähempänä pylväs kuvioissa siis on vasenta reunaa, sitä kielteisempää tai heikompaa suhtautuminen on. Ja käänteisesti: mitä suurempi evaluointien keskiarvo on, ja mitä lähempänä pylväs taas on kuvion oikeaa reunaa, sitä myönteisempää on evaluointi kyseisen adjektiiviparin osalta.

Kuvioista 3 ja 4 käy ilmi, että molemmat ikäryhmät arvioivat Tampereen murretta myönteisemmin kuin lounaismurretta, mutta koululaisten ryhmä eritoten. Heillä Tampereen murretta koskevat evaluoinnit ovat yhtä lukuun ottamatta kaikki yli tason 3. Ainut koululaisilta alle 3 keskiarvon saanut pari oli dynaamisuutta ilmentävä *hakkaava–soljuva*, jonka osalta koululaiset arvioivat Tampereen murteen hieman hakkaavammaksi kuin soljuvaksi (ka 2, 94). Yllättävää kyllä, lounaismurteen koululaiset arvioivat taas enemmän soljuvaksi (ka 3,13), vaikka maallikkokäsitykset ovat yleensä juuri päinvastaiset.

Aikuisilla Tampereen murteen evaluoinnissa kahden parin keskiarvo oli alle tason 3: *kaunis–ruma*

(ka 2,62) ja *nopea–hidas* (ka 2, 58). Heidän mielestään Tampereen murre oli siis keskimäärin jokseenkin rumaa ja hidasta, kun taas koululaiset olivat päinvastaista mieltä. He arvioivat Tampereen murteen aavistuksen kauniiksi (ka 3,27) ja nopeaksi (ka 3, 26). Yhteneväiset mielipiteet ikäryhmillä oli keskiarvon perusteella kuitenkin siitä, että lounaismurre on enemmän rumaa kuin kaunista. Murteen arvioiminen rumaksi tai kauniiksi voi affektiivisuuden lisäksi ajatella ilmentävän solidaarisuutta, sillä vahvasti arvioinnin kohteena olevaan kielimuotoon identifioituvat vastaajat usein arvioivat kyseistä kieltä positiivisemmin (esim. Vaattovaara 2009: 102). Usein murteiden kauneutta ja rumuutta kysyttäessä oma murre arvioidaan kaikkein kauneimmaksi (esim. Preston 1989: 82; Palander 2005b: 84–85). Aikuisvastaajista suurempi osa oli kotoisin muualtakin hämäläismurteiden alueelta kuin koululaiset, joista suurin osa oli viettänyt koko elämänsä Tampereella. Tätä taustaa vasten aikuisten evaluoinnit saattavat ilmentää heikompaamaista tamperelaisuuteen ja tamperelaiseen puhekieleen kuin koululaisten evaluoinnit. Aikuisvastaajat itse asiassa arvioivat Tampereen murteen keskimäärin jopa hieman rumemmaksi kuin lounaismurteen.

Muita solidaarisuutta ilmentäviä vastakohtapareja olivat *lämmi–kylmä* sekä *ystävällinen–epäystävällinen*. Molemmat ikäryhmät evaluoivat lounaismurteen keskimäärin jokseenkin lämpimäksi ja ystävälliseksi, mutta ikäryhmistä hieman positiivisemmin näitä osa-alueita arvioivat aikuiset. Kuitenkin lounaismurteen ystävällisyyden keskiarvo oli informantiryhmillä lähes sama, aikuisilla 3,5 ja koululaisilla 3,46. Aikuisten arvio lounaismurteen mukavuudesta on myös hieman yli neutraalia suhtautumista ilmentävän arvon 3, mutta koululaisilla keskiarvo tämän semanttisen parin osalta oli alle sen. Aikuiset evaluoivat lounaismurteen siis keskimäärin hieman mukavaksi ja koululaiset taas hieman ärsyttäväksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa kielen epäselvyys on havaittu yhdeksi tekijäksi, jolla maallikot usein perustelevat jonkin piirteen tai kokonaisen varieteetin ärsyttävyyttä tai rumuutta (Vaattovaara 2009: 147–149;). Hämäläismaallikoiden arviot lounaismurteen selkeydestä asettuvat keskimäärin arvon 3 tuntumaan. Aikuisten keskiarvo oli jonkin verran selkeän puolella (3,27) ja koululaisten hieman epäselvän puolella (2,98).

Huomattavin ero lounaismurteen ja Tampereen murteen välillä on niiden statuksen, eli maalaisuuden ja kaupunkilaisuuden, evaluoinnissa. Lounaismurteen kohdalla *maalaisuus–kaupunkilaisuus*-dimensio sai molemmissa vastaajaryhmissä pienemmän keskiarvon kuin mikään muu vastakohtapari (aikuisilla 2,35 ja koululaisilla 2,2); hämäläismaallikoilla oli siis kaikkein selkein mielipide lounaismurteen maalaisuudesta. Vastaavasti Tampereen murre arvioitiin statukseltaan kaupunkilaiseksi, ja koululaisilla kaupunkilaisuus sai vastakohtapareista korkeimman keskiarvon, lähes 4 (3,94). Maalaisuuteen tuntuu hämäläismaallikoiden mielikuvissa liittyvän sekä positiivisia että negatiivisia merki-

tyssisältöjä. Negatiivista maalaisuutta ilmentää sana *juntti*, jolle Kielitoimiston sanakirja (2015) antaa muun muassa sellaisia merkityssisältöjä kuin *tyhmä, kömpelö, mies*. *Juntti*-nomini mainittiin monessa kysymyksessä, jossa lounaismurretta oli mahdollisuus luonnehtia vapaasti (osa I kysymys 6, osa II kysymys 2, 8). Selvästi positiivisempaa maalaisuutta sen sijaan edustavat esimerkiksi sellaiset kommentit, joissa lounaismurretta luonnehdittiin *maalaisen ja söpön* kuuloiseksi (osa II, kysymys 8). Manttila (2004) on luokitellut eri kielenpiirteitä sen mukaan, minkälaisia erilaisia sosiaalisia identiteettejä ne rakentavat. Manttilan (mts: 329) jaottelussa on kahdenlaista maalaista identiteettiä; myönteistä feminiinistä ja kielteistä maskuliinista. Kielteisen maalaisesti leimautuneita piirteitä ovat esimerkiksi *svaa*-vokaali ja yleisgemiinaatio, myönteisiä maalaisuuteen assosioituvia piirteitä puolestaan persoonanpronominityyppi *mie, sie*.

Ikäryhmien välisiä eroja on jo kommentoitu monelta kannalta, mutta huomion ansaitsee vielä se, miten lounaismurretta evaluoitiin dynaamisuus-dimensiolla. Edellä jo tehtiin se havainto, että koululaiset arvioivat lounaismurteen keskimäärin enemmän soljuvaksi kuin hakkaavaksi ja Tampereen murteen taas päinvastoin. Jokseenkin odotuksen vastaisia olivat koululaisten evaluoinnit muidenkin dynaamisuutta ilmentävien sanaparien *nopea–hidas* sekä *pehmeä–kova* osalta. Koululaisten evaluointien keskiarvojen perusteella lounaismurre olisi nuorempien informanttien mielestä hidasta pikemmin kuin nopeaa ja pehmeää pikemmin kuin kovaa. Aikuisten evaluoinnit taas olivat päinvastaiset.

Erot lounaismurteen dynaamisuudesta syntyneissä vaikutelmissa saattavat selittyä sillä, että aikuiset perustivat evaluointinsa todennäköisesti kuulemansa murrenäytteen lisäksi siihen, minkälaisena he lounaismurteen käsittävät aikaisempien kokemustensa perusteella. Koululaisvastaajien joukossa taas oli joitakin sellaisia informantteja, joilla ei tuntunut juuri olevan aikaisempaa käsitystä lounaismurteesta tai sen piirteistä. Tällaiset vastaajat perustivat arviointinsa todennäköisesti vahvemmin välittömään kuulohavaintoonsa eli ennen lomakkeen II osaa soitettuun murrenäytteeseen. Aikuisvastaajilla näytteestä tehdyt kuulohavainnot eivät välttämättä pystyneet kumoamaan ennen tätä tutkimusta muodostettuja käsityksiä, vaikka käsitykset ja sen hetkiset kuulohavainnot olisivat olleet keskenään ristiriidassa.

8.2 Lounaismurteen miellyttävyyden arviointi ja perustelut

Kysymyksissä 7 ja 8 vastaajilta tiedusteltiin yksinkertaisesti, pitivätkö he lounaismurteesta vai eivät, ja pyydettiin perustelemaan joko myönteinen tai kielteinen vastaus. Näissä kohdissa oli siis kyse suorasta asennetutkimusmenetelmästä. Kysymyksessä 7 vastaajat saivat arvioida omaa pitämisen astettaan Likertin asteikolla, jonka viisi porrasta muodostuivat vaihtoehdoista (1) *en pitänyt*, (2) *en juurikaan pitänyt*, (3) *pidin vähän*, (4) *pidin* ja (5) *pidin paljon*. Tässä kysymyksessä ei ollut mahdol-

Taulukko 3. Arviot lounaismurteen miellyttävyydestä ja vastausten keskiarvo.

Vaihtoehto ja pistemäärä	Määrä aineistossa	
	Aikuiset	Koululaiset
En pitänyt (1)	1	11
En juurikaan pitänyt (2)	6	30
Pidin vähän (3)	8	26
Pidin (4)	9	16
Pidin paljon (5)	2	2
Yhteensä	83	223
Keskiarvo	3,19	2,62

lisuutta olla ottamatta kantaa, vaan vaihtoehto (3) kuvasi myönteistä suhtautumista. Vaihtoehdoille annoin jälleen pisteet yhdestä viiteen, joiden perusteella laskin lounaismurteen kokonaismiellyttävyyttä kuvaavan keskiarvon molemmissa ikäryhmissä. Pisteytys on sama kuin vaihtoehtojen numero asteikolla (kielteisin vaihtoehto (1) *en pitänyt* sai arvon 1, myönteisin vaihtoehto (5) *pidin paljon* sai arvon 5). Taulukkoon 3 on koottu eri vaihtoehtojen kokonaismäärät ja niistä laskettu miellyttävyyden keskiarvo. Miellyttävyyden ja epämiellyttävyyden rajana on arvo 3. Jos keskiarvo on alle 3:n, on suhtautuminen lounaismurteeseen kielteisen puolella, ja jos yli sen, on suhtautuminen myönteistä.

Aikuisvastaajat suhtautuvat lounaismurteeseen keskiarvon perusteella varovaisen myönteisesti (ka 3,19), heidän keskiarvoaan lähimpänä on asteikolla vaihtoehto *pidin vähän*. Koululaisinformanttien suhtautuminen taas on hieman negatiivisella puolella (ka 2,62), suurin piirtein vaihtoehtojen *en juuri pitänyt* ja *pidin vähän* välillä. Vaikka keskiarvo antaa yleiskuvan siitä, kuinka vahvasti myönteistä tai kielteistä vastaajien suhtautuminen lounaismurteeseen on, jää kuva vastaajien kielellisistä asenteista ja niihin mahdollisesti liittyvistä funktioista pinnalliseksi ilman tarkempia erittelyitä suhtautumiseen vaikuttavista syistä. Seuraavaksi tarkastellaan informanttien avoimessa kysymyksessä 8 antamia perusteluita sille, miksi he pitivät tai eivät pitäneet lounaismurteesta.

Perustelut lounaismurteesta pitämiselle ja ei-pitämiselle olivat monilta osin kahtalaisia. Sama syy, joka esitettiin perusteluksi sille, että lounaismurre miellytti, saatettiin esittää perusteluksi mielpiteelle, jonka mukaan lounaismurteesta ei pidetty. Näin oli myös aineistossa mainittujen yksittäisten kielenpiirteiden kohdalla. Samaa piirrettä hämäläismaallikot pitivät sekä ärsyttävänä ja epämiellyttävänä että hauskana ja miellyttävänä. Ei voi siis sanoa, että jokin kielenpiirre olisi hahmottunut aineistossa yksinomaan stigmaattiseksi. Seuraavissa esimerkeissä on mainittu jokin konkreettinen, joko

miellyttävä tai epämiellyttävä piirre.

- (1) *Kuulostaa hauskalta, kun vokaalien välissä on lyhyt konsonantti.*
- (2) *Vaikka sanojen lyhentely kuulostaa hieman oudolta, se miellyttää korvaan. Muistuttaa siitä, miten useat vanhat ihmiset puhuvat.*
- (3) *Pidin murre sanoista, mm. ko.*
- (4) *Sanojen katkominen ja konsonanttien viljely saa puheen kuulostamaan hakkaavalta, ei solju vaan töksähtelee.*
- (5) *Sanojen lyhennys ärsytti, tulkitaan helposti laiskuudeksi*
- (6) *Ärsyttävän kuuloista sanat ”ossaa” ja ”sannoo”.*
- (7) *Nuotti, joka jokseenkin ärsyttää.*

Mainittujen kielenpiirteiden joukossa oli ainoastaan kaksi piirrettä, joista annettiin pelkästään positiivinen kommentti. Nämä olivat inessiivityyppi *misä* (esimerkki 1: ”vokaalien välissä lyhyt konsonantti”) sekä konjunktio *ko* (esimerkki 3). *Sanojen lyhentely* (loppuheitto, pitkien vokaalien lyhyys), *geminaatio* ja *nuotti* olivat piirteitä, joita pidettiin sekä miellyttävinä että epämiellyttävinä. Lounaismurteen ”nuotti” oli toisaalta hauska ja veikeä ja toisaalta ärsyttävä. Rumaksi ja epämiellyttäväksi lounaismurteen teki joidenkin informanttien mielestä murteen *töksähtävyys*, jolla viitattiin lyhentämisestä ja geminaatiosta syntyvään yhteisvaikutelmaan (esimerkki 4). Esimerkki (5) havainnollistaa mielenkiintoisella tavalla sitä, minkälaisia mielikuvia jokin yksittäinen kielenpiirre voi laukaista. Kyseisen informantin käyttämä passiivimuoto *tulkitaan* antaa myös sellaisen kuvan, että hän pitäisi lounaismurteelle ominaisista katoilmiöistä välittyvää laiskuuden mielikuvaa jossain määrin yleisenä. Tämän tutkimuksen aineistossa ei kuitenkaan ollut muita viittauksia tämän tyyppiseen maallikkokäsitykseen.

Lounaismurteen positiivisena ominaisuutena monet vaihtoehdon 3, 4 tai 5 valinneet vastaajat pitivät sen erilaisuutta, omaleimaisuutta ja persoonallisuutta. Tätä mieltä olivat erityisesti aikuisvastaajat. Eräs aikuisinformantti ilmoitti pitävänsä lounaismurteesta, koska se on *selkeää vaihtelua* ja *ehkä kauempana kirjakielestä kuin hämeen ja Tampereen murre*. Ilmeisesti kyseisen informantin mielessä kirjakieli ja sitä lähellä olevat tasoittuneemmat tai vähemmän omaleimaiset murteet herättävät vähemmän positiivisia mielleyhtymiä. Vielä selkeämmin murteiden positiivinen imago ja ”lämpimyys” tulevat esille seuraavista vastauksista:

- (8) *Erilainen ja omaleimainen, tulee hyvälle tuulelle. Ihmiset, jotka puhuvat murretta vaikuttavat yleensä lämpimämmiltä/mukavammilta.*
- (9) *Murteet on mukavia, on kiva kun kaikki puhuu vähän erilalla, mutta kuitenkin samalla lailla.*
- (10) *Tuntuu, että tulee lämpimiä ja kotoisia fiiliksiä, kieli on myös tunteita ilmaisevaa.*

Nykyisessä murremyönteisessä ilmapiirissä tavalliset kielenkäyttäjät saattavat liittää murteeseen muun muassa kotoisuuden, aitouden ja maalaisuuden miellelyhtymiä, joiden vastakohtana on standardikielen viileys, urbaanisuus ja teennäisyys (Mielikäinen – Palander 2002: 103; Vaattovaara 2009: 150, 153). Aikaisemmassa esimerkissä 2 kyseinen informantti oli maininnut myös sen, kuinka lounaismurteelle ominainen sanojen lyhentely muistuttaa vanhojen ihmisten puhetta. Vanhuus ja vanhanaikaisuus onkin edellä mainittujen lisäksi yksi tavallisten kielenkäyttäjien ”aitoon” murteeseen yhdistämä ominaisuus. Oman ilmoituksensa mukaan lounaismurteesta pitävät informantit kuvasivat lounaismurretta tehtävässä esimerkiksi sellaisilla adjektiiveilla kuin *ystävällistä, mukavaa, hauskaa, rentoa, soljuvaa, pehmeää, söpöä, maalaista*. Yleisimmin lounaismurre oli vastaajien mielestä kuitenkin jollain tavalla *hassua, humoristista* tai *hauskaa*. Hauskaa olivat jotkin tietyt piirteet tai yksinkertaisesti koko puhe. Erään aikuisvastaajan mielestä *puhetapaan liittyy hassuja stereotyyppioita*, jotka tosin lounaismurteen puhujien mielestä voivat olla myös vähemmän hauskoja.

Lounaismurteen miellyttävyyteen vaikuttaa vastausten perusteella myös se, kuinka tottunut murretta on kuulemaan. Muutamat lounaismurteesta pitävät informantit mainitsivat, että heidän isovanhempansa tai ystävänsä puhuvat lounaismurretta, tai heillä oli muutoin lounaisrannikkoon liittyviä miellyttäviä muistoja. Niillä kahdella aikuisvastaajalla, jotka ilmoittivat pitävänsä paljon lounaismurteesta (vaihtoehto 5) oli juuri tällaisia lämpimiä muistoja. Lisäksi 1 koululaisvastaaja ilmoitti pitävänsä lounaismurteesta sen vuoksi, että se muistuttaa hänen omaa kieltänsä. Seuraavat poiminnat aineistosta ovat esimerkkejä muistojen ja kielikontaktien vaikutuksesta myönteiseen suhtautumiseen.

- (11) *Puhe kuulostaa runolliselta ja hassultakin tamperelaisen korviin. Myös rakkaat muistot lounaisrannikolta vaikuttavat. Puhe pomppivaa ja rytmikästä.*
- (12) *Kuulostaa hauskalta, ystävälliseltä ja turvalliselta. Saattaa vaikuttaa, että isovanhemmat puhuvat ja siksi positiivisia miellelyhtymiä*
- (13) *Olen tottunut kuulemaan lounaissuomalaista puhetta, koska kavereita on sieltä.*

Esimerkissä (11) kuuluu jollain tapaa taustalla se, että vastaaja haluaa selittää myönteistä suhtautumistaan, koska se on vastoin yleistä tamperelaista asenneilmastoa. Itsereflektointia on myös yh-

den koululaisinformantin vastauksessa, joka totesi, että lounaismurre *Kuulosti tyhmältä. Voi olla senkin takia, että ei ole tottunut siihen.* Kyseisen koululaisinformantin vastaus on jokseenkin ikätovereistaan poikkeava, sillä tavallisempaa oli, että kielteisesti suhtautuvat koululaisvastaajat (en pitänyt, en juurikaan pitänyt) eivät paljonkaan eritelleet sitä, mistä he eivät pitäneet. Tavallisesti perustelu oli, että lounaismurre on vaan *ärsyttävää, tyhmää, hölmöä tai outoa.* Koululaisten epämiellyttäviksi mainitsevat kielenpiirteet olivat samoja kuin aikuistenkin mainitsevat (geminaatio, sanojen lyhentäminen) ja muutoinkin perusteluissa on yhtäläisyyksiä. Hämäläisinformantit pitivät lounaismurretta epämiellyttävänä muun muassa sen takia, että se on *nopeaa ja epäselvää.* Näiden lisäksi mainittiin adjektiiviksi *töksähtävyys*, josta jo kielenpiirteiden yhteydessä oli puhe. Seuraavat esimerkit havainnollistavat kielteisesti lounaismurteeseen suhtautuvien informanttien perusteluita.

- (14) *En oikein pidä mistään murteesta vaan suosin yleiskieltä. Murteesta saa useimmiten kuitenkin selvää, mikä vähentää ärsyttävyyttä.*
- (15) *Kieli on ruman ja töykeän kuuloista.*
- (16) *Se on vastakohtainen omaan puhetyyliin verrattuna, liian nopeaa ja kovaa.*
- (17) *Puhe oli epäselvää ja vähän töksähtävää välillä.*

Esimerkeistä nähdään, kuinka kahtalaista hämäläisinformanttien suhtautuminen lounaismurteeseen tässä kysymyksessä lopulta oli. Monelle lounaismurteeseen myönteisesti suhtautuvan vastaajan mainitsema positiiviselle ominaisuudelle löytyy näistä esimerkeistä negatiivinen vastapari (*lämpimyys, ystävällisyys, tuttuus, hauskuus* vs. *kovuus, töykeys, epäselvyys, rumuus*). Hyvin jyrkkä käsitys on esimerkin (14) aikuisvastaajalla. Esimerkistä (12) ilmenee, että vaikka murteilla onkin yleisesti myönteinen imago, niin kaikkia ne eivät miellytä. Vaikuttaa siltä, että kyseisen vastaajan mielestä lounaismurre on murteiden joukossa vieläpä erityisen ärsyttävä epäselvyytensä vuoksi. Myöskään erilaisuus omaan puheeseen verrattuna ei ollut yksinomaan myönteinen ominaisuus (esimerkki 15), vaikka se ei tullut tämän kysymyksen vastauksissa niin selvästi esiin kuin aikaisemmin. Selvemmin lounaismurteen vierautta ja erilaisuutta pidettiin negatiivisena ominaisuutena ennen murrenäytteen kuuntelua (ks. luku 7.2.2).

8.3 Lounaismurretta koskevien käsitysten muutos ja muuttumattomuus

Tutkimuksen loppupuolella vastaajilta kysyttiin, muuttuivatko heidän käsityksensä lounaismurteesta sen jälkeen, kun he olivat kuulleet näytteen lounaismurteisesta puheesta (osa II, kysymykset 9 ja 10). Tämän jälkeen heitä pyydettiin vielä erittelemään, miksi käsitykset muuttuivat, tai miksi ne eivät muuttuneet. Nämä kysymykset olivat eräänlaisia käsitysten itseraportointeja, joiden tuloksia voi

vertailla muiden kysymysten tuloksiin. Usein maallikoiden käsitykset esimerkiksi heidän omasta kielenkäytöstään eroavat siitä, mitä kielentutkija vaikkapa heidän haastattelupuheestaan todellisuudessa havaitsee (esim. Alpia 2005: 115–116, 122). Käsitykset tarkoittavat tässä sekä lounaismurteeseen liitettyjä asenteellisia käsityksiä että neutraaleja käsityksiä murteelle ominaisista piirteistä.

Kysymys 9 oli asteikkomuotoinen, ja siinä annetut vaihtoehdot olivat: käsitykseni (1) *ei muuttunut*, (2) *ei juuri muuttunut*, (3) *muuttui jonkin verran*, (4) *muuttui paljon*, (5) *muuttui täysin*. Enemmistö hämäläismaallikoista oli sitä mieltä, että heidän käsityksensä lounaismurteesta eivät muuttuneet sen perusteella, mitä he kuulivat murrenäytteeltä. Aikuisista vaihtoehdon (1) tai (2) oli valinnut neljä viidesosaa (20/26) ja koululaisista yli puolet (48/85). Niillä informanteilla, jotka ilmoittivat käsityksensä muuttuneen, käsitykset olivat yleisemmin muuttuneet vain jonkin verran. Vain 2 koululaisinformanttia oli sitä mieltä, että heidän käsityksensä lounaismurteesta muuttui täysin näytteen kuuntelemisen jälkeen. He olivat luulleet, että lounaismurre on *aivan erilaista ja vaikeaa*, mutta näyte ilmeisesti paljasti, että näin ei todellisuudessa olekaan. Vaikuttaa siltä, että näillä koululaisvastaajilla ei ollut kovin selvää käsitystä lounaismurteesta ennen näytteen kuuntelua.

Minkälaisia syitä informantit sitten esittivät vastaustensa perusteluiksi? Osa ei ollut perustellut vastaustaan lainkaan. Aikuisista perustelut oli jättänyt kertomatta 3 informanttia ja koululaisista jopa 21, joka tarkoittaa lähes neljäsosaa kaikista vastaajista. Vastausten perustelu oli ehkä koettu haastavaksi tai sitten perusteluita ei yksinkertaisesti jaksettu enää pohtia. Lähes kaikki informantit, joiden käsitykset eivät heidän omasta mielestään muuttuneet viittasivat tavalla tai toisella siihen, että he ovat kuulleet lounaismurretta ennenkin tai että se on niin tuttua heille:

- (1) *Minulla ei ollut vahvoja odotuksia. Kaveri on Raumalta ja olen kuullut hänen puhettaan, eikä nauhurin kieli siitä poikennut.*
- (2) *Olen kuullut melko paljon isovanhemmilta ja eräältä kaverilta.*
- (3) *Tunnen ihmisiä, jotka asuvat Lounais-Suomessa ja kuulen puhetta lähes joka viikko, olen tottunut siihen.*

Vastaajien kontakteja lounaismurteen puhujien kanssa kysyttiin lomakkeella myös erikseen kysymyksissä 11–13 (osa II). Näissä kysymyksissä tiedusteltiin, kuuluko vastaajien lähipiiriin lounaismurretta puhuvia henkilöitä ja kuinka monta. Aikuisista lähes puolella (11/26) oli oman ilmoituksensa mukaan lähipiirissään lounaismurretta puhuvia henkilöitä, koululaisistakin reilulla neljäsosalla (25/87). Aikuisinformanteilla oli yleisesti lähipiirissään puhujia 3 tai enemmän, koululaisilla yleensä 1 tai 2. Hämäläisinformanttieni lähipiirissä lounaismurretta puhuvat yleisimmin isovanhemmat tai

toinen heistä, muut sukulaiset sekä ystävät tai opiskelukaverit. Lisäksi 1 aikuisvastaaja ja 1 koululaisvastaaja ilmoitti toisen vanhempansa puhuvan murretta. Aikuisvastaajien lähipiirissä lounaismurteen puhujia olivat myös puoliset, poika- tai tyttöystävät, omien sisarusten puoliset sekä työkaverit. Näyttäisi siis siltä, että joillekin informanteille lounaismurre on tosiaan jo ennen tutkimusta tullut melko tutuksi.

Kaikilla informanteilla ei aivan lähipiirissään ollut lounaismurteisia henkilöitä, mutta vastausten perusteella heillä oli ollut ennen tutkimusta jo jonkinlainen käsitys siitä, minkälaista lounaismurre on piirretasolla:

- (4) *Näyte vain vahvisti sen, millaisena muistan lounaissuomalaista kieltä puhuttavan.*
- (5) *Kun näyte kuunneltiin, niin tuli sellainen olo, että juuri tuolta länsisuomalaisten puhe kuulostaa.*
- (6) *Muistelin, että sanoja lyhennellään eri tavalla kuin itse teen, muistelin myös, että toisinaan he ääntävät konsonantit tuplina.*

Esimerkkien (4)–(6) vastauksista ei voi varmasti päätellä, mihin näiden hämäläisinformanttien tiedot ja käsitykset lounaismurteesta perustuvat. Ovatko he käyneet usein lounaisrannikolla ja kuulleet puhetta siellä vai ovatko törmänneet lounaismurteeseen asuinpaikkakunnallaan, töiden ja opiskeluiden yhteydessä tai mediassa? Tätä seikkaa vastaajilta tiedusteltiin kuitenkin kyselylomakkeen I osan taustoittavissa kysymyksissä (kysymys 2: Oletko kuullut lounaissuomalaista puhekieltä? Missä?). Molemmissa ikäryhmissä 3 yleisintä paikkaa, jossa informantit ilmoittivat kuulleensa lounaismurretta, olivat lounaisrannikko, Tampere ja televisio. Ikäryhmien välillä oli kuitenkin ero paikkojen sijoituksessa. Aikuisilla yleisimmät paikat kuulla lounaismurretta olivat edellä luetellussa järjestyksessä, eli yleisimmin he olivat kuulleet murretta lounaisrannikolla. Koululaiset taas ilmoittivat kuullevansa lounaismurretta useimmin televisiossa, sitten Tampereella ja kolmanneksi useimmin lounaisrannikolla.

Vaikka kysymyksen 2 perusteella hämäläisinformanttien käsitykset lounaismurteesta perustuvat siis varmasti kasvokkain kontaktihin lounaismurretta puhuvien ihmisten kanssa, tunnutaan mediaa pitävän myös luotettavana murrepuheen lähteenä. Toki eri aluemurteita voi kuulla viihdeohjelmien lisäksi vaikkapa murteellisen puheensa säilyttäneiden julkisuuden henkilöiden televisio-esiintymisissä ja haastatteluissa. Esimerkiksi hiihtäjälegendaksi korotettu Juha Mieto puhuu julkisissa esiintymisissään aina autenttista Etelä-Pohjanmaan murretta. Hämäläisinformanttienkin lounaismurteen kuvauksissa mainittiin pari kertaa julkisuudenhenkilöitä. Eräälle vastaajalle tuli lounaismurteesta mieleen

poliitikko *Ville Itälä* ja toiselle laulajakaksikko *Matti ja Teppo*. Tosin heidän rinnalleen tasavertaisena nostettiin sketsihahmo *Samppa Linna*. Luotettavana murre tietouden välittäjänä eräs aikuisvastaaja piti ilmeisesti myös vitsejä, sillä hänen mielestään hänen käsityksensä lounaismurteesta ei muuttunut, koska *Tampereella viljellään paljon turkulaishuumoria, johon lounaissuomalainen puhekieli liittyy*. Nykyajan kielikaskut voivat varmasti parhaimmillaan olla vanhoihin murrematkimuksiin rinnastuvia, hyvin yhden tai useamman kielenpiirteen vangitsevia humoristisia kokonaisuuksia. Mutta yhtä hyvin ne saattavat sisältää hyperdialektaalisia aineksia sekä vahvistaa ja uusintaa tiettyjä stereotyyppisiä käsityksiä.

Esimerkit (4)–(6) ovat kaikki aikuisinformanttien aineistosta, eikä niissä näy asennoitumista suuntaan tai toiseen. Nuoremman ikäryhmän vastauksista sen sijaan löytyi joitakin vastauksia, jotka viittaavat informanttien kielteiseen suhtautumiseen:

(7) *Edelleen outoa ”turkulaista”.*

(8) *Ei vaikuta omaan mielipiteeseen, vaikka kuulen sitä.*

(9) *Yhtä surkeeta edelleen.*

Vaikuttaa siltä, että kyseiset koululaisinformantit (esimerkit 7–9) ovat muodostaneet melko jyrkän kielteisen suhtautumisen lounaismurretta kohtaan. Tai kenties kyse on pikemminkin asennoitumisesta turkulaisuutta kohtaan. Käsitys on muodostunut ehkä jo ennen tätä tutkimusta, eikä lyhyt murrenäyte tunnu vastaajien mielestä riittävän muuttamaan suhtautumista. Käsitystä ei välttämättä edes haluta muuttaa, mistä kertoo selvimmin esimerkki (8).

Vaikka suurin osa informanteista oli sitä mieltä, että heidän käsityksensä lounaismurteesta eivät muuttuneet kyselylomakkeen yhteydessä kuunnellun murrenäytteen jälkeen, oli silti joitakin, jotka huomasivat muutosta käsityksissään. Koululaisinformanteista tällaisia vastaajia oli vähän alle puolet (37/85) ja aikuisista noin viidesosa (6/26). Monet vastaajista, jotka ilmoittivat käsityksensä lounaismurteesta muuttuneen, viittasivat yleisellä tasolla siihen, että nyt he saivat paremman käsityksen siitä miltä murre kuulostaa. Joistakin vastauksista näkyi se, että vastaajien tiedot alueellisesta variaatiosta ylipäätään eivät ehkä ole kovin laajoja. Seuraavat esimerkit havainnollistavat näitä näkökulmia:

(10) *Vähän parempi käsitys nyt siitä, miltä murre kuulostaa pidempään puhuttuna. Ennen olin kuulut vain yksittäisiä lauseita / ilmaisuja.*

(11) *Ei ollut juuri mitään hajua ennen.*

(12) *Olen ehkä sekoittanut jotkut toiset murteet lounaissuomalaiseen murteeseen.*

- (13) *Olen aina ajatellut, että Suomessa puhutaan kaikkialla melko samalla lailla, tosin enpä varmaan ole matkustellut tarpeeksi.*

Esimerkit (12) ja (13) ovat mielenkiintoisia. Vastaukset antavat olettaa, että kyseisillä informanteilla ei ehkä olisi kovin selvää käsitystä lounaismurteesta piirretasolla, ja näin ollen heillä olisi mahdollisesti ollut vaikeuksia luonnehtia lounaismurretta ennen murrenäytteen kuuntelemista. Näin ei kuitenkaan ollut. Katsaus kyseisten informanttien vastauksiin I osan kysymyksessä 4, jossa lounaismurretta piti kuvata spontaanisti omien käsitysten perusteella, osoittaa, että he osasivat mainita piirteitä kohtalaisen hyvin. Esimerkin (12) vastaaja tunsi *s*-imperfektin (*s-kirjain sanojen lopussa, esim. tippus*) ja puolipitkän vokaalin (*pitkiä vokaaleita sanoissa, joissa muuten lyhyt vokaali*) sekä lounaismurteen *erilaisen äänenpainon*. Esimerkin (13) vastaaja tunsi myös puolipitkän vokaalin, minkä lisäksi hän mainitsi geminaation (*konsonantit saatetaan ääntää tuplana, vaikka sanassa vain yksi*) ja ruotsinkieliset lainasanat (*sanastossa vaikutteita ruotsista*). Lounaismurteen jäljitelmissä (osa I, kysymys 5) he kuitenkin tukeutuivat tunnettuihin fraaseihin, jotka eivät juuri todista siitä, että kyseisiä piirteitä pystyttäisiin soveltamaan muihin kuin fraaseissa esiintyviin sanoihin (*Turuust / Ootkosää Turuust?, Toiselt puolt jokkee / Toisel puolel jokkee*).

Kaikki esimerkkien (12) ja (13) vastaajien sanallisesti kuvaamat piirteet olivat täysin oikeita, joten niiden valossa heidän perustelunsa käsitysten muutoksille tuntuvat hieman yllättäviltä. Ehkä se, että he havaitsivat murrenäyteltä sellaisia piirteitä, joita eivät aikaisemmin tunteneet, sai heidät epäilemään aikaisempien käsitystensä oikeellisuutta. Esimerkin (12) informantti mainitsi kyseisistä vastaajista murrenäytteen jälkeisessä piirrekuvauksessa (osa II kysymys 2) enemmän sellaisia piirteitä, joita hän ei maininnut ennen näytettä (muun muassa loppuheitto, inessiivityyppi *misä*, geminaatio). Esimerkin (13) vastauksesta voi päätellä ainakin sen, että murrenäytteeltä kuultu puhe oli kyseisen informantin mielestä enemmän yleiskielestä tai hänen omasta puheestaan eroavaa, kuin hän oli kuvitellut. Tällaisia käsityksiä ilmeni muidenkin informanttien vastauksista. Esimerkiksi erään koululaisvastaajan mielestä murrenäytteen puhe *kuulosti erikoisemmalta kuin luulin* ja toinen oli kuvitellut, että *se on vähän erilaista*, mutta näytteen kuuntelemisen jälkeen lounaismurre *oli masentavampaa kuin luulin aikaisemmin*. Aineistosta löytyi kuitenkin myös vastakkaisia mielipiteitä, joita voi tarkastella seuraavista esimerkeistä:

- (14) *Keskityin ns, periturkulaiseen kieleen, joka on minulle tuttua, en osannut ajatella laajemmin "lievempää" kieltä.*
- (15) *Ei niin outoa kuin luulin olevan.*

(16) *Nyt tiedän minkälaista se on ja huomasin, että se on ystävällisen kuuloista.*

Esimerkin (14) vastaus eroaa kahdesta muusta, sillä kyseisellä informantti on selvästi kuullut lounaismurretta aikaisemmin. Hänen mielikuvansa perustui ”periturkulaiseen” kieleen, johon verrattuna Eurajoen murre oli vähemmän omaleimaista. Esimerkit (15) ja (16) ovat koululaisvastaajilta, joilla ei vastausten perusteella tunnu olleen selvää käsitystä lounaismurteesta. Esimerkin (15) vastaajan jokseenkin torjuva suhtautuminen lounaismurteeseen vaikuttaa lieventyneen (*ei niin outoa*) ja esimerkin (16) vastaaja kuvaa lounaismurretta myönteisesti ystävälliseksi.

9 LOPUKSI

Tässä kansanlingvistisessä tutkimuksessa olen tarkastellut, minkälaisia käsityksiä kielelliseltä taustaltaan hämäläismurteisilla maallikoilla on lounaismurteesta, ja minkälaisia kielellisiä asenteita lounaismurretta kohtaan heillä voidaan havaita olevan. Tutkimuksen aineisto on kerätty kaksiosaisella kyselylomakkeella, johon liittyi lyhyt lounaismurteen puhenäyte. Tutkimuksen vastaajat edustivat kahta ikäryhmää: nuoria aikuisia (19–35-vuotiaat) ja peruskoulun yläluokkalaisia (14–16-vuotiaat). Ikäryhmien vastauksia olen vertaillut läpi työn.

Tutkimuksessa käytetty Eurajoen murteen näyte kuunneltiin sen jälkeen, kun hämäläisvastaajat olivat täyttäneet kyselylomakkeen I osan. I osan kysymyksillä selvitettiin sitä, kuinka hyvin hämäläisvastaajat entuudestaan tuntevat lounaismurteen piirteitä ja minkälaisia ennakkokäsityksiä ja -oletuksia heillä on murteesta. Kyselylomakkeen II osan kysymykset perustuivat murrenäytteeseen. Näytteen avulla tarkasteltiin sitä, minkälaisia piirteitä vastaajat havaitsevat lounaismurteisesta puheesta ja miten he evaluoivat näytteeltä kuulemaansa murretta.

Kiinnostus tutkimusaiheeseen lähti liikkeelle siitä havainnosta, että Tampereen ja Turun kaupunkien välillä vallitsee vastakkainasettelu, joka ilmenee enemmän tai vähemmän leikkimielisenä keskinäisenä kisailuna, vitsailuna ja nälvimisenä. Tälle havainnolle löytyi vahvistusta myös tutkimusaineistosta. Aineistosta löytyi esimerkiksi sellaisia kommentteja kuin *Ei(kä) kunnon tamperelainen voi turkulaisittain puhua ja Tampereella viljellään paljon turkulaishuumoria*. Nämä esimerkit paljastavat sen, että tämän tutkimuksen informantit ovat myös tietoisia vallitsevasta asenneilmapiiristä. Tutkimuksella oli siis äänenlausumaton lähtöoletus, että koska yleinen asenneilmapiiri Tampereella on Lounais-Suomea edustavaa Turkua kohtaan kielteinen, on todennäköistä, että myös hämäläismaallikoiden kielelliset asenteet lounaismurretta kohtaan saattavat olla kielteisiä.

Tuloksista kävi ilmi, että hämäläisvastaajien suhtautuminen lounaismurteeseen oli monelta osin kahtalaista, eikä kielellisten asenteiden voi sanoa olevan kokonaisuutena kovinkaan kielteisiä. Ikäryhmien ja vastaajien välillä oli kuitenkin eroja. Kielellisiä asenteita mittaavissa kysymyksissä nuoremman ikäryhmän edustajilla oli yleensä hieman kielteisempi suhtautuminen lounaismurteeseen kuin vanhemman ikäryhmän edustajilla, mitä osittain selittää se, että he myös tunsivat lounaismurretta heikommin. Tästä on osoituksena muun muassa se, että lounaismurteen ja sen piirteiden spontaani kuvaaminen ilman tukimateriaalia (murrenäyte) oli koululaisinformanteille vaikeaa, sillä lähes puolet heistä oli jättänyt vastaamatta tähän kysymykseen. Lisäksi, kun hämäläisvastaajia pyydettiin kuvai-

lemaan lounaismurretta adjektiivein, mainitsivat koululaisvastaajat useimmin adjektiivin *outo*. Lounaismurteen kuvaamisen oudoksi voi toisaalta tulkita tarkoittavan sitä, että koululaiset eivät tunteneet lounaismurretta ja sen piirteitä, ja toisaalta sitä, että he myös tietoisesti torjuvat sen outona ja vieraina puhetapana. Koululaisten kielteisempää suhtautumiseen voi olla syynä myös heidän vähäisempi kiinnostuksensa koko tutkimusta kohtaan.

Hämäläisvastaajien käsitykset lounaismurteen piirteistä olivat pääosin oikeita ja niitä pystyttiin myös havainnollistamaan kielenainesesimerkein kohtalaisen hyvin. Lounaismurteesta esitetyissä jäljitelmissä oli sekä hyvää murteentuntemusta osoittavia esimerkkejä (*Ei siel suinkka ois mittä pullanpualt keffe kans?*) että kuluneita fraaseja (*Tois pual jokke*), joiden mainitseminen ei välttämättä ole tae jäljitelmässä esiintyvien piirteiden tuntemisesta. Hämäläisinformanteille lounaismurteen tyypillisin piirre on tutkimuksen perusteella *sanojen lyhentäminen* eli loppuheitto, jossa sanan viimeisen vokaaalin tilalla on kato, kuten sanoissa *tu sin* 'tule sinne' ja *nähn* 'nähty'. Loppuheitto oli informanttien yleisimmin mainitsema piirre sekä ennen murrenäytettä että näytteen jälkeen. Muita hämäläisinformanttien ennestään melko hyvin tuntemia lounaismurteen piirteitä olivat muun muassa *s*-imperfekti (*Hän sanos* 'hän sanoi') ja jälkitavujen puolipitkä vokaali, johon liittyy pieni sävelkorkeuden nousu (maallikkotermein *venyttäminen*, esim. *Turuust*). Murrenäytteen kuuntelemisen jälkeen eri piirteistä esiin nousi informanttien spontaaneissa kuvauksissa erityisesti lounaismurteen erikoisgeminaatio (*jälkke* 'jälkeen', *mentti* 'mentiin'). Vastaajien huomio oli näytteellä kiinnittynyt myös varsinkin inessiivimuotoihin *misä* 'missä' ja *täs* 'tässä'. Koululaisinformantit kuvasivat jälkimmäistä inessiivityyppiä toteamalla, että lounaismurteessa *oli paljon s-kirjaimia*.

Murrenäytteen jälkeen hämäläisvastaajien kykyä havaita ja tunnistaa lounaismurteen piirteitä testattiin myös monivalintatehtävän avulla. Monivalintatehtävässä informanttien tuli valita kolmen vaihtoehdon väliltä se, joka heidän mielestään kuulostaa lounaismurteelta. Tehtävässä testattiin yhdeksän eri piirrevariantin tunnistamista: inessiivin, imperfektin, diftongien avartumisen, sisäheiton, loppuheiton, jälkitavujen lyhentyneen vokaalin, geminaation, yleiskielen *d*:n variantin ja jälkitavujen *eA*-diftongin *iA*-variantin. Lähes kaikki piirteet tunnistettiin hyvin; molemmissa informanttiryhmässä lounaismurteen mukaisen vaihtoehdon oli yleensä valinnut vähintään noin puolet vastaajista. Aikuiset kuitenkin tunnistivat piirteitä yleisesti paremmin kuin koululaiset. Eniten vastausten hajaantumista aiheuttivat kohdat, joissa esiintyi avartunutta diftongia. Tämä selittyy sillä, että diftongien avartuminen on myös hämäläismurteille tyypillinen piirre, joten siihen ei kiinnitetä huomiota. Tuloksiin saattoi vaikuttaa myös se, että yhdessä diftongien avartumisen tunnistamista testaavassa kohdassa oli kyselylomakkeessa litterointivirhe: muodossa *suomlane miäs* on maallikkonäkökulmasta katsoen

epäloogisesti avartumaton ja avartunut diftongi vierekkäin, mikä saattoi hämmentää osaa vastaajista.

Hämäläisvastaajien kielellisistä asenteista lounaismurretta kohtaan kertyi tietoa niin piirrekuvauksista kuin varsinaisista asennetta mittaavista tehtävistäkin. Molemmissa ikäryhmissä oli niitä, jotka suhtautuivat lounaismurteeseen myönteisesti, ja niitä, jotka asennoituivat selkeän kielteisesti. Ennen murrenäytteen kuuntelua lounaismurretta ja lounaismurteen puhujia kuvattiin useammin myönteisin kuin kielteisin adjektiivein (muun muassa *hauskaksi*, *rennoksi*, *reippaaksi*, *ystävälliseksi*), mutta suurin osa vastaajista oli kuitenkin sitä mieltä, että he eivät voisi kuvitella itse alkavansa käyttää lounaismurretta. Monet perustelivat kielteistä kantaansa sillä, että he samaistuvat vahvasti kotiseutuunsa ja sen puhekieleen, eivätkä siksi pystyisi tai edes haluaisi omaksua vierasta puhetapaa. Kielteisen suhtautumisen syynä oli myös lounaismurteen esteettinen epämiellyttävyys ja erilaisuus omaan puheeseen verrattuna. Vieraus, erilaisuus ja vaikeaselkoisuus hahmottuivatkin hämäläisinformanttien vastauksissa yleisiksi lounaismurteen määritelmiksi. Myös murrenäytteen evaluoinneissa erikoisuus ja erilaisuus olivat keskeisiä tapoja kuvata lounaismurretta, mutta vastauksista paljastui, että toisille nämä ovat myönteisiä ominaisuuksia. Tällöin vertailukohtana olivat tasoittuneet murteet ja yleiskieli, joiden rinnalla omaleimainen lounaismurre oli ”selvää vaihtelua”. Ne informantit, jotka ilmoittivat, että he voisivat kuvitella alkavansa käyttää lounaismurretta, suhtautuivat murteisiin yleisestikin ottaen positiivisesti.

Murrenäytteen jälkeen vastaajilta tiedusteltiin asteikon avulla, kuinka miellyttävältä lounaismurre heidän mielestään kuulosti. Koululaisinformanttien arviot olivat tässäkin kohtaa hieman kielteisempiä, ja heidän vastauksistaan laskettu keskiarvo asettui vaihtoehtojen *pidin vähän* ja *en juurikaan pitänyt* välimaastoon. Aikuisten vastauksista laskettu keskiarvo taas asettui lähemmäs *pidin vähän* -vaihtoehtoa. Lounaismurteen miellyttävyyttä tuntuivat lisäävän läheiset kontaktit lounaismurretta puhuviin henkilöihin. Aineistosta ei hahmottunut tiettyjä lounaismurteisia kielenpiirteitä, jotka olisivat hämäläisvastaajien mielestä olleet pelkästään epämiellyttäviä. Usein sama piirre, joka toisen vastaajan mielestä oli syy sille, että hän ei pitänyt lounaismurteesta, olikin toiselle vastaajalle se, mikä teki lounaismurteesta miellyttävän. Tällaisia sekä kielteisiä että myönteisiä reaktioita aiheuttavia piirteitä olivat loppuheitto, geminaatio ja lounaismurteen ”nuotti” eli puheelle ominainen sävelkulku. Sen sijaan pelkästään myönteisesti kommentoituja piirteitä oli kaksi: inessiivin *misä*-tyyppi ja konjunktio *ko ’kun’*. Kaiken kaikkiaan kielenpiirteitä ei kuitenkaan mainittu kovin montaa.

Vastaajien kielellisistä asenteista saatiin tietoa myös erilaisten vertailevien tehtävien avulla, joista keskeinen oli Osgoodin semanttinen differentiaali. Kyseisessä asennetutkimusmetodissa vastaajat arvioivat kieltä ja kielenpiirteitä erilaisten vastakohtaparien avulla (esim. *kylmä–lämmin*, *kau-*

nis–ruma, nopea–hidas). Lounaismurteen rinnalle vertailukohtaksi otettiin Tampereen murre, jonka oletin olevan hämäläisvastaajien omaa puhekieltä lähellä oleva varieteetti. Tehtävässä arvioitavana olleet adjektiiviparit mittasivat lounaismurteen ja Tampereen murteen statusta, affektiivisuutta, dynaamisuutta ja solidaarisuutta. Tampereen murretta arvioitiin yleisesti myönteisemmin kuin lounaismurretta, ja erityisesti näin tekivät koululaisvastaajat. Yllättävää tosin oli, että aikuisvastaajat arvioivat Tampereen murteen keskimäärin hieman rumemmaksi kuin lounaismurteen. Vaikka lounaismurre oli vastaajien arviointien mukaan enemmän rumaa kuin kaunista, pitivät hämäläisvastaajat sitä kuitenkin muun muassa ystävällisenä ja lämpimänä. Vanhemman ikäryhmän vastaukset olivat tehtävässä enemmän odotuksenmukaisia kuin nuoremman ikäryhmän. Esimerkiksi lounaismurteen dynaamisuutta mittaavien vastakohtaparien osalta aikuiset evaluoivat lounaismurteen nopeaksi, hakkaavaksi ja kovaksi, mutta koululaiset taas päinvastoin hitaaksi, soljuvaksi ja pehmeäksi. Erot dynaamisuuden arvioinneissa saattavat johtua siitä, että koululaisvastaajat perustivat mielipiteensä vahvemmin vain kuulemaansa murrenäytteeseen, koska heillä ei ollut yhtä paljon aikaisempaa kokemusta lounaismurteesta kuin aikuisvastaajilla.

Kyselylomakkeen eri tehtävissä tuli esiin vastauksia, joiden perusteella hämäläisvastaajat tuntuivat liittävän lounaismurteeseen maalaisuuden mielikuvan. Ennen murrenäytteen kuuntelemista koululaisvastaajat pitivät esimerkiksi maalaisiksi leimautuneita *mie, sie* -pronomineja lounaismurteisina. Huomattava osa informanteista (joukossa myös aikuisinformantteja) piti myös kyselylomakkeen II osan monivalintatehtävässä *mie*-pronominin sisältävää vaihtoehtoa lounaismurteisena. Jo näistä lounaismurteen piirteiden tuntemusta kartoittavista tehtävistä tehdyt havainnot antoivat aiheen olettaa, että hämäläisvastaajille lounaismurre herättää maalaisuuden vaikutelman, mutta oletus sai vahvistuksen kielellisiä asenteita koskevien tehtävien analyysissä. Kun vastaajat arvioivat Tampereen murretta ja lounaismurretta semanttisessa differentiaalissa, oli statusta mittaava maalaisuus–kaupunkilaisuus-dimensio vastakohtapareista se, jossa lounaismurteen ja tampereen murteen evaluointien keskiarvot erosivat toisistaan kaikkein selvimmin. Lounaismurre arvioitiin selvästi maalaiseksi ja Tampereen murre taas selvästi kaupunkilaiseksi. Ennen murrenäytteen kuuntelua tehdyssä adjektiivitehtävässä lounaismurretta kuvattiin myös spontaanisti adjektiivein *maalainen* ja *maanläheinen*. Maalaisuus ei kuitenkaan välttämättä kannan pelkästään kielteisiä merkityksiä. Aineistossa oli viitteitä sekä myönteisestä että kielteisestä maalaisuudesta: *kuulostaa maalaiselta ja söpöltä, kuulostaa juntilta*.

Voidaanko maalaisuuden vaikutelmalle löytää selitystä aikaisemmista kansanlingvistikista tutkimuksesta? Mikkola (2011) tutki pro gradu -työssään helsinkiläisten lukiolaisten kielellisiä asenteita eri varieteetteja kohtaan ääninäytteiden avulla. Mikkola (mts: 130–131) havaitsi, että helsinkiläisten

ääninäytteistä tekemissä arvioinneissa murteellisuus ja maalaisuus korreloivat keskenään. Mitä kauemmas urbaanista pääkaupunkiseudusta vastaajat paikansivat näytteiden puhujat, sitä murteellisempina heitä myös pidettiin. Ehkä tästä havainnosta voisi löytyä selitys myös siihen, miksi tampereilaiset yhdistävät maalaisuuden mielikuvan lounaismurteeseen, joka muutoin kyllä samaistetaan kaupunkiympäristöön – siis Turkuun. Koska lounaismurteen tiedetään tutkimustulosten perusteella olevan selvästi yleiskielestä poikkeava murteellinen puhetapa, saatetaan se tämän vuoksi yhdistää myös maalaisuuteen.

Vaikka tutkimuksen vastaajien joukossa oli joitakin sellaisia informanteja, joiden vastauksista välittyi melko negatiivinen suhtautuminen lounaismurteen puhujia (turkulaisia) kohtaan, oli tutkimuksen hämäläisinformanteilla kuitenkin melko runsaasti kontakteja lounaismurteisiin. Aikuisinformanteista lähes puolet ja koululaisista reilu neljäsosa ilmoitti, että heillä on lounaismurteisia läheisiä, kuten isovanhemmat, ystäviä tai puoliso. Tämän vuoksi monet olivat myös sitä mieltä, että heidän käsityksensä lounaismurteesta eivät muuttuneet murrenäytteen kuuntelemisen jälkeen. Heillä oli entuudestaan tietoa ja kokemusta siitä, miltä lounaismurre kuulostaa. Luultavasti läheiset kontaktit jonkin kielimuodon käyttäjiin vaikuttavatkin suhtautumiseen positiivisesti. Joitakin yksittäisiä osoituksia tästä löytyi aineistosta. Tutkimuksessa tarkastelin asenteita kuitenkin ikäryhmien tasolla melko yleisesti. En selvittänyt esimerkiksi vastaajien taustatietoja kovin laajasti, mikä olisi mahdollistanut yksilöllisten erojen tarkemman analyysin. Jatkossa yksilötason tarkastelu eli eteneminen mikrotasolta makrotasolle, voisikin laajentaa nyt syntynyttä kuvaa hämäläismaallikoiden kielellisistä asenteista lounaismurretta kohtaan.

LÄHTEET

- ALPIA, JOHANNA 2005: Miun murre. Joensuulaisten lukiolaisten kotimurteentuntemuksesta. – Palander, Marjatta – Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 9–14. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- ANDERSSON, LARS-GUNNAR 1985: *Fult språk. Svordomar, dialekter och annat ont*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- ARVE, LAURA 2011: *Murtaen, sortaen vai juuret irti repien? Katsaus Jyväskylän yliopisto-opiskelijoiden murreasenteisiin*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos.
- BOLFEK-RADOVANI, JASMINA 2000: *Attityder till svenska dialekter – en sociodialektologisk undersökning bland vuxna svenskar*. SoLiD nr 13. FUMS Rapport nr 201. Uppsala: Uppsala universitet.
- DEPREZ, KAS – PERSOONS, YVES 1987: Attitude. – Ulrich Ammon – Norbert Dittmar – Klaus J. Mattheier (toim.), *Sociolinguistics 1. An International Handbook of the Science of Language and Society*, s.125–132. Berlin – New York: Walter de Gruyter.
- GARRETT, PETER 2010: *Attitudes to language*. Cambridge. Cambridge University Press.
- HIRSJÄRVI, SIRKKA – REMES, PIIRKKO – PAULA SAJAVAARA (toim.) 2009: *Tutki ja kirjoita*. 15., uudistettu painos. Helsinki: Tammi. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- ITKONEN, TERHO 1997: *Nimestäjän opas*. 3., uusittu painos. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- KIELITOIMISTON SANAKIRJA. Viitattu 3.4.2015. www.kielitoimistonsanakirja.fi.
- KRISTIANSEN, TORE 1997: Language Attitudes in Danish Cinema. – Coupland, Nikolas – Jaworski, Adam (toim.), *Sociolinguistics. A Reader and a Coursebook*, s.291–305. London: Macmillan.
- LYYTIKÄINEN, ERKKI – REKUNEN, JORMA – JAAKKO YLI-PAAVOLA (toim.) 2013: *Suomen murrekirja*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- MAKKONEN, RIITTA 2005: Riäkkylästä Stadiin – murteesta kaupunkikieleen. – Palander, Marjatta – Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 125–158. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- MANTILA, HARRI 2004: *Murre ja identiteetti*. – *Virittäjä* 108 s.322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA 1980: *Nykysuomalaisen puhekielen tutkimuksen taustaa*. Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1. – Mielikäinen, Aila (toim.), Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä.
- MIELIKÄINEN, AILA 1981: *Murre, kielenkäyttäjät ja asenteet*. Nykysuomalaisen puhekielen murros. Jyväsky-

län osatutkimus. Raportti 2. – Mielikäinen, Aila (toim.), Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä.

- MIELIKÄINEN, AILA 2005: *Matkimuksista määritelmiin*. Miten murteista puhutaan. Sananjalka 47.
- MIELIKÄINEN, AILA & PALANDER, MARJATTA 2002: *Suomalaisten murreasenteista*. Sananjalka 44. s. 86–109.
- MIKKOLA, LAURA 2011: *Murteellisuus, maalaisuus ja miellyttävyyshel sinkiläisten kuulemana. Monimenetelmäinen tutkimus lukiolaisten kieliasenteista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- NIEDZIELSKI, NANCY A. – PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk linguistics*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kieliyhteisön vaihto ja muuttajan identiteetti*. Tietolipas 100. Helsinki: SKS.
- NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: »Savon murre» savolaiskorvin. *Kansa murteen havainnoijana*. Joensuu: Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology No 11. University of Eastern Finland.
- PALANDER, MARJATTA 2005a: Johdanto. – Palander, Marjatta – Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 9–14. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- PALANDER, MARJATTA 2005b: Muu suomi karjalaisten silmin. – Palander, Marjatta – Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 9–14. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.
- PALANDER, MARJATTA 2007: *Alueellisen taustan vaikutus murrekäsityksiin – Virittäjä* s. 24–55.
- PALANDER, MARJATTA 2011: *Itä- ja eteläsuomalaisten murrekäsitykset*. Helsinki: SKS.
- PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET (POPS) 2004. Opetushallitus. Vammalan kirjapaino Oy.
- PRESTON, DENNIS R. 1989: *Perceptual dialectology. Nonlinguists' views of areal linguistics*. Dordrecht: Foris.
- PRESTON, DENNIS R. 2002: Language with an Attitude. – Chambers J.K. – Trudgill, Peter – Natalie Schilling-Estes (toim.), *Handbook of language variation and change* s. 40–66. Oxford: Blackwell.
- PRESTON, DENNIS R. 2004: Folk metalanguage. – Jaworski, Adam – Coupland, Nikolas – Darius Galasinski (toim.), *Metalanguage. Social and ideological perspectives* s. 75–101. Berlin: Mouton de Gruyter.
- PÄLLI, PEKKA 1999: Asenteet diskursiivisena toimintana. – Määttä, Urho – Pälli, Pekka – Matti K. Suojanen (toim.), *Kirjoituksia sosiolingvistiikasta*, s. 123–150. Folia Fennistica & Linguistica 22. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- RAPOLA, MARTTI 1990: *Johdatus suomen murteisiin*. Helsinki: SKS.
- REKUNEN, JORMA 2000: *Eurajoen murretta*. Suomen kielen näytteitä 50. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.

- SALOMAA, LEENA 1981: *Turkulaisten kielellisistä asenteista*. Sananjalka 23. s. 51–62.
- SUOJANEN, M.K. (toim.) 1985: *Mitä Turussa puhutaan? Raportti Turun puhekielen tutkimuksesta*. Turun puhekielen projektin julkaisuja 3. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 23.
- TUOMI, JOUNI – ANNELI SARAJÄRVI (toim.) 2009: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. 5., uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.
- VAATTOVAARA, JOHANNA – SOININEN–STOJANOV, HENNA 2006: Pääkaupunkiseudulla kasvaneiden kotiseuturajaukset ja kielelliset asenteet. – Juusela, Kaisu – Nisula, Katariina (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä*, s. 223–254. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua. Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: SKS
- WIIK, KALEVI 1997: *Tämmöttös. Turun murteen kielioppi ja harjoituskirja*. Turku: Becola.
- WIIK, KALEVI 2006: *Sano se murteella. Minkälaisia suomen murteet ovat ja missä niitä puhutaan*. Tampere: Pilot-kustannus Oy.

LITTEET

Liite 1: Kyselylomake

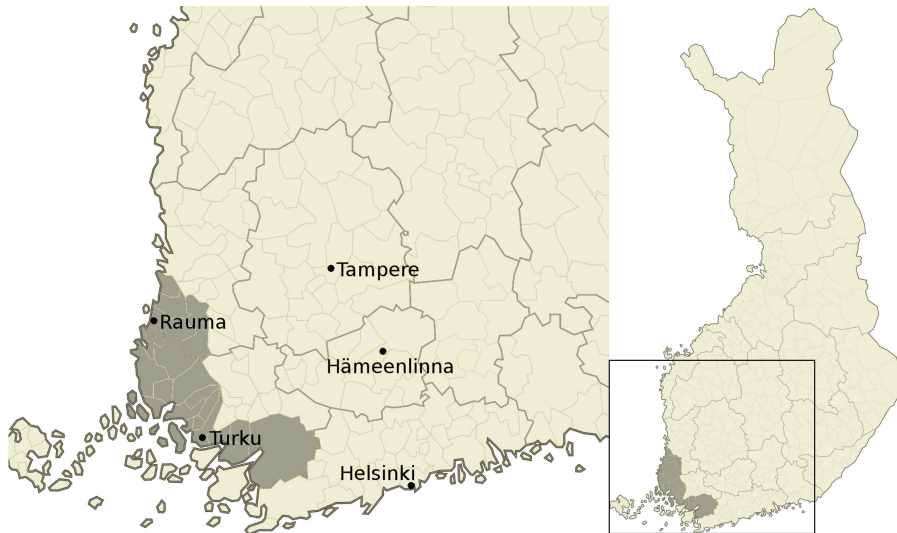
TAMPEREEN
YLIOPISTO

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden
yksikkö

OSA 1

Tällä lomakkeella tiedustellaan mielipiteitäsi ja käsityksiäsi eräästä suomen kielen puhetavasta. Tarkoituksena ei ole mitata tietoa, joten kysymyksiin ei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia. Vastaa siis omien tuntemustesi mukaan, äläkä jätä vastaamatta vaikeiltakaan tuntuviin kysymyksiin. Aloita kirjoittamalla sinulle jaettu koodi alla olevalle viivalle.

Koodisi: _____

Kuva 1: Lounaissuomalaisen puhekielen alue

1. Katso edellisellä sivulla olevaa karttaa. Karttaan on tummennettu alue, jolla käytetään lounaissuomalaista puhekieltä.

2. Oletko kuullut lounaissuomalaista puhekieltä? Missä? Rastita paikat, joissa olet kuullut.

- Tampereella työpaikalla televisiossa koulussa
 lounaisrannikolla kotona radiossa äidinkielen tunnilla
 muualla Suomessa ystävien luona internetissä
 muualla, missä? _____
 en ole kuullut itse, mutta joku muu on kertonut siitä.
 en ole kuullut

3. Kuinka usein kuulet lounaissuomalaista puhetta? Rastita sopiva vaihtoehto.

- en koskaan hyvin harvoin silloin tällöin melko usein jatkuvasti

4. Mitkä ovat mielestäsi lounaissuomalaiselle puhekielelle tyypillisiä piirteitä? Minkä perusteella voi esimerkiksi päätellä, että puhuja on kotoisin Lounais-Suomesta?

5. Mainitse jokin lause tai sana, joka mielestäsi matkii tai kuvaa lounaissuomalaista puhetta.

Voit mainita myös useita sanoja, fraaseja tai lauseita.

6. Minkälaisilla adjektiiveilla kuvailisit lounaissuomalaista puhetapaa? Mainitse ainakin yksi adjektiivi. (Adjektiivi = esim. iso, kylmä, punainen)

7. Jos lähipiirissäsi on/olisi joku lounaissuomalaista puhekieltä käyttävä, voisitko kuvitella itse alkavasi puhua samalla tavalla? Ympyröi asteikolta mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

en ikinä	todennäköisesti en	voisin kuvitella alkavani	haluaisin alkaa
1	2	3	4

8. Miksi voisit/miksi et voisi?

TAMPEREEN
YLIOPISTO

Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden
yksikkö

OSA 2

Kuulet seuraavaksi näytteen lounaissuomalaisesta puhekielestä. Näyte kuunnellaan kaksi kertaa. Vastaa kysymyksiin perusteellisesti vasta toisen kuuntelukerran jälkeen. Tälläkin lomakkeella tiedustellaan mielikuviasi ja käsityksiäsi. Vastaa siis kysymyksiin sen perusteella, mitä sinulle jää kuulemastasi mieleen. Aloita kirjoittamalla sinulle jaettu koodi alla olevalle viivalle.

Koodisi: _____

1. Kuinka hyvin ymmärsit mistä näytteessä puhuttiin? Rastita sopiva väittämä.

- () En ymmärtänyt puheesta mitään.
- () Paljon puhutusta jäi minulle epäselväksi.
- () Joitakin sanoja en tuntenut, mutta muuten minulla ei ollut vaikeuksia ymmärtää.
- () Minulla ei ollut mitään vaikeuksia ymmärtää puhetta.

2. Mitkä ovat mielestäsi lounaissuomalaiselle puhekielelle tyypillisiä piirteitä nyt, kun olet kuunnellut näytteen? Mihin kiinnitit huomiota?

3. Lounaissuomalainen puhekieli kuulostaa minusta kokonaisuutena...

Ympyröi asteikolta käsitystäsi parhaiten kuvaava vaihtoehto.

ihan erilaiselta	melko erilaiselta	hieman erilaiselta	melko samanlaiselta	täysin samanlaiselta
1	2	3	4	5

...kuin oma puheeni.

4. Mikä seuraavista on lounaissuomalaista puhekieltä? Ympyröi kolmesta vaihtoehdosta se, joka mielestäsi kuulostaa lounaissuomalaiselta puheelta.

1. a) Onks se tässä?	b) Onk se täsä?	c) Onko se täs?
2. a) Mää tulin kippiäks.	b) Mä tulin kipeeks.	c) Mie tulin kipiäksi.
3. a) Pojat o vielä nuorija.	b) Poja ova viäl nuari.	c) Pojat on viel nuorii.
4. a) Valkossi lautassi.	b) Valkosii lautasii.	c) Valkosia lautasia.
5. a) Kyl joulun ol sit ihana!	b) Kyllä jouluna oli sitten ihanaa!	c) Kyl jouluna oli sitte ihanaa!
6. a) Ei hän mitään lupaa kysyny.	b) Ei hän mittään lupaa kysyny.	c) Ei hän mittä luppa kysyn.
7. a) Puinen pöyränjalaka.	b) Puinen pöydänjalka.	c) Puine pöyräjalk.
8. a) Mä kysyin siltä eile.	b) Mää kysysi silt eile.	c) Mää kysyin silt eilen.
9. a) Suomlane miäs.	b) Suomalaine mies.	c) Suomalainen miäs.
10. a) Tääl on käyny varkaita!	b) Tääl o käyn varkkai!	c) Tääl on käyny varkait!

5. Miten kuvailisit lounaissuomalaista puhetta? Rastita ääripää-asteikosta omaa mielikuvaasi vastaava kohta.

	erittäin	melko	ei kumpikaan	melko	erittäin	
lämmin	___	___	___	___	___	kylmä
hidas	___	___	___	___	___	nopea
ystävällinen	___	___	___	___	___	epäystävällinen
ärsyttävä	___	___	___	___	___	mukava
kaunis	___	___	___	___	___	ruma
hakkaava	___	___	___	___	___	soljuva
pehmeä	___	___	___	___	___	kova
kaupunkilainen	___	___	___	___	___	maalainen
epäselvä	___	___	___	___	___	selkeä
humoristinen	___	___	___	___	___	vakava

6. Entä miten kuvailisit Tampereella puhuttavaa kieltä?

	erittäin	melko	ei kumpikaan	melko	erittäin	
lämmin	___	___	___	___	___	kylmä
hidas	___	___	___	___	___	nopea
ystävällinen	___	___	___	___	___	epäystävällinen
ärsyttävä	___	___	___	___	___	mukava
kaunis	___	___	___	___	___	ruma
hakkaava	___	___	___	___	___	soljuva
pehmeä	___	___	___	___	___	kova
kaupunkilainen	___	___	___	___	___	maalainen
epäselvä	___	___	___	___	___	selkeä
humoristinen	___	___	___	___	___	vakava

7. Piditkö lounaissuomalaisesta puhekielestä? Ympyröi asteikolta mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

en pitänyt	en juurikaan	pidin vähän	pidin	pidin paljon
1	2	3	4	5

8a. Jos ympyröit edellisestä kysymyksestä vaihtoehdon 3, 4 tai 5: Mistä pidit ja miksi?

8b. Jos ympyröit edellisestä kysymyksestä vaihtoehdon 1 tai 2: Mistä et pitänyt ja miksi et?

9. Muuttuiko käsityksesi lounaissuomalaisesta puhekielestä näytteen kuuntelemisen jälkeen?

Ympyröi asteikolta mielipidettäsi vastaava vaihtoehto.

ei muuttunut	ei juuri muuttunut	muuttui jonkin verran	muuttui paljon	muuttui täysin
1	2	3	4	5

10a. Jos vastasit edelliseen kysymykseen vaihtoehdon 3, 4 tai 5: Millä tavalla käsityksesi muuttui?

10b. Jos vastasit edelliseen kysymykseen vaihtoehdon 1 tai 2: Miksi käsityksesi pysyi samana?

11. Käyttääkö joku lähipiirissäsi lounaissuomalaista puhekieltä? () Kyllä () Ei

12. Lähipiirissäni on... (Jos vastasit edelliseen EI, jätä kohdat 12 ja 13 tyhjiksi)

yksi pari muutama useita ihmisiä

...jotka käyttävät lounaissuomalaista puhekieltä.

13. Kuka lähipiirissäsi käyttää lounaissuomalaista puhekieltä? (Esimerkiksi isovanhemmat, ystävä, sukulainen)

14. Mitä sinulle tulee mieleen sanasta murre?

15. Entä mitä sanasta puhekieli? Eroaako se jotenkin murteesta?

16. Puhutko itse mielestäsi murretta? Kyllä En

16a. Mitä murretta puhut? Rastita. (Jos vastasit edelliseen EN, jätä tämä kohta tyhjäksi)

tampereen murretta

hämäläistä murretta

jotain muuta murretta, mitä? _____

17. Minkälaista kieltä käytät, jos et puhu murretta? Rastita itsellesi sopiva vaihtoehto. (Jos vastasit KYLLÄ kysymykseen 16, jätä tämä kohta tyhjäksi)

muresävytteistä yleiskieltä

neutraalia puhekieltä

kirjakieltä

jotain muuta, mitä?: _____

18. Rengasta parhaiten mielipidettäsi kuvaava vaihtoehto seuraavista väittämistä.

	Täysin samaa mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Täysin eri mieltä
Eri puolilla Suomea käytetään selvästi erilaisia puhekieliä.	1	2	3	4
Minusta olisi hyvä, jos kaikki suomalaiset puhuisivat samalla tavalla.	1	2	3	4
On hauska kuunnella ihmisiä, jotka puhuvat eri tavalla kuin minä.	1	2	3	4
Ärsynnyn, jos joku puhuu ihan eri tavalla kuin itse puhun.	1	2	3	4
En juuri kiinnitä huomiota siihen, miten ihmiset puhuvat.	1	2	3	4
Jotkut murteet/puhekielet herättävät minussa kielteisiä tunteita.	1	2	3	4
En pidä siitä, että joku yrittää matkia puhekieltäni/murrettani.	1	2	3	4
Ihmisen puhuma kieli vaikuttaa siihen, millaisen kuvan hänestä saa.	1	2	3	4

Täytä lopuksi vielä taustatietosi. Vastaukset käsitellään nimettöminä.

1. Olen syntynyt vuonna _____

2. Olen _____ vuotta vanha

3. Sukupuoli: () nainen
 () mies

4. Äidinkieli:

() suomi () jokin muu/muut kuin suomi () suomi ja jokin muu

5. Syntymäkunta: _____

6. Kuinka kauan olet asunut syntymäkunnassasi?

- Koko ikäni
 Lähes koko ikäni
 _____ vuotta

7. Entä Tampereella? (jos syntymäkuntasi on muu kuin Tampere)

- Lähes koko ikäni
 _____ vuotta

8. Oletko asunut Tampereen lisäksi muualla Suomessa? Kuinka kauan? Mainitse paikkakunta siinä tapauksessa, että olet asunut siellä kauemmin kuin puoli vuotta.

Paikkakunta:

Aika:

_____ vuotta

Kiitos avustasi! ☺

Liite 2: Eurajoen murrenäyte

(1.45 minuuttia)

N = Naispuhuja

H = Haastattelija

H: mm eli se oli niŋgo kansakoulu jatko oli kansalaiskoulu ja yhteiskoulu vai

N: öö.

H: vai olik ne vaihtoehtosi

N: eeh joo yhteiskoulu ja kansalaiskoulu ol niŋko vaihtoehton

H: mh. joo. ja kansakoulu gävi kaikki aluks

N: joo juu. sitä ol neljä vuattaks sitä nyt sit_{ol} ensiks kansakoulu. ja sit sai valit_{et} jos men sit kansalaiskoulu tai- ja yleensä kansalaiskoulu jälkke menti sit johonki ammattikouluhu (3.0)

N: et tämmöst. et kyl tääl sillò käveik paljòn kyl. mä en ossa oikee lukumäärä sanno (2.0)

H: oliks ne kaikki sit tos samas va- tai siis se kansa ja kansalaiskoulu molema nin tos

N: oli. joo. siel_{ol} paljò porukka sillò

H: no mitenkäs ne koulus siin sit. erottu tai huomasko sitä eroo edes siin mittä

N: siel_{ol} sillon, ni meil- me ketä oltti kansakoulus. elikkä me ol ni- niit pienemppi ni me oltti siäl yläkerras. siel_{ol} ne luokkahuone ja aläkerras ol sit kansalaiskoulu (2.0)

N: mut sitä mää en muist_{et} tota. olik kansalaiskoululaise ni kävik ne sit viäl. siin vanhas koulus jottain tunnei pitämäs mikä nykyähä on palokunnantalò. tääl. ni mää en muist oliks ne siin- pirettiinks siäl jottai käsityötunnei tai jottai tämmösi saatettim pittä. siäl (1.0)

H: niis oli kuitenkin iha eri opettajas sit

N: joo. ja Palò Jannu varmaa- hän kävei sillo kansalaiskoulu ni hän. hän tiettä paremmi sen sit misä siäl ol (1.5) tuntei